

నవభారతము

ఆది, సభా పర్వములు

1344
93
200
CC 50
900

రచయిత

కన్నెకంటి వీరభద్రాచార్యులు
(పల్నాటి సోదరకవులు)

Accd
0016

సర్వాధికారములు గ్రంథకర్త వి.
కాలివాహనశకము ౧౮౭౯

మి. కృష్ణ
VE

హేవలంబి - వైకాఖము
1957 మే

మూల్యము - మాండూదూపాయలు
భారతీ ప్రెస్, తెనాలి.

తొలి పలుకు

నవభారత మనుషేర భారతజాతీయోద్యమచరిత్ర పద్యకావ్యముగ రచింప సంకల్పించి యిప్పటి కాఱు సంవత్సరములైనది. మహాత్ముని నాయకత్వమున భారత నాయకులు, ప్రజలు సాగించిన శాంతి సమరము జయప్రదముగ నెరవేరుటయు మనము దాస్యవిముక్తుల మగుటయు ఖండ ఖండాంతరవాసు లెఱిగిన విషయమే. దానిని వేఱుగఁ జెప్ప నవసరము లేదు. ఇం దాది సభా పర్వములు మాత్రమే కలవు. భరత పరిపాలనముచే భారతదేశమను పేరు వచ్చుటాది కథ పొందుపరుపఁ బడినది. నాఁటినుండి జరిగిన సాంఘిక, సాయుధ విప్లవములు భారత చక్రవర్తుల చరిత్రలు సూక్ష్మములుగ నాదిపర్వమున గలవు. ప్రథమ భారత మహాసభ జరుగుటకు హేతువు మొదలు సభ జరిగిన వరకు సభాపర్వమునఁ గనుపించును. రాజోవు పర్వములలో నరువది సంవత్సరముల వివిధ స్వాతంత్ర్యోద్యమముల వృత్తాంతములు తెలియును. కావ్యము పూర్తియగువరకు ముందంజ వేసి నన్ను నా కుటుంబమును నాదరించిన శ్రీ నాశం మట్టపల్లిగుప్త గారికిని శ్రీ పెరుమాళ్ళ శేషయ్యగుప్త గారికిని, శ్రీ యేచూరి వేంకటగురువులుగుప్త గారికిని కృతజ్ఞుఁడను. రచనా కాలమందు దమయమూల్యాభిప్రాయముల నిచ్చి తోడ్పడిన శ్రీ శ్రీ తత్వానందస్వాములవారికిని, జాతీయకవి శ్రీ జాస్తి వేంకట నరసయ్య గారికిని, శ్రీ యేకాంజనేయులు పంతులు గారికిని శ్రీ తుమ్మల రామకోటయ్యచౌదరి (నర్సారావు పేట) గారికిని హృదయపూర్వకాభివందనములు. ప్రథమసంపుట ముద్రణమునకు సాయ మొనర్చిన మహాశయలకు నా మన్ననలు. నా కవితాభ్యుదయమునకు మూలకందమయిన అభినవతిక్కన శ్రీ తుమ్మల సీతారామమూర్తికవి గారికిని, కావ్యముద్రణమునకు సదా ప్రోత్సహించిన మా అనసూయాది సోదరీమణులకును, గృతాంజలులు. కవితా, కథా సందర్భములలోఁ గల పొరపాటులఁ దెలిపినచోఁ బునర్ముద్రణమున సవరించుకొందునని మనవి చేయుచు నీ ప్రథమ సంపుటమును పాఠక లోకమున కందించుచున్నాను.

కా ప్యో ధ్ధా ర కు లు

(గుంటూరుజిల్లా పల్నాడుతాలూకా రెంటచింతల వాస్తవ్యులు)

శ్రీ) నాథం కోటిలింగము కుమారుడు మట్టపల్లిగుప్తగారు

శ్రీ) పెరుమాళ్ళ వెంకయ్య కుమారుడు శేషయ్యగుప్తగారు

శ్రీ) యేచూరి హనుమంతయ్యగారి రామయ్య కుమారుడు
వేంకటగురువులుగుప్తగారు

గ్రంథము ద్రణకు సహాయపడిన వాతలు

(గుంటూరుజిల్లా పల్నాడుతాలూకా మార్జంపాటి వాస్తవ్యులు)

- (శ్రీ) తంగెడ నరసింహారావు కుమారుడు మల్లికార్జునరావుగారు
- (శ్రీ) బాదం బాలిరెడ్డి కుమారుడు చిన్నారెడ్డిగారు
- (శ్రీ) కంకర పెదనర్సిరెడ్డి కుమారుడు గోపిరెడ్డిగారు
- (శ్రీ) బాదం బక్కిరెడ్డి కుమారుడు బాలిరెడ్డిగారు
- (శ్రీ) బాదం వేంకటరెడ్డి కుమారుడు బక్కిరెడ్డిగారు
- (శ్రీ) కంకర చిననర్సిరెడ్డి కుమారుడు హనిమిరెడ్డిగారు
- (శ్రీ) కంకర చిననర్సిరెడ్డి కుమారుడు మాలకొండారెడ్డిగారు
- (శ్రీ) కంకర నరిసిరెడ్డి కుమారుడు పెదస్వామిరెడ్డిగారు
- (శ్రీ) కంకర పెదవేంకటస్వామి కుమారుడు చినస్వామిరెడ్డిగారు
- (శ్రీ) కోట చినచెన్నారెడ్డి కుమారుడు కోటిరెడ్డిగారు
- (శ్రీ) కంకర చినవేంకటస్వామి కుమారుడు పిచ్చిరెడ్డిగారు
- (శ్రీ) కామిరెడ్డి హనిమిరెడ్డి కుమారుడు వేంకటరెడ్డిగారు
- (శ్రీ) మారం పేరిరెడ్డి కుమారుడు హనిమిరెడ్డిగారు
- (శ్రీ) రొట్టం సుబ్బారెడ్డి కుమారుడు రామలింగారెడ్డిగారు
- (శ్రీ) రొట్టం సుబ్బారెడ్డి కుమారుడు వీరలింగారెడ్డిగారు
- (శ్రీ) బాశం లచ్చారెడ్డి కుమారుడు నాగిరెడ్డిగారు
- (శ్రీ) మేడగం నాగిరెడ్డి కుమారుడు సిద్ధారెడ్డిగారు
- (శ్రీ) మేడగం నాగిరెడ్డి కుమారుడు రామిరెడ్డిగారు
- (శ్రీ) దారం నాగిరెడ్డి కుమారుడు వేంకటసుబ్బారెడ్డిగారు
- (శ్రీ) బాశం రామిరెడ్డి కుమారుడు కోటిరెడ్డిగారు
- (శ్రీ) బాదం చిన్నారెడ్డి కుమారుడు చినబాలిరెడ్డిగారు
- (శ్రీ) ఇడంగంటి లింగారెడ్డి కుమారుడు గాలిరెడ్డిగారు
- (శ్రీ) బోనముక్కల నాగిరెడ్డి కుమారుడు కృష్ణారెడ్డిగారు
- (శ్రీ) లోకిరెడ్డి వేంకటరెడ్డి కుమారుడు గోపిరెడ్డిగారు
- (శ్రీ) శీలం బక్కారెడ్డి ద|| కుమారుడు వేంకటరెడ్డిగారు
- (శ్రీ) భోగిరెడ్డి వేంకటస్వామి కుమారుడు రామకోటిరెడ్డిగారు

క త జ త

- ఉ. ఆయుధముల్ ధరింపక మహాత్ముని యానతిమీరఁబోక జా
తీయపథంబుబాయక నుధీమణులై జయరాశిఁగొన్న మా
నాయకులున్ ప్రజల్ ఘను లనంగఁ దదుద్యమవృత్తమున్ జిర
స్థాయిగనిల్పఁ గావ్యమునఁ జాటదలంచితి సంగ్రహమ్ముగన్.
- ఉ. ఏ నిరుపేదనాటలు గ్రహించి కడుంగడుజాలి నన్ను నా
హ్వనమొనర్చి కావ్యము సమాప్తముఁ జెందినదాక నెంతయోఁ
బూనిక నా కుటుంబమును బోషణచేసిన మువ్వరయ్యలన్
జ్ఞానధనాధ్యులన్ మరువఁజాలను నిక్కము జీవితాంతమున్.
- ఉ. కమ్మనిసంపదల్ విరియఁగాసినవెన్నెల లట్లు సర్వసా
ఖ్యమ్ములఁ గూర్చుచుండఁ దన గర్భమునందెడతేని మైత్రితో
ముమ్మతముల్ వెలుంగ నవమోహనరూప కళావికాసమున్
జమ్మెడి రెంటచింతల వసించెద ! రా సుమతుల్ నుధీహితుల్.
- ఉ. వారల నాళ మన్వయుఁడు వైశ్యకులాభరణుండు ధర్మమున్
గోరెడి కోటిలింగమునకున్ సతి వేంకటరామమాంబకున్
గూరిమిఁ బుత్రుఁడై విబుధకోటిమెలంగెడి మట్టపల్లి న
న్నారసి పల్కెనిట్టుల మహాదర పూర్వకభాషణంబులన్.
- ఉ. ఓ కవిచంద్ర ! భారత మహాద్యమ భవ్యచరిత్ర మంతయున్
జేకొని పద్యకావ్యము రచింపఁ దలంచితివంచు వింటి సు
శ్లోకముగూర్చు నీకృతి త్రిశుద్ధిగ మేమిడనెంచు సాయమున్
గైకొనుమయ్య ! పూర్తియగు కాలముదాక నటంచుఁ బల్కుచున్.
- ఉ. మానధనుండు వేంకయకు మానవతీమణియై మెలంగు ల
క్ష్మీనరసమ్మ కాత్మజుఁడు శ్రీ పెరుమాళ్ళకులోద్భవుండు మే
ధానిధి శేషయాభిదుఁ డుదార చరిత్రుఁడు మిత్రుఁడౌట నా
హ్వనముఁ జేసి యవ్వీషయమంత నెఱుంగఁగఁజేయ నా తఁడున్.

ఉ. గౌరవమున్ గడించి బుధకాండమునన్ విహరించుచున్న యే
చూరికులావతంసుని యశోధని రామయగుప్తుకున్ జయా
కార సుసాధ్వియైన కనకమ్మకుఁ బ్రేమసుతుండు నాఁ గళా
సారముఁ గన్నధీమణిని శాంతుని వేంకటగుర్వుఁ బిల్వఁగన్.

వ. పిమ్మిట సయ్యిరువుర నవలోకించి జాతీయవాదియుఁ బూర్వ దు
రధికారదౌర్జన్యంబుల నెదుర్కొని పలునాఁట కాంగ్రెసోద్యమముల
సాగించిన యువనాయకుండగు పెరుమాళ్ళ శాయన్న సహ
చరుండును దేశీయవస్త్రవ్యాప్తి నొనరించి గాంధీమహాత్ముని
శిష్యుఁడనిపేరంది సత్యాగ్రహములఁబాల్గొని కారాగారశిక్షల
ననుభవించి తుదివిజయంబుసాధించి దేశమాతృణముఁ దీర్చికొన్న
మట్టపల్లిగుప్తు.

చ. మన కవి చేయుచున్నకృతి మంచిది యీ నవభారతంబునం
గనవడు భారతోద్యమ వికాసచరిత్రము కాని పేదయై
మనుగడ నల్పుచుండెడినుమా తగుసాయముఁ గూర్చుచున్న నా
పని నెరవేరు మువ్వరముఁ బంచికొనందగు నట్టిభారమున్.

చ. అనవిని యిర్వురున్ ముదమునఁది మహాశయ నీమహాట కా
దనఁగలమా ! యటంచు దరహాసములూరవచించి యెంతయో
గనికర మొప్ప సాయపడగల్గిరి కావ్యము పూర్తియయ్యె న
య్యనుపమ కేముషీధనుల కర్పణసేతు కృతజ్ఞతానిధుల్.

వ. అట్లు కావ్యంబుఁబూర్తియై కొంతకాలమ్మువరకు ముద్రణ కాకుండు
టయు నొకానొక కారణంబున నేను మోర్జమపాటి కరిగి నివ
సించుటయు జరిగె, నచ్చట

ఉ. స్వామి పదార్థనారతుఁడు సాత్వికభావ్రుఁడు తంగెడాన్వయ
గ్రామణి మల్లికార్జునుఁ డొకానొకనాఁడు మదీయకావ్యమున్
ప్రేమవెల్పొచ్చుచూచి వినుపిపుమటంచు వచింపఁ బండితుల్
పామరు లాలకింప నవభారతమున్ జదువం దొడంగితిన్.

ఉ. ఆదరణైక శీలులు కృపాత్ములు మోక్షమపాఁటివాసు లా
హ్లాదమతుల్ ఊమాగుణగణాధ్యులు రెడ్డి కులావతంసముల్
నాదగు కావ్యగానము వినన్ జనుదెంచిరి నమ్రభౌవులై
సోదరు లో యనన్ నెనరుజూపుచు నుల్లము పల్లవింపఁగన్.

వ. వారెవరన :

సీ. బాలిరెడ్డి సుతుండు పరమశాంతుండు చి
న్నారెడ్డి బాదమన్వయభవుండు
పెదనర్సిరెడ్డికిఁ బ్రియకుమారుండైన
గుణరాశి కంకరగోపిరెడ్డి
బకిరెడ్డి పుత్రుండు బాదమువంశుండు
శ్రీలఁ జెన్నలరారు బాలిరెడ్డి
స్ఫుటమూర్తియైన వేంకటరెడ్డి కొమరుండు
బాదమన్వయమాళి బక్కిరెడ్డి

ఆ. చిన్ననరిసిరెడ్డి కన్నకుమారుండు
హనిమిరెడ్డి యతని యనుజవరుఁడు
మాలకొండరెడ్డి మాన్యుఁడాయిర్వరుఁ
గంకరాన్వయములు వికాసమతులు.

సీ. నరిసిరెడ్డికిఁ గూర్పు నందనుండతుల వి
జ్ఞాని కంకర పెదస్వామిరెడ్డి
పెదవేంకటస్వామి ప్రియకుమారుఁడు దయా
శాలి కంకర చినస్వామిరెడ్డి
చిన్నచెన్నారెడ్డి కన్నపుత్రుండు న
ద్గుణరాశియా కోట కోటిరెడ్డి
చినవేంకటస్వామి తనయాగ్రజుఁడు శ్రిత
ప్రియుడైన కంకర పిచ్చిరెడ్డి

గీ. హనిమిరెడ్డి తనూజాతుడైన కామి
రెడ్డి కులమణి వేంకటరెడ్డి సుగుణి
పేరిరెడ్డి కుమారుండు మారమన్వ
యాబ్ధి శశధరుడననొప్పు హనిమిరెడ్డి.

క. బాశము లచ్చయ యను గుణ

రాశికిఁ గడుగూర్చు పుత్రరత్నమ్ము మహా
ధీశాలి నాగిరెడ్డి జ

యాశయుఁడు విశాలహృదయుఁ డాదరమతియున్.

మం. శ్రీరా... మన్వయ క్షీరాబ్ధివిధుఁడు
పాలితాశ్రితుఁడు సుబ్బారెడ్డిసుతుఁడు
రామలింగారెడ్డి రసిక శేఖరుఁడు
వినయవర్తనుఁడు వివేకధనుండు
ఆయన యనుజన్ముఁ డాహ్లాదమూర్తి
వీరలింగారెడ్డి వితరణవర్తి.

ఆ. నాగిరెడ్డి కూర్మినందనుల్ మేడగం
వంశభవులు నాఁగ వరలుచున్న
శాంతమూర్తి కీర్తిశాలి సిద్ధారెడ్డి
రమ్యగుణగణుండు రామిరెడ్డి.

క. దారం వంశోద్భవుఁడు ను
దారగుణుఁడు నాగిరెడ్డి తనయుండు దయా
సారాత్ముఁడు వేంకటసు
బ్బారెడ్డి యనంగనొప్పు ప్రజ్ఞవరుండన్.

గీ. రామిరెడ్డి తనూజుండు ప్రేమమూర్తి
మేటియనవెల్లు బాశము కోటిరెడ్డి
దొడ్డతనమును గను చిన్నారెడ్డి సుతుఁడు
బాశము కులోద్భవుఁడు చినబాలిరెడ్డి.

సీ. ఇడమగంటి కులోద్భవుఁడు నాఁగ వెలయు లిం
గారెడ్డి పుత్తుండు గాలిరెడ్డి
బోనముక్కల వంశుఁడైన కృష్ణారెడ్డి
నాగిరెడ్డిసుతుఁ డానందమూర్తి

దొడ్డయై తగు లోకిరెడ్డి వేంకటరెడ్డి

కొడు కుదారగుణుండు గోపిరెడ్డి

కూర్చి బక్కారెడ్డిగొన్న దత్తుండు వేం

కటరెడ్డి శీలము ఘనకులుండు,

గీ. భోగిరెడ్డ్యన్వయం డనురాగమూర్తి

వేంకటస్వామిరెడ్డియన్ విబుధుతనయుఁ

డై యలరు రామకోటిరెడ్డ్యభిధుఁ డింక

కొంద ఁరుదెంచి రాత్మ లింపొందుచుండ.

వ. పిదప

ఉ. అందఱుఁ గావ్యమున్ విని మహాముదమందుచు నచ్చుగూర్చు లే
దెందుల కంచు నన్నడిగి హేతువెటింగి దయామయాత్ములై
యందొకభాగమున్ వడి బయల్పడజేసిరి వారికీర్తి చె
న్నొందును గాక వారియెడ నుండునుగాక సమస్తసంపదల్.

విషయసూచిక

ప్రార్థనాదికము	i
కవి జన్మస్థలాదులు	ii
వ్యవస్థాంతములు	vi
(ఆదిపర్వము)	
భరతఖండవర్ణన	1
భరతుని పరిపాలనము	3
పురాతన హైందవ నాగరకత	5
ఆర్యులు హిందూదేశముఁజేరుట	7
ఆర్యులకు ద్రావిడులకు యుద్ధము	8
ఆర్యులు ద్రావిడులఁ బాఱఁద్రోలుట	9
ఆర్యుల స్వార్థ పరత్వము	10
నాఁ డలవడిన దుష్టాచారములు	11
వర్ధమానవీరుఁడు - జైనమతము	12
బుద్ధుని జననము	13
సిద్ధార్థుఁడు - భయంకరదృశ్యములు	14
సిద్ధార్థుని మనోవేదన	15
సిద్ధార్థుని సర్వసంగ పరిత్యాగము	17
చెన్నుఁడు సిద్ధార్థుని వేడికొనుట	17
సిద్ధార్థుఁడు చెన్నునికి బోధించుట	19
సిద్ధార్థుఁడు సంన్యసించి మోక్షమార్గమెఱుంగుట	20
నందుల పాలనములు	22
అలగ్జాండరు దండయాత్ర	23
అలగ్జాండరు పురుషోత్తముల యుద్ధము	24
పురుషోత్తముని యపజయ కారణములు	26
అలగ్జాండరు సిగ్గుచేఁ బురుషోత్తముని సన్మానించుట	28
చంద్రగుప్త చక్రవర్తి పరిపాలనము	"
అశోకుఁడు కళింగవీరులఁ జంపి పశ్చాత్తాపముఁజెందుట	31
అశోకునకు వృద్ధమాత యెదురుపడుట	32
అశోకునకు బౌద్ధభిక్షు వగుపడుట	34
అశోకునకు బౌద్ధభిక్షువు బోధించుట	35
బౌద్ధభిక్షు వశోకునకు రాజధర్మమ్ము లుపదేశించుట	37
అశోకుని ధర్మపరిపాలనము	38
సంగులు - కణ్వులు	41
గుప్తరాజులు స్వర్ణయుగము	42
హర్ష వర్ధనుని పరిపాలనము	45
కాతవాహనులు - సల్లవులు	46
చోళులు - చాళుక్యులు	47

యాదవులు - కాకతీయులు	48
ద్వివిధ పాండువులు	48
గజనీ మొహమద్ దండయాత్ర	50
ఘోరీ మొహమ్మద్ దండయాత్ర	52
రాణిసంయుక్త పృథ్వీరాజును వరించుట	53
పృథ్వీరాజు యుద్ధము	53
రాణిసంయుక్త యుద్ధమునఁ దండ్రడిని దూషించుట	54
ఖిల్జీయులు, తుగ్లకులు, సయ్యదులు, లోడీలు	55
మొగలు సామ్రాజ్యము	56
అగ్బరుచక్రవర్తి పరిపాలనము	58
జహంగీర్, షాజహాన్, ఔరంగజేబ్ ప్రముఖులు	59
శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు	60
రాణాప్రతాపసింహుఁడు	62
శివాజీచక్రవర్తి ధైర్యసాహసములు	63
వాస్కోడిగామా భరతఖండముఁజేరుట	66
డచ్చివారు పోర్చుగీసువారివర్తకము దగ్గించుట	67
అంగ్లేయులకు ప్రేంచివారికిఁ గలహము -	68
ఈస్టిండియా కంపెనీవారు	70
లండన్ ప్రభుత్వ విచారణ	71
ప్లాసీయుద్ధము	73
రహస్యవిప్లవ సందేశము	74
సిపాయి కలహము	75
ఝాన్సీలక్ష్మీ శౌర్యసాహసములు	77
విప్లవాపజయములు, తత్కారణములు	78
శ్రీ విక్టోరియా రాణి పట్టాభిషేకము	80
న భా ప ర్వ ము	
రాజప్రతినిధుల పాలనము	83
రాణి వాగ్దాన భంగములు	84
సాంఘిక దుష్టాచారములు	87
భారత వైతాళికులు	88
భారత పురాతనవైతాళికులు	91
రామకృష్ణపరమహంస	93
స్వామి వివేకానందుడు	93
విజ్ఞానబీజస్థాపన ప్రయత్నములు	94
కలకత్తాకు నుత్తరము	97
గార్నర్ డఫరిన్ హ్యూం సంభాషణ	98
మహాసభా ప్రయత్నములు	99
సభాప్రతినిధులు, ప్రముఖులు	100
ప్రథమ భారతమహాసభ	101

న వ భా ర త ము

ప్రార్థనా దిక్ష్ము

- ఉ. శ్రీ దరహాసచంద్రికలఁజిమ్ముచు విస్తృతజీవకోటి నా
హ్లాద సుధాతరంగముల హాయిగనూపుచు నేవుగాంచున
ర్వోదయమూర్తిఁ దాత్త్వి కమహాజ్వలశక్తులకుంబునాదియై
యాది కనాదియై యలరు నప్పరమాత్మనెదం దలంచెదన్.
- ఉ. భూతదయాసమేత పరిపూర్ణకళాపరిపూత విశ్వవి
ఖ్యాత సుజాత సాత్త్వికవికాసపరిత యఖండవైభవ
స్థిత సమస్తధర్మసముపేత నిజాశ్రితపారిజాత భూ
మాతల మాత మా భరతమాత సుఖంబిడుగాత మర్మిలిన్.
- ఉ. ఆకుల మీకులంబనక యామత మీమతమన్న భేదమున్
జేకొనఁబోక శాంతిసహజీవనపావనయాత్ర కడ్డుగా
దూఁకక వర్గవాదములతో విహరింపక దాంభికక్రియల్
తాఁకక లోకబాంధవులఁ దన్నెడి సోదరమైత్ర నెన్నెదన్.
- ఉ. మాయలుమర్మముల్ పెనుమమారములై వడిఁదాఁకినన్ ధృతిం
బాయక మూఁడువన్నియల భాసిలి బిడ్డల స్వీయశీతల
చ్ఛాయల చాయలన్ నడిపి శాంతిరణంబునఁ బేరుగన్న జా
తీయపతాక ముంగడ విధేయుఁడనై కయిమోప్పుచిచ్చెదన్.
- ఉ. ప్రాణములొడ్డినిల్చి పరబాధలనన్నిటిసైఁచి బాణమున్
దూణమురోసి ధీబలముతోఁ జిరదాస్యముఁబాసి దేశ మా
త్యాణము దీర్చివైచి జయతేజములన్ వెలయుచు వీరగీ
ర్వాణుల వీరమాతల నిరంతరమున్ స్మరియింతు భక్తిమై

ఉ. ధూర్తుల వాదభేదములతో భ్రమచెంది నిజస్వరూపమున్
బూర్తిగవీడియోడి చెడిపోయితపించు సమాజలక్ష్మిభా
వార్తినణంపఁగా నుదయమంది జయంబునుగొన్న సంఘ సం
స్కర్తుల సత్ప్రవక్తల విశాలహితోక్తుల నాశ్రయించెదన్.

ఉ. శాంతిపదార్థమున్ విరియఁజల్లుచు నైతికశక్తితో భయ
భ్రాంతులఁ ద్రోసిపుచ్చుచుఁ బరస్పరమైత్రికి దోహదంబుగా
సంతతమున్ వెలుంగుచు నిజంబు వచించెడి పంచశీల సి
ద్ధాంతవచస్సుధామధురధారలఁ గ్రోలి తరింతుజన్మమున్.

సీ. నన్నెచోడనిఁ బ్రార్థన మొనర్చి యాంధ్రభా
రతకవిత్తయము సమ్మతిఁ దలంచి
శ్రీనాథుఁ బోతన్న సేవించి మా రుద్ర
కవిపాదపద్మముల్ కడిగి మ్రొక్కి
శ్రీకృష్ణరాయ ధాత్రీనాయకునివేడి
రామలింగన్న సూరన్న నెంచి
పెద్దనాదులఁ గూర్మిఁబేర్చి నారాధించి
భట్టుమూర్తి కవీంద్రుఁ బ్రస్తుతించి

వీరశరభేంద్రకవికి జోహారు లిచ్చి
చేమకూరకవీశుఁ బూజించి మివుల
లలితకవితా కళాధ్య మొల్లను నుతించి
ధైర్యమువహించి నవభారతము రచింతు.

క. అనుగుం దమ్మునివలె నన్
గనుచు సదా మామకీన కవితాభ్యుదయం
బును గోరెడి "యభినవ తి
క్కన" నీతారామమూర్తి కవిఁ గీర్తింతున్.

గీ. తెనుఁగు నుడికారమునఁ దీర్చిదిద్ది యాత్మ
కథ రచించిన కవికులాగ్రణి యతండు;
లోకమాననఁ గనకాభిషేక గరిమఁ
గాంచి యసదృశ యశమునార్జించె నతఁడు;

క వి జ న్మ స్థ లా దు లు

క. తలలన్ మార్చెడి వారలు
నెలవులఁదప్పించు పరమనీచులు భువిపైఁ
గలరందుచేత నాస్థల
కులమత గోత్రాదికంబుఁగూర్చి వచింతున్.

చ. కలవుకదా! మహాభరతఖండమునన్ వివిధప్రదేశముల్
తొలఁగని భోగభాగ్యములతో నవరత్నశిలాకణంబులన్
దొలఁకుచునుండు పెన్ గనులతో నలరారుచు; నందు నందముల్
చిలుకుచు వెల్లు మా తెలుగుసీమ కళామహిమాభిరామయై.

ఆ. ఖ్యాతినందుకొన్న యీ తెల్లుసీమలో
ఘనులఁ దిక్కనాది కవులఁగాంచి
సురుచిరప్రశస్తి శోభిల్లు గుంటూరు
మండలమ్ము వాణి కుండలమ్ము.

క. ఆ మండలమున, వీర
గ్రామణులకు వివిధకవిశిఖామణులకు సం
ధామ మననొప్పి పలునాఁ
డ్డిమ, ఫలవనాభిరామ, చెన్నలరారున్.

సీ. నాగానదీ చంద్రభాగా ప్రవాహముల్
పచ్చగడ్డలఁ దన్నిపట్టిపాఱఁ
గండనిండిన పండుకాఱు రేగడిగడ్డ
ముక్కారు పంటలఁ గ్రక్కుచుండ

నాలుగేదెలు వేనవేలాలుగాలమ్ము
 తఱపిఁజెందని పాడి యురలఁజేయఁ
 గమనీయగురుశిలాఖనిజసంపన్నిధుల్
 సకలదేశముల కుత్సాహమిడఁగఁ.

గీ. బలుకులవెలంది, కలుములపడఁతి కులుకు
 లలర నిత్యము దలవాకిళుల మెలంగ
 ఖండఖండాంతరముల విఖ్యాతిఁగాంచె
 నవకళారామ మా పలునాటిసీమ.

గీ. విశ్వవిద్యాలయములతో వివిధ బౌద్ధ
 శిల్పరేఖలతో సుప్రసిద్ధిఁగనిన
 విజయపురలక్ష్మి కిక్కయై వినుతినందె
 విమలగుణమణి పల్నాటి వీరధరణి.

సీ. దొడ్డవారు నుతింప రెడ్డినాయకురాలి
 వీరధర్మజ్యోతి వెలిఁగె నెచట
 ఘనులొప్ప బ్రహ్మనాయని చాపకూటి సి
 ధ్ధాంతంబు విజయంబు నందెనెచట
 జగమెన్న సంగడిండ్రగు బాలచంద్రాది
 యువసింహుల ప్రతాప ముబికె నెచట
 సమరధుల్ మెచ్చఁ గన్నమదాసు సేనాధి
 పత్యంబు సత్కిర్తివడసె నెచటఁ

గీ. దగదు తగదని వలపుఁదత్తఱము నాఁపి
 మగని యుద్ధమునకుఁబంపి సుగతిఁగన్న
 మగువమాంచాల యెచట జన్మంబునందె
 నట్టి పలునాఁడు నేఁబుట్టినట్టి వీడు.

సీ. రసవత్ప్రబంధరాడ్రచనాధురీణుఁడౌ
 భట్టమూర్తినిఁగన్న ప్రౌఢురాలు

కవిచక్రవర్తిఁ బింగళి సూరనామాత్యుఁ
గడుపారఁగన్న బంగారుతల్లి
తఱచి ఛందశ్శాస్త్ర సరణిఁ దెల్పిన యప్ప
కవిచంద్రమునిఁ గన్న గణ్యహృదయ
విశ్వవిశ్వజ్ఞ నేలేశ్వరోపాధ్యాయుఁ
బ్రసవించినట్టి శుంభత్కళాధ్య

గీ. బ్రహ్మమూర్తులఁ బెందోటకట్టణాధి
పతుల శిల్పులఁగన్న తపఃప్రభావ
సకలవిద్యాసమేత యశఃప్రపూత
దిగ్విజయజాత, పల్నాటి దేశమాత.

గీ. అలమహాయాన బౌద్ధసిద్ధాంతములను
బ్రజకు బోధించినట్టి కృపాపయోధి
సిద్ధనాగార్జునుఁడు వసించిన పవిత్ర
పర్వతము నాదియను వీడు పల్లెనాఁడు.

ఉ. ఆ పలునాటిగడ్డపయి నందిము చందము నిండివెల్లు దా
చేపలి; దానిచెంత విలసిల్లుచు కేసనపల్లె; దానికిన్
దాపున యామ్యదిక్సరణిఁ దక్కిలపా డలరారు నచ్చటన్
గాపురముందు మేము గుణగణ్యులుతాతలనాటినుండియున్.

క. శ్రీ విశ్వకర్మ కుల పా
రావారసుధాకరుఁడఁ బరాత్పరు నెపుడున్
సేవించెద, నా మతమా
శైవము నేదిరుగునది ప్రజాస్వామ్యమునన్.

ఉ. గౌరవమూర్తియై కులశిఖామణియై శివభక్తుఁడై మహిమ
దారచరిత్రుఁడై మణియదారయివెల్లిన మల్లికార్జునుం
డారయ మత్పితామహుఁ డాదాత్తచరిత్ర పవిత్రగాత్ర భా
గీరథి మత్పితామహి, సుఖించిరి వారతివై భవంబునన్.

- సీ. కన్నతల్లి సుసాధ్వి కవయిత్రి గుణబింబ
 గురుకళానికురుంబ కోటమాంబ
 తండ్రి సంగీతవిద్యావేది హారభక్తుఁ
 డార్యుండు రాజలింగాభిధుండు
 అగ్రజుల్ శతవధానాష్టావధాన పా
 రంగతుల్ ప్రభులింగ, లింగకవులు
 ఇలువేల్పు భక్తవత్సలుఁడు వేములవాడ
 రాజేశ్వరుం డర్ధరాజధరుఁడు.
- గీ. మేనమామలు తాత్వికజ్ఞాననిధులు
 వరకవీంద్రులు కొండాన్వవాభవులు
 గోత్రపతి లోకహిత తపఃకోవిదుండు
 ధర్మశాస్త్రార్థఖని భరద్వాజమాని.

- శా. ప్రాచీనాంధ్రకవిత్వతత్త్వవిధులం బాటించి నా కున్న వి
 ద్యాచాతుర్యముఁ జూపి యీ చరిత వ్రాయంబూనితిన్ వీరభ
 ద్రాచార్యుండను కన్నకంటి కులుఁడన్ ధాత్రీజనస్తుత్యమై
 యాచంద్రార్కము వెల్లుఁగాత మిది యుద్యత్కిర్తి పాత్రమ్ముగన్.
- చ. అఱువదియేండ్ల భారత మహామహితోద్యమ గాథలన్నిటిన్
 వరుసగఁగూర్చి పద్యములవ్రాయుట సాధ్యముకాదు కాన నే
 నెఱిగినయట్లు చేర్చి రచియించితిఁ గావ్యముఁ బండితోత్తముల్
 సరసులు సత్కవీంద్రు లిది సైఁచిననున్ గరుణింతుగావుతన్.

ష ష్ఠ్యం త ము లు

- క. స్వాతంత్ర్యార్జనమునకై
 జాతీయమహాద్యమముల సాగించిన మా
 తాతలకుఁ దండ్రులకు మా
 మాతలకున్ భ్రాతలకును మహితాత్ములకున్.

- క. మితవాదుల కతివాదుల
కతులిత దీక్షాసహస్వితాత్ములకు దయా
రతులకు మానవసేవా
వ్రతులకు నభ్యుదయభావ వర్ధిష్టులకున్.
- క. జవసత్త్వంబుల నసువుల
నవలీలన్ ధారవోసి యవనీసేవా
సవనమున విజయమందిన
యువజనసింహులకు వీరయువతీతతికిన్.
- క. కారాగృహములఁబడి సం
సారంబులరోసి పోరి స్వాతంత్ర్యకళా
భారతమును నెలకొల్పిన
వీరశిఖామణులకుం బవిత్రాత్ములకున్.
- క. తమపతులను దమసుతులను
దమతమ పుత్రికలఁ దల్లిదండ్రుల నఖిలో
ద్యమములఁజేరిచి పోరిన
రమణీమణులకు మనోహరగుణాధ్యులకున్.
- క. జపతపముల వీడి త్రివ
ర్ణపతాకలఁబట్టి శాంతిరణమున స్వాతం
త్ర్యపథంబుల సాధించిన
యపర బ్రహ్మలకు యతుల కమలాత్ములకున్.

వ. అంకితంబుగ నాయొనర్పంబూనిన నవభారతంబను భారతజాతీయో
ద్యమచరిత్రమునకుఁ గథాక్రమంబెట్టిదనిన.

న వ భా ర త ము

ఆ ది ప ర్వ ము

రమ్యగుణగణాలం

కారా ! భారతకుమార ! కరుణాంచితద్వ

క్సారా ! సువిచారా ! నవ

భారతమున నలరు నాదిపర్వము! వినుమా !

1

భ ర త ఖం డ వ ర్ణ న

చ. కలదుకదా మహాభరతఖండ మఖండకళాప్రపూర్ణమై
విలసితరూపసంపదల విస్తృతమై సమశీతలోష్ణమై
కలితమనోహర ప్రకృతికల్పితమై మన మాతృదేశమై
చెలువలరారువన్నియలుచిన్నియలొప్ప ధరాతలంబునక.

2

సీ. దివ్యగంగాపగాది నదీనదముల కా

వాస మే యంబ పద్మాసనంబు

లలితశిల్పకళాద్యలంకారములకు నా

స్థాన మే జనని నెమ్మేని సౌరు

కనకరత్నశిలాది ఖనిజసంపదల కా

ధార మే యమ్మ బంగారు కడుపు

నానాప్రధానవిజ్ఞానభాగ్యముల కా

వాల మే తల్లి ముత్యాలశాల

గీ. దానధర్మ ప్రముఖ సంప్రదాయములకు

నాశ్రయం బే సవిత్రి సత్యాంతరాత్మ

యా సుగుణపూత సకలవిద్యాసమేత

పాలితాశ్రితసంఘాత భరతమూత.

3

క. ఆ మాతృభూతలము రస

ధామంబై సకలసుమలతాదామంబై

కోమలమై ఫలసస్య

శ్యామలమై యలరు సర్వసౌఖ్యము లిడుచున్.

4

వ. మఱియు

5

ఉ. పుణ్యసరోవరమ్ములుఁ దపోనిలయమ్ములు దైవశిల్ప లా
వణ్యకళావిరాజితసువర్ణశిలాలయముల్ ఫలప్రదా
రణ్యసమూహముల్ గురుధరాధరముల్ చెలువార జీవకా
రుణ్యమయప్రవృత్తి నలరున్ భరతావని సర్వకాలముల్.

6

చ. పరమపతివ్రతామణులు భక్తవరేణ్యులు పండితుల్ కవీ
శ్వరులు మహారసజ్ఞులు విశాలమత్తుల్ కృషికుల్ కళాధురం
ధరులు మతప్రవక్తలు బుధప్రవరుల్ గురుశేఖరుల్ నిరం
తరముజనించుచుందురుకదా మన మాతృధరాతలంబుపై.

7

చ. మతసహనమ్ముతో మధురమంజులవాఙ్మయసేవనమ్ముతో
నతిధులపూజతో భగవదర్చనతో సకలార్థసాధన
వ్రతతులతో జివన్ దనరు పంటవలంతులతోఁ బవిత్ర భా
రతజనయిత్రి నిల్పికొనురా ! తనకీర్తి దిగంతరంబులన్.

8

క. మన భారతఖండమునకు

మనకున్ మన సంస్కృతికిని మనలక్ష్మికిఁ బె

ట్టనికోటలు నిశ్చయముగ

వనధులు హిమవన్నగములు వలయం బుంటన్.

9

క. ఈ ధరణీ తలమున నే

బాధలు పొడసూపఁబోవు పైపైఁగఱవుల్

వేధించఁబోవు స్రజలకు

గోధనసంతతులు కొల్లకొల్లగ నుంటన్

10

సీ. అంగవంగత్రిలింగాదిప్రదేశముల్

సురుచిరాకృతులతోఁ బరిధవిల్ల

కాశీగయాది ముఖ్యక్షేత్రరాజముల్

దివ్యప్రభలఁదాల్చి తేజరిల్ల

వేదవేదాంగాది వివిధవిద్యానిధుల్

విజ్ఞానకాంతులఁ విరియఁజల్ల

ఫలపత్రపుష్పవృక్షలతాప్రకృతిలక్ష్మి

పల్లవమృతులతో నుల్లసిల్ల

గీ. సర్వసౌఖ్యంబులును సదాచారములును

వృత్తిధర్మంబులును గళావిధులు వెలయ

నవ్యయాధ్యాత్మిక ప్రభావాంచితముగ

సతము వర్ధిలుచుండు భారతధరిత్రి.

11

న. అదియునుంగాక

12

మ. చలనంబందని సత్యసంధులు హరిశ్చంద్రాది షడ్చక్రవ

ర్తులుపాలించినరత్నగర్భ మహితాత్ముల్ ధర్మమూర్తుల్ విని

ర్మలభావుల్ భరతాదిషోడశమహారాజేంద్రు లుద్యద్యశుల్

కొలుపుందీర్చిన పుణ్యభూమి భరతతోఁజీస్థలం బెన్నఁగఁ.

13

భ ర తు ని ప రి పా ల న ము

న. అందు

14

చ. నిరుపమ శేముషీధనుఁడు నిశ్చలమూర్తి సుధాకరాన్వయా

భరణుఁడు ధర్మవిజ్ఞుఁడు విభాకరతేజుఁడు శౌర్యరాశియా

భరతనృపాలమాళి పరిపాలనచేసిన దాది య వ్యసుం

ధర ధరియించికొన్నదిగదా భరతావనియన్న నామముఁ.

15

ఉ. ఎందఱు రాజచంద్రులు మహీతలనాయకులైరితొల్లి నేఁ
డెందఱు చక్రవర్తులననేలిరికూలిరి చూచుచుండ వా
రందఱునామముల్ కొనియెనా ! విడలేక ధరించియుండెనా
హెందవరాజ్యలక్ష్మి భరతాధిపుఁ డెంతటిపుణ్యమూర్తియో! 16

ఉ. ఏ సుముహూర్తమందు ధరణీశుఁడు నూతనహేమరత్నసిం
హాసనమెక్కెనో స్థపతులందఱు దీవనలీయ వాసముల్
గాసములందునట్టి పదకంబులఁగూర్చి ప్రజానురాగవి
శ్వాసములందెఁ బొందె సుయశశ్శరదిందువికాసచంద్రికల్. 17

క. భావింప రాజు ప్రజలకు
దేవుండో నేవకుండో తెలిసిన ఘనుఁ డా
భూవరుఁడు సత్యనిరతుఁడు
కావున నాతనికి యశము కల్గకయున్నే. 18

క. పన్నులఁ గడుఁబెంచుచు నా
పన్నులఁ జేయఁడు ధరాధిపతి పౌరుల, సం
పన్నుల నిరుపేదల నుతిఁ
గన్నాఁడు సధర్మమూర్తి గన్నాఁడు హితా! 19

క. వారమ్ము వారముఁ బ్రజా
వారము దరిఁజేరి సపరివారమ్ముగ నా
భూరమణుఁడు వారికిఁగల
కోరిక లివి యనుచుఁ దెలిసికొని సమకూర్చున్. 20

క. ఉంటకుఁ దింటకుఁ దాలిచి
కొంటకు వసతులను రాజు కూరిచె నవియే
కుంటుపడినచోఁ బౌరులు
తుంటరి పాలన మటంచు దూఱెదరుగదా. 21

క. జనముల కష్టసుఖంబులు

తన కష్టసుఖంబులంచుఁ దలఁపక సింహా

సనముల నిలఁగలరే యే

మనుజుఁ ధిపులైనఁ బెక్కుమాట లిఁకేలా !

22

గీ. కార్మికుల కౌతఁడొక్క బంగారుకొండ

కర్షకుల కౌతఁడొక మహాకల్పతరువు

బుద్ధిజీవుల కౌతఁడొక్క పుణ్యధనము!

భరతునకు సాటి భరతుఁడే భవ్యహృదయ !

23

గీ. నిజ కళారూప దాన సన్నియమ శౌర్య

దీప్తి ధనముల భరతధాత్రీధవుండు

రాజు రతిరాజు వాహినీరాజు ధర్మ

రాజు మృగరాజు దినరాజు రాజరాజు.

24

క. భరతుఁడు పరిపాలించిన

ధరణి యగుట నతఁడు ధర్మ తత్పరుఁడై సు

స్థిరయశ మార్జించుట నా

కరుణాకరువేర భరతఖండం బయ్యెన్.

25

వ. ఇకఁ గథ నాలకింపుము.

26

పురాతన హైందవ నాగరకత

ఉ. ఆర్యులు రాకముందు భరతావని యందు వసించు మానవుల్

శౌర్యధనుల్ కృపాత్ములు విశాలమతుల్ పశుపోషణక్రియా

ధుర్యులు కష్టజీవులు బుధుల్ ప్రతిభానిధు లాశ్రితావనుల్

శ్రౌర్యము శౌర్య మెన్నఁడెఱుఁగన్ దలపోయని సాధు సత్తముల్.

చ. ఎఱుగరు యుక్తివాదములు హింస సహింపరు స్వార్థచిత్తులై
తిరుగరు మంచిఁగూర్ప వెనుదీయరు స్వప్నమునందునైన సో
మరితనమూన రన్నిట సమర్థులు వ్యర్థపు జీవితంబులన్
నిరసనచేయుచుందురు జనింపదు వారి కసూయ యెన్నఁడున్. 28

వ. మహేంజోదారో హారప్పాయను స్థలంబుల బయల్పడిన ప్రాచీ
న పత్తనశిథిలంబులవలనను సాధనములవలనను వారి జీవిత
విశేషంబుల గ్రహింప సాధ్యమగుఁగాన వినుము. 29

సీ. వ్యవసాయసాధనవ్రతతి వెల్వడుటచే
మంచిపంటలను బండించిరనియు
పారుతప్పని గృహద్వారసంతతు లుంట
స్వార్థవాస్తుశాస్త్రజ్ఞులనియు
వెండి బంగరు నగల్ వెలసియుండుటచేత
నవనాగరకతఁ గన్నారలనియు
విలసితాక్షరముద్రికలు బయల్పడుటచే
జదువు సాములు నేర్వఁజాలిరనియు

గీ. బహుశిలాలింగములు కానఁబడుట వలన
శైవులనియు మహాతపశ్శాలులనియుఁ
దెలియవచ్చును దీన సందియములేదు
నాఁటి మానవు లగ్రజా! మేటి మగలు. 30

చ. అవిరళదానధర్మపరు లవ్యయశౌర్యకళావిశారదుల్
రవిసమతేజు లద్భుతపరాక్రమశాలులు సత్యవాగ్ర్వ్రత
వ్రవరులు స్వప్రకాశులు కృపారసవార్ధులు శేముషీనిధుల్
ద్రవిడులు వృద్ధినందుచు ముదమ్మువహించుచు నుండన త్తటిన్.

ఆర్యులు హిందూదేశము చేరుట

గీ. ఆర్యు లనువారు మధ్యాసియానివాను
లచట భూసారమణఁగాఁజీనందువలనఁ
జేరవచ్చిరి హైందవసీమ కపుడు
తమ మతాచారములు వెంటఁ దరలిరాఁగ.

32

వ. వచ్చి యందందుఁజేరి నివసించుచు

33

సీ. ఫల పత్ర పుష్ప సంభరిత వృక్షములతో
విలసిల్లు ఘనవనమ్ములను జూచి
యాఱుకాలములు సస్యశ్యామలమ్ములై
యలరారు కేదారములను జూచి
కడవలఁగాదెలన్ గడునిండి తియ్యనఁ
జెలరేఁగు పాడిపంటలను జూచి
కండలఁనిండి పిక్కలు తెక్కలు నెసంగ
నెలకొన్న పశుసంతతులను జూచి

గీ. యచటివా రందు భోగభాగ్యములఁ జూచి
వారికింగల్గు వసతుల వరసఁజూచి
తగిన దేశం బటంచుఁ జిత్తములనెంచి
నెలకొనిరి గుంపు లగుచు నార్యులు సుధీంద్ర !

34

క. తమ చుట్టపక్కములతోఁ
దమ కండగనిల్చు స్వీయదాయాదులతోఁ
దమ మిత్రవరులతో దే
శము నిండిరి యార్యవరు లసంఖ్యాకులుగఁ.

35

ఉ. ఆదిమవాసు లార్కులకు నాదట నాశ్రయమిచ్చి మట్టు మ
ర్యాదలతోఁ జరించు సమయమ్మున సాగఁదొడంగె యజ్ఞ ధ
ర్మాదులు వానియందుఁ బశుహత్యలు; కావున హింససైపఁగా
రాదని వాదులాడిరి పురాతను లంత దయాసముద్రులై. 36

ఆర్కులకు ద్రావిడులకు యుద్ధము

ఉ. పాపములేదు దీన నని పల్కెద రార్కులు వీరలో మహా
పాపమటంచుఁ బల్కెదరు భంగ మొనర్తురు యజ్ఞకార్యముల్
సైపక హింస, నయ్యెడల సంభవమయ్యె విరోధముల్ మన
స్తాపములేమి సెప్పెద బుధా! రణముల్ సమకూరె నాపయిన్.
వ. దేశవాసులు స్థానబలంబులతోడను శౌర్యధైర్యసాహసంబులచేతను
బశుహత్యా యజ్ఞముల ధ్వంసముచేయఁదొడంగిరి. పిమ్మట

క. దేశీయుల వంపఁగ నా
వేశమ్ములఁదాల్చి యార్యవీరులు తమ భూ
మిశులఁ గోరిరి వీరల
నాశన మొనరించుటయ ఘనంబను యుక్తిన్. 39

క. గురుభక్తిఁ జూపుటకు వా
రరుదెంచిరికదలి మారణాస్త్రమ్ములతోఁ
బరిపరివిధముల నార్కులఁ
బరిరక్షణచేయ నాదివాసులఁ ద్రోయన్. 40

వ. మహాధనుర్ధరులును రణకళావిశారదులు బలాధ్యులైన యా
నరేంద్రుల యండదండల మరల యజ్ఞంబులు ప్రారంభింపఁబడుట
వీక్షించి దేశీయవీరులు పశుసంరక్షణార్థంబు తుదివఱకుఁ బోర
సమకట్టి యేకదీక్షతో నుండుతటి 41

గీ. సాగినవి యజ్ఞములు సాధుజంతువులను
బట్టి తెచ్చుచునుండిరప్పట్టు నందుఁ
గదలి రాదిమవాసు లఖండబలులు
పనుల రక్షించుకొఱకు దర్పమ్మలొప్ప.

42

క. తారసిలి రిరుతెగలవా
రా రణములు జరిగినవి భయంకరములుగన్
మారణశస్త్రమ్ములతో
ఘోరాకారములతోఁ బ్రకోపమ్ములతో.

43

ఉ. పౌరుషవంతులై, బెదరిపాటక యార్జులఁదాఁకి జంతుసం
హారము నాఁపఁజూచిరి మహామహు లాదిమవాసు లంత నా
యా రణరంగ సీమల జయంబువహించిరి కాని శత్రువుల్
పోరుట మానరైరి తమ భూపతు లండగ నిల్చుచుండుటన్.

44

ఆర్యులు ద్రావిడులఁ బాటదోలుట

వ. శత్రుసమూహమ్ము మిక్కుట మ్మగుటయు వారు నూతనాస్త్రం
బులఁ బ్రయోగించుటయుఁ గనుంగొని యిఁక లాభంబులేదని
తలంచి యయ్యాదిమవాసులు

45

ఉ. ఓడి పరాభవాగ్నులకు నోర్వక వల్లెలఁ బట్టణంబులన్
వీడి సమస్తసంపదల వీడ్చొని మాతృధరాతలాదులం
గూడ ద్యజించి లేచి యిరుగుం బొరుగుం గలవారితోడ న
ల్లాడుచుఁ బోవసాగిరి మహాటవులంబడి రిక్తహస్తులై.

46

వ. విజయ సంరంభముతో నార్జులు రాజ్యము నాక్రమించికొని కట్టు
దిట్టమ్ముల నేర్పఱచి యమాయక స్రజలలొంగఁదీసికొని తమ
తమ మతప్రభావమ్ములఁ బ్రసరింపఁజేయఁ గడంగిరి.

47

ఆర్యుల స్వార్థపరత్వము

చ. చదువుల నేర్వరా దితరజాతులు నేర్చినఁగాని వేదముల్
చదువుట ఘోరపాపము నిజం బిది తప్పినవాని వీనులన్
బాదలఁగ నీసమున్ గరఁగిపోయుట శిక్ష యటంచు నెంతయో
బెదరు జనింప నీమములఁబెట్టిరి పెద్దటికంబుఁ జేకొనన్. 48

గీ. ఆర్యులకుఁదప్ప యజ్ఞకర్మాదికమ్ము
లన్యుల కనర్హము లటంచు నాజ్ఞ నిడిరి
యాజ్ఞ నిడుటయకాదు తదన్యులెల్ల
దాసు లనిచెప్పి శబ్దబంధముల నిడిరి. 49

గీ. ఆర్యు లాచరించు నపరాధముల కింత
శిక్ష లేదటంచుఁ జెప్పికొనిరి
యన్యు లాచరించు నాగములకు మహా
శిక్షలన్ విధింపఁ జెల్లు ననిరి. 50

మ. అలనాఁ డార్యుల వాక్చమత్కృతులతో నస్పృశ్యతాదోషముల్
కులభేదంబులు వర్గభేదములు తగ్గుల్ మొగ్గు లెన్నెన్నియో
చెలరేఁగెన్ జెలరేఁగి క్రమ్మికొనె నిస్సీ! భీతచేతమ్ములన్
వలలన్ జిక్కినపక్షులైరి జనముల్ వ్యాపించె దుర్భావముల్. 51

క. నెలకొల్పిరి చట్టమ్ముల
నిలిపిరి తన్నియమములను నేర్పుగఁ బ్రజలన్
బలుతేఱఁగుల నధిపతులై
పలుకుబడింగూర్చికొని రుపాయంబులతో. 52

చ. అఱమరలన్ మతాధిపతులై మతబోధకులై మతక్రియా
పరులయి సర్వసంఘపరిపాలకులై స్వజనాభిమానులై
యొరులఁ దిరస్కరించుచు మహూచ్ఛదశన్ విహరించు నార్యశే
ఖరు లనెదుర్కొనంగలుగు గణ్యుఁ డొకండును లేడు నాఁదటన్.

నాఁ డలవడిన దుష్టాచారములు

వ. ఇట్లుండు న క్కాలంబునఁగల ప్రజలు జంతుహింసాయజ్ఞమ్ములఁ
జూచుచుఁ దాము నట్లాచరింపఁ దలంచి వారి నాశ్రయించుటయు
నార్యులు వారిఁ దిరస్కరించి మీకు యజ్ఞము సేయు నధికారము
లేదని నుడివి తుద్రదేవతల కొలుపులు మీకు దగినవి యని
నిరూపించుటయు జరిగెఁ బిమ్మట 54

చ. నరులకు శక్తిపూజ లనినన్ ముదమెక్కువ యయ్యె జాతరల్
జరుగఁదొడంగె నందు నరజంతుబలుల్ మితిమీఱె మానవుల్
కరుణకు దవ్వలందుఁ దిరుగన్ సమకట్టిరి లోకమే భయం
కరముగఁదోచె సాధుజనకంటక మయ్యెను దేశ మక్కటా ? 55

ఉ. తామస మావరించె వసుధాస్థలమెల్లఁ బవిత్రసోదర
ప్రేమనశించె సాధులకుభీతిజనించె నమాయిక ప్రజల్
పామరులైరి లోకము నపాయకరస్థితి క్రమ్మసాగె ముం
దేమొ ? యటంచుఁ జింతఁబడి రెల్లరు నుల్లము తల్లడిల్లఁగన్.

వ. భయంకరమగు నా సమయమ్మున సత్యధర్మములతో సకల ప్రజల
నుద్ధరించి లోకమున శాంతినెలకొల్పి మహామహు లనేకులు
ప్రయత్నించి విఫలమనోరథులగుటయు జరిగెఁ బిమ్మట 57

వర్ధమానవీరుఁడు - జైనమతము

క. వై శాలీపురమునఁగల

ధీశాలి సతాన్వయుండు దివ్యాత్ముఁడు న

త్యాశయుఁడు మహావీరుఁడు

దేశోపద్రవము నణఁచ దీక్షవహించెన్.

వ. అతండు నాయకసత్తాకరాజ్యవాసియు సుక్షత్రియవంశసంజా
తుండును సర్వసుగుణగణాలంకృతుండును యశోదాప్రియుండునై
యుండి

59

చ. చదివి సమస్తశాస్త్రములసారమెఱింగి పవిత్రధర్మసం
పదలగ్రహించి లోకమును బాటఁగఁజూచి విపత్కరస్థితిన్
వదలిచి సోదరప్రజలవైఖరులన్ సవరించి సత్కృపా
హృదయులఁ జేయనెంచి చెడుగెల్ల హరింపఁదలంచి దీక్షమై.

వ. సర్వసంగపరిత్యాగం బొనర్చి తన ముప్పదియవ యేట సంన్యసించి
సారసనాథు లను యతిచంద్రములసాంగత్యమొనరించి వత్సర
ద్వయం బట వసించి సమస్త మెఱింగి యారూఢ హృదయుండై
కదలి

61

క. మానావమానములు ప్రతి
మానవునకు సమములంచు మదిఁదలఁచుట సు
జ్ఞానము డానింగొనఁగల
మానవులకు నంటఁబోవు మాయలు గీయల్.

62

క. తా నితరుల హింసించుట
తా నెల్లెడ నేత నంచుఁ దలఁచుట తానే
మానవుఁడ నంచు నెంచుట
యేనాటికి నైనఁ గూడదెవ్వనికైనన్.

63

వ. మఱియు భగవానుఁడు సాక్షీభూతుఁ డరూపకుం డతీతుఁ డనియు
మానవుల రక్షించునవియు శిక్షించునవియు వారి వారి సత్కృత్యం
బులు దుష్కృత్యంబు లనియు సర్వజీవు లనాదు లవినాశు లనియు
వేదంబులు పౌరుషేయంబు లనియుఁ బుణ్యాత్ము లాగమింద్ర
లోకంబున కరుగుదురనియు నందు సర్వేశ్వరుండు గలఁడనియు

బోధించునటుల నొకసంస్థను స్థాపించి లోకంబును సంస్కరింపఁ
దొడంగె. అ మ్మహాపురుషుని బోధయందు జీవహింసకుఁదావు
కనంబడదు. అమ్మహానుభావుఁడు

65

క. లోకముల గెల్చి మాయా

లోకనముల దుల్చి సాధులోకావనదీ

క్షౌకాంక్షునిల్చి విజయముఁ

జేకొని జినుఁడనఁ బ్రసిద్ధిఁజెందెనుజుమ్మా!

66

మ. అతఁడే జైనమతాది పూరుషుఁడు దివ్యజ్ఞానపారీణుఁడై
సతతాహ్లాదచరిత్రుఁడై మహి నహింసావాదియై సూన్యత
వ్రతచూడామణియై దయాశరధియై వర్ధిల్లి యత్యున్నత
స్థితిఁగూర్పం దలపోసె భారతసవిత్రి దేవి కత్యంతమున్.

67

క. పావనహృదయుం డాతఁడు

జీవితకాలమ్ము సర్వజీవులకు మహా

సేవలుచేయుచు మోక్ష

(శ్రీ) వాసముఁజేరె శాంతి చేకుట నన్నా!

68

వ. అటు పిదప

69

బుద్ధుని జననము

గీ. పరిథవిల్లు హిమాచల ప్రాంతమందు

గపిలవస్తుపురంబు సౌఖ్యప్రదంబు

అచట దాయాదులను గూడి యవనినేలు

నృపతి శుద్ధోధనుండు శాంతీప్రియుండు.

70

ఉ. ఆ మనుజాధినేతకుఁ ద దర్థశరీరముగావెలుంగు మా
యామహిళాలలామకు దయామధుపూరితభావధామకున్
నోములపంటయై బుధమనోహరరూపక శానిశాంతమై
కోమలమూర్తియై మురువుగొల్పు కుమారుఁడు కల్గె వెల్లుచున్.

ఉ. సార్థకనామమంచు బుధసంఘము దీవనలిచ్చుచుండ సి
ద్ధార్థుఁడు నా లిఖించె మధురాక్షరముల్ ధరణీశుఁ డా దయా
వార్ధియ నాఁటి బుద్ధభగవానుఁడు లోకమునం బరోపకా
రార్థమిదంశరీర మనునట్టి నుడిన్ వివరించెఁ బ్రేముడిన్. 72

ఉ. ఆ యమలస్వరూపుఁడు దయామయచిత్తుఁడు నాఁడు బాల్యపుం
బ్రాయమునంద జ్ఞానము నపారముగా గడియించి యశావన
ప్రాయమునన్ యశోధరకుఁ బ్రాణవిభుండయి పుత్తుఁగాంచి తా
నాయన కండయై మహిజనంబుల నేలె యువప్రభుం డనన్. 73

చ. అటమరలేనిడెందము నఖాదిశిఖాంతము లీనమై వయః
పరిమితినందు నందము నపారకృపారసధారలూరు సుం
దరవదనారవిందము ముదంబిడఁగా సకలప్రజాళి కా
సురుచిరమూర్తి పట్టణముఁజూడఁ బ్రయాణముచేసె నర్మిలిన్. 74

వ. తన సంరక్షణార్థంబు తండ్రి నియమించిన వృద్ధసేవకుండును ననుభవ
శాలియు నగు చెన్నుఁ డనువానివెంటఁగొని వీధినరుగుచుండ 75

సిద్ధార్థుఁడు - భయంకర దృశ్యములు

సీ. చెవిసోఁకె నొకచోటఁ జిటుపాప నెడబాసి
యలమటించెడి పేదరాలి ఘోష
కన్పించె నొకచోటఁ గటికవానికిఁ జిక్కి
కన్నీట నల్లాడు గంగగోవు

ఎదురయ్యె నొకచోట హీనాంగములతోడఁ
బస్తులుండి తపించు బక్కవాఁడు
చూపట్టె నొకచోటఁ బాపాకరంబైన
కులమతావేశసంకులరణంబు

గీ. కనుపడిరి యొక్కచోట భాగములకొఱకుఁ
దలలు బగులఁగఁబోరాడఁ దారసితెడి
యన్నదమ్ములు నొకతల్లికన్నవారు
జాలిగుండెల యువరాజచంద్రమునకు.

76

క. నవనవకోమలహృదయుఁడు
యువరాజప్రవరుఁ డెన్నియో విషయము ల
ట్లవలొకించుచుఁ జెన్నుఁడు
విపరించుచునుండ వినుచు వీధులఁ దిరిగెన్.

77

గీ. ఆదరువులేని యొకనిఱుపేదవాఁడు
చేరి నివసించుచున్నాఁడు చెట్టునీడ
నాలు చూలాలు ప్రసవించు నట్టివేళ
నతని తహతహ సిద్ధార్థు నడలఁజేసె.

78

గీ. పాలపాపని నెడబిడ్డ పజ్జఁజేర్చి
కూలికేగెడి లేతయిల్లాళి జాలి
చూపు యువరాజు హృదయమ్ము నూఁపియూఁపి
తాపమునముంచెఁ బ్రేవులఁ దఱిగివైచె.

79

సిద్ధార్థుని మనోవేదన

క. కరము జగంబెల్ల భయం
కరముగఁ గన్పించె నతని కనులకుఁ గరుణా
కరము హృదంతరమగుటన్
బరి తాపముఁజెందె యువస్మృతాళుఁడు జాలిన్.

80

వ. అట్లు జాలివడి యం దుండజాలక

81

ఉ. కన్నుల నీరుక్తమ్మగ నెగాదిగ లోకముఁజూచి చిన్నగాఁ
జెన్నునిఁ జేరఁబిల్చి యిలుచేరుదమా యని హెచ్చరించి యా
యన్న విషాదవహ్నులకు నాహుతియైన మనోంబుజంబుతోఁ
దిన్నఁగఁ బోవసాగె నలుదిక్కులఁగాంచుచు భీతిచేకుటన్. 82

ఉ. చేరె గృహంబు దేనిఁ బరిశీలనచేయఁడు ముద్దుబిడ్డనిన్
జేరఁడు ధర్మపత్ని సరసీరుహలోచన నయ్యశోధరం
గోరఁడు మాట లాడఁడు దిగుల్పడి నట్టులఁ జూచుచుండు నా
హారము నారగింపఁడు కటా ! సుకుమారశరీరుఁ డక్కటా ! 83

వ. కడుంగడుదీనహృదయుండై యేమియుఁ దోఁపక తన మనంబున

క. నానావిధబాధలతో

నానందరసైకశూన్యలై ప్రజ లిటులన్

గానంబడుచుండిరి యీ

దీనుల రక్షించు పెట్టు తెలియకయుండెన్. 85

క. చింతాస్వాంతమ్ములతోఁ

బంతమ్ములతో విభేదభావమ్ములతో

వంతంబడుమానవులకు

శాంతిపదార్థమ్ము నెటు లొసంగెద నకటా ! 86

క. ఈ దైన్యస్థితి నాపుట

కేదైనఁ బథంబు దొరకునే ? దొరకినచో.

నే దిక్కున వెదకఁగనగు

లేదుగదా సౌఖ్య మిట్టులే యుండినచో 87

సిద్ధార్థుని సర్వసంగ పరిత్యాగము

వ. అని యోజించుచు నెట్టకేలకు మానవప్రపంచశాంతిసాధనంబగు
సత్యమార్గంబు నన్వేషించుట ముఖ్యమగుధర్మంబనితలంచి యు
య్యర్థరాత్రసమయమ్మున 88

చ. లలితకళావిశాల శుభలక్షణజాల పవిత్రశీల ని
ర్మలహృదయాలవాల యసమానదయాగుణలోల యశావనో
జ్వల నిజధర్మపత్ని తలవాల్చి సుషుప్తినిగాంచువేళ నా
విలసితమూర్తి లేచి యిలువీడఁదలంచెఁ బ్రజావనార్థమై. 89

క. మూఁటి వర్జించి యాటిటి గోటమీటి
యేడిటి నణంచి విడనాడియెనిమిదింటిఁ
బయన మైనాఁడు శాంతిసంపద గ్రహింపఁ
బాప మెఱుంగని చిన్నారిబాటసారి. 90

ఉ. అంతకుముంద యవ్విషయమంత యెఱింగి యెఱుంగనట్లుగా
జెంతఁబగుండి నిద్దురనుజెందక రాజకుమారమాళి న
త్యంతదయం గనుంగొనుచు నాత్రమునందెడి చెన్నుఁడెంతయో
చింతవహించి వెంటఁజనె చిన్నగ నోరుమెదల్పఁబోవకే. 91

క. వెనువెంట మెల్లమెల్లఁగఁ
జని చెన్నుఁడు మనసునిలుపఁజాలక సిద్ధా
ర్థుని బలుకరించి యిట్లనె
వినయంబు భయంబు భక్తి వెలువడ నోర్మిన్. 92

చెన్నుఁడు సిద్ధార్థుని వేడుకొనుట

ఉ. ఈ యమితాంధకారమున నేరికేఁజెప్పక మమ్ము నమ్మ న
బ్బాయినివీడి సర్వమునుబాసి ప్రపంచము రోసినట్లు బా
బూ ! యెట కిట్లు లొంటరిగఁ బోవుచునుంటివి ? తేరుసిద్ధమున్
జేయుదునా ? యటంచు నృపశేఖరుఁజూచి నమస్కరించుచున్ .

ఉ. సేవకు లెవ్వరైన నిరసించి యెఱుంగరె ? పౌరులందఱున్
దేవర వంచు నిన్ను వినుతించెదరే ? యెదురాడదే మహా
దేవి రవంతలోటుకలదే ! సకలంబునువీడి త్యాగివై
పోవఁదలంచితేటికిఁ బ్రభూ ! వివరింపుము నీకు మ్రొక్కెదన్. 94

చ. అడుగులఁబట్టి మ్రొక్కెదదొరా ! యిది ధర్మముకాదు గుండియల్
దడదడలాడెఁ గన్నతలిదండ్రులువృద్ధులు రేపుచూచి నా
కొడుకెటకేగెనోయనుచుఁ గొందలమందుచు నిండుప్రాణముల్
విడిచెదరంచునీవెఱుఁగవే ? దొరసాని భరించి నిల్చునే. 95

చ. అసలు విరాగమేటికి మహాశయ ! మొన్నటి బిడ్డవీవు వె
క్కసమయిపోయేనే యిహసుఖంబపుడే ? నవయావనప్రభల్
మిసమిసలాడుచున్నవిసుమీ ! మగబిడ్డఁడుపుట్టె నింక నీ
రసపడిపోవుటేటికి మరల్పుము నీ హృదయప్రయాణమున్.

ఉ. మొన్నటినుండి మారినదిమోము దొరా ! భయమిచ్చుదృశ్యముల్
కన్నులఁజూచుటన్ భయముకల్గినదో మఱియేమొ ? కాని నీ
వన్నముమాని చేయఁగలవా సవరింపులు వారిబుద్ధుల
ట్లున్నవి పట్టిమార్పుటకు నొక్కఁడో ! యిద్దరో ? పాఱఁజూడుమా.

వ. అని వెండియు నిట్లనియె ! 98

ఉ. ఏ పని కూడదంచు మది నెంచెదవో యదిచెప్పు మిప్పుడే
నాఁపెద బ్రహ్మదేవుఁ డెదురైనఁ జలింపక నా ప్రతాపమున్
జూపెద నిన్ను గాదని వసుంధర నెవ్వఁడు నిల్వనోపు నీ
పాపమునేయఁబూనకుము బాబు ! దయామతి వీవు కావునన్.

క. అని బ్రతిమాలెడు చెన్నుని

గనుఁగొని చిఱునవ్వులలరఁ గర మెత్తి భుజం

బునవైచి పలికె గౌతముఁ

డనుఁగుంజెలికాఁడు భీతినందుచు వినఁగన్.

సిద్ధార్థుఁడు చెన్నుని కి బోధించుట

ఉ. నాకొకభూతమోయనఁ గనంబడుచున్నది చూడఁజూడ నీ
లోకము చెన్న ! దీని నవలోకనచేసి మదంతరాత్మ చీ
కాకువహించె శాంతికొఱకై ప్రయతించెద వెంటనంటిరాఁ
బోకుము చింతఁ జెందకుము పొమ్ము గృహమ్మును జేరనమ్మతిన్.

చ. కదలుచునుండెమానసము గాలిపటంబునుబోలి భావముల్
చెదరితపించుచున్నయవి చిందరవందరలై ప్రపంచమే
హృదయములేనిదయ్యె భరియించుట కష్టము దీననిల్చి నన్
వదలుము శాంతిదూతనయివచ్చెదఁ బ్రాణమునిల్చియుండినన్.

ఉ. తక్కువలేవు నాకు ధనధాన్యనిధుల్ నిజధర్మపత్నియా
మక్కువ వీడలే దొకకుమారుఁడు కల్గె నమాత్యవర్గమా
నిక్కిచరింపలేదు గమనించితిఁ దద్దశలెల్లనైన నా
కొక్కనికుంటచాలదు సహూదరు లెందఱో లేమిడింబడన్.

ఉ. ఈ యధికారముల్ గృహము లీ నవరత్నసువర్ణసంపదల్
నాయవి యంచుఁ బల్కఁదగునా ! తొలి యెందఱు రాజు లేలిరో
యీ యవనీతలంబు నిఁక నెందఱుభూపతులేలనుండిరో
పోయెడివారు పోయెదరు పుట్టినవారు గ్రహింతు రన్నిటిన్. 104

ఉ. మాయలు మర్మముల్ దురభిమానము లామయముల్ పరస్పరా
సూయ లకాలమృత్యువులు శోకము వీర్వలు వంచనంబు ల
న్యాయము లాక్రమించెనుబ్రజావళి మంచికేదావులేదు చె
న్నా ! యిఁకఁ జూడఁజాలను వనంబులకేగి తపమ్మొనర్చెదన్.

చ. ఒకనికిఁ దావులేదు మఱియొక్కని కన్నము నిండునున్న వే
తొకనికి వస్త్రప్రహీనత మఱొక్కని కామయబాధ సర్వమున్
బ్రకటితమయ్యె రాజు లవిపాపక కర్మమునంటఁగట్టుచో
నిఁక మన రాజ్యపాలన మదేనికిఁ బేరునకా ! హితాగ్రణి. 103

వ. మఱియు నా నిశ్చితాభిప్రాయంబు వినుము.

107

క. త్షణికంబులు చర్వితచ

ర్వణములు దైహికము లేలవర్ణించెను ర

క్షణమార్గమేదియొ నిరీ

క్షణచేసెదఁ జెన్న నీవు జంకకుమన్నా !

108

వ. అని సిద్ధార్థుఁడు చెన్నుని బుత్తెంచి సంన్యసించి యారాదకాలపుఁ
డను మహాత్మునియొద్దఁ గొంతకాలంబుగడపి శాస్త్రధర్మముల
నెఱింగి పిదప రుద్రకుండను మహర్షిచేతఁ బ్రాణాయామాది సాధ
నంబులఁ దెలిసికొని తపస్సు చేయక యెయ్యదియులభింపదని తలంచి
యాఱుసంవత్సరము లన్న పానాదుల వర్జించి గయారణ్యములఁ
దపంబొనరించి మూర్ఛిల్లుటయుఁ జెంతఁగల యతని మిత్రులు
వెడలిపోవుటయుజరిగెఁ బిమ్మట నయ్యుదారుఁడు

109

సిద్ధార్థుఁడు సంన్యసించి మోక్షమార్గ మెఱుఁగుట

గీ. దేశ దేశంబులన్నియుఁ దిరిగితిరిగి

చేరి గయయొద్ద నొకరావిచెట్టుక్రింద

ధ్యానమువహించి మోక్షతత్త్వముగ్రహించి

బుద్ధుఁడై మానవులకెల్ల బోధజేసె.

110

గీ. మాయకులమతశాఖాభిమానములకు

మంత్రతంత్రరహస్యసన్నానములకు

సంఘవిద్రోహకరదురాచారములకుఁ

దావులేదన్న ! బౌద్ధసిద్ధాంతమందు.

111

గీ. మంచకోపాయములకు దుర్వాదములకుఁ

బాపకృత్యములకుఁ గోపతాపములకు

గలుషసంచారములకు దుష్కామములకు

నెలవుదొరకదుగద బౌద్ధనీతియందు.

112

గీ. శాంతిశమదమ సత్యవిజ్ఞానములకుఁ
 బేర్పికిని విశ్వసోదర ప్రేమమునకు
 సభ్యుదయమార్గములకు నాహ్లాదములకుఁ
 గరుణ కాస్వామిబోధ మందిరమ్ముసుమ్ము.

113

సీ. మొద లహింసామార్గమున సంచరించుట
 కరుణాసుధావృష్టి గురియుచుంట
 విశ్వసోదరమైత్రి వెలయుంచుచుండుట
 ధర్మచింతనమునన్ దవిలియుంట
 పరసంపదలకాసపడక వర్తించుట
 సత్యవ్రతంబును సలుపుచుంట
 నిలిచి మాయామర్మములఁ జేరనీకుంట
 సంతృప్తివిడనాడఁజాలకుంట

గీ. ఘోరదుఃఖిన్ములకు మూలకారణమ్ము
 కామమనియెంచి యద్దానిఁ గాంచకుంట
 బుద్ధభగవానుఁ డొనరించు బోధయందుఁ
 గానఁబడు నాఁడునేఁడు నిక్కమ్ముచూడు.

114

ఉ. ఆ మధురప్రబోధము నహర్నిశమున్ విని విశ్వసోదర
 ప్రేమసుధారసమ్ము బటపెన్ సచరాచరలోకమెల్ల నా
 స్వామిమతప్రభావితతి సర్వదిగంతములందుఁ బ్రాణి దీ
 ట్లమయమావికాసము నఖండముగాఁబురికొల్పె నెల్లెడన్.

చ. కలవు యువప్రభూ ! భరతఖండమునందుననేక రాజ్యముల్
 విలసితరూపసంపదలవిస్తృతిఁ గన్నవికాని వానిలో
 సలలితవైభవోన్నతులఁ జాటుచు మేటియనంగఁ గీర్తిఁజె
 న్నలరుచునుండె నాటవశతాబ్దమునన్ మగధోర్వి యెంతయున్.

చ. అనుపమశక్తితోఁ దనరు నమ్మగధన్ శిశునాగవంశ వ
 ర్ధనుఁడగు బిందుసారుఁడు పరాక్రమవిక్రమశక్తియుక్తిఁ బా
 లనమొనరించుచుండెఁ బ్రజల౯గృహఁజూచుచు, రాజ్యకాంక్షచేఁ
 దనయుఁ డజాతశత్రుఁ డమితంబగువైరముఁబూనియుండఁగన్.

చ. ఒకానొక సమయమ్మునఁ బొంచియుండి యయ్యజాతశత్రుండుతండ్రిని
 జంపి సింహాసనంబధిష్టించిరాజ్యంబునేలె. మగధరాజ్యంబు నధి
 కంబు గావింపనెంచి యనేక రాజ్యంబులనాక్రమించె వైదేహుల
 జయించి గంగానది యొడ్డున దిట్టముగనొకకోటఁగట్టించె. 118

క. పారసీకులు గ్రీకులపైకి వెడలి

దండయాత్రలుసాగించు తరుణ మదియ

గ్రీకుపైన్యంబులన్దాఁకి గెలువలేక

కడకు వా రోడిపోయినకాల మదియ. 119

చ. నాఁడు మహాబలాధ్యులగు నందులు తచ్చిశునాగసేనపై
 దాడినొనర్చిగెల్చి మగధప్రభువున్ గదనప్రదేశమం
 దోడఁగఁగొట్టి నెట్టి విజయోత్సవముల్చెలరేఁగ గద్దിയం
 గూడిరి ఘోరపాపములకుం దల లొగ్గిరి నిగ్గి రన్నిటన్. 120

నందుల పాలనములు

చ. తొల్లిపారసీకులు గ్రీకులపైదాడినల్పియోడిపోవుటయుఁ దత్కారణ
 మునఁ బారసీక రాజ్యమును గ్రీకులక్రమించుకొని తూర్పుదేశ
 ములజయించుచు హిందూదేశముపైఁ గనువేయుటయు నాఁటికి
 శిశునాగవంశస్థులపాలనం బడుగంటుటయు నందరాజ్యంబు విస్త
 రిలుటయు జరిగె. 121

క. ధరనేలె మహానందుఁడు

నరపాలకుఁడగుచు నయ్యనంతరము వసుం

ధరనేలెఁ బద్మనందుఁడు

సురుచిర గుణుఁడతని ప్రథమసుతుఁడైయుంటన్. 122

గీ. ఆ నృపతి పద్మనందుఁ డత్యంతబలుఁడు
మును కళింగాది ఘనదేశముల జయించి
మగధరాజ్యేంద్రిరను సక్రమముగ నేలే
బ్రస్తుతికినెక్కెఁ జతురంగబలములొప్ప. 123

క. తన మరణతరుణమున నం
దనులను నందులనుబిల్చి తనరాజ్యము న
ల్లన పంచియిచ్చి స్వర్గం
బునకేఁగెను బద్మనందభూపతి పిదపన్. 124

క. నందులెనమంధ్ర మగధమ
హిం దమశాసనముపఱపి యేచి ప్రజకు ని
బ్బందులఁగూర్చిరి కడపటి
నందునికాలమున గ్రీకునాథుఁడు వెడలెన్. 125

వ. మఱియు నందు లుక్కుమిగిలి శిశువాగవశీయుఁ వెదకివేటాడఁ
దలంచుటయు నా సడిఁగని యవ్వీరులును వారియనుచరులును గాల
మాహాత్య్యంబునకులొంగి యందందుఁ దలలఁ దాఁచుకొనఁ బ్రయ
త్నించిరి. బాలవీరుండును దద్వంశజుండు నగు చంద్రగుప్తుఁడు. 126

క. సమయమ్ముఁజూచి వైరుల
సమయించుటమేలటంచుఁ జని యొకచో గూ
ఢముగఁజరించుచు బహుసై
న్యములంబరికించి కూర్పసాగెనుదీక్షన్. 127

అలగ్నాండరు దండయాత్ర

ఉ. గండరగండఁడై భరతఖండముపైఁ గనువేసి చండమా
ర్తాండసమానతేజుఁడు పరాక్రమభీముఁడు గ్రీకురా జల
గ్నాండరు నిండుసైన్యమును గైకొని సింధువుఁజేరినిల్యె బ్ర
హ్మాండము దద్దరిల్లఁ జతురంగబలంబులతో మహాపాదధిన్. 128

వ. దాడివెడలునప్పుడు తన సైన్యంబును రెండుగఁ జేసి యం దధిక భాగమును కైబరుకనుమనుండిపఁపి స్వల్పభాగముతోఁ దాను చిత్రాలు దారినివచ్చి సైన్యంబునుగఁగిసికొని భారతదేశంబునఁ బ్రవేశించుటయు 129

చ. ఉరవడి వైరియైన పురుషోత్తమభూపతిఁజంప నియ్యదే తరుణమటంచు నంభియను తక్షశిలానగరాధిపుండు తత్పరధరణీతలేశ్వరునిపక్షముఁ జేరి స్వకీయవాహినిన్ దురమునకంపె గెల్చెడి విధుల్ వివరించుచు మందబుద్ధియై. 130

వ. అ య్యుదంతంబువెల్వడుటయు 131

చ. పరులకుమర్మమిచ్చి తనపై కుఱికింపఁదలంచె నంభి యంచురుతరశౌర్యమూని పురుషోత్తమభూపతి సైన్యయుక్తుడై శరములఁదాల్చి సమ్మదగజంబుపయిన్ రణభూమిదూఁకి భూవరుఁడను నేన రఁడని సవాలోనరించె గభీరవాక్కులన్. 132

ఉ. భండనభూమిపైఁదిగుగు భారతవీరుల గ్రీనురా జల గాండరుచూచి గుండియలుజాఱ రణంబు పణంబు వీడి తాఁజి గొండాక మాయఁబన్ని రిపుకోటినణంచుట మంచిదంచు లేలెండని జంకినట్లు కదలించె దళంబులఁ దన్నదీతటిన్. 133

అలెగ్గాండరు పురుషోత్తముల యుద్ధము

ఆ. అర్ధరాత్రసమయమందు వేటొకచోట నది నతిక్రమించి కదిసివెనుక సమరరంగమందు సైన్యంబుఁజొప్పించె ధర్మయుద్ధమందుఁ దాఁక లేక. 134

క. అరు లఱ్ఱువంచి రిక సం గర మేలయటంచు సైనిక గ్రామణు లే మరుపాటున నుండిరి తత్తరుణంబున రాత్రివేళ దాఁకిరి గ్రీకుల్. 135

క. ఉరుశస్త్రాస్త్రగదాము

ద్గరచక్రమహాత్రిశూలకరవాలముఖో

ద్ధురసాధనకదనపరం

పరలన్ దెగఁబోరి రుభయపక్షాధిపతుల్.

136

సంగరరంగము దుభయసైన్యము లద్భుతశౌర్యధైర్యముల్
పొంగ మహాయుధమ్ములనుబూని ధృఢాంగతురంగసంగతో
త్తుంగశతాంగసంఘములతోఁ జతురంగబలంబులొప్పఁ బో
రం గమియించె నుజ్జ్వలపరాక్రమవిక్రమశక్తు లొప్పఁగన్.

137

మాతృదేశాభిమానులును మహావీరులు నగుపురుషోత్తమభూపతి
సైనికులు మిడుతల దండువలె గ్రమ్మిన గ్రీకు సైన్యంబును బటాపం
చలుచేయుటయు నాఁటి రెండవ యుద్ధంబున.

138

గీ. అంభి సైన్యము గ్రీకు సైన్యంబు కలిసి

సమరరంగంబునన్ జేరుజూడ నెఱిఁగి

మదగజమునెక్కి పురుషోత్తమప్రభుండు

బవరమునదూఁకె శత్రు భూపతిని దాఁకె.

139

క. నదిదాపున నిర్వురకున్

గదనం బదనముగ జరుగుకాలంబుననే

బెదరి పురుషోత్తమప్రభు

మదగజ మకటకట ! వక్రమార్గముఁ బట్టెన్.

140

క. బెద రద రెఱుంగని భూపతి

మదగజ మట్లెపుడు భీతి మరలెనొ ? యవుడే

యద నిద యని రిపుసైన్యం

బుదధియనం బొంగి పూరుషోత్తముఁ జూట్టెన్.

141

క. క్రమ్మినగ్రీకుసైన్య మధికమ్మగుటం గమకించి సింహనా

దమ్మొనరించి జంకినమదద్విరదంబునుడిగ్గి శౌర్యమున్

జిమ్ముచుఁ బోరుసల్పెన్పశేఖరుఁడౌ పురుషోత్తముండు యు

ద్ధమ్మున వెన్నుఁజూపరుగదా ? రిపుకోటికి వీరశేఖరుల్.

142

- చ. కదనకళాధురంధరుఁ డఖండబలుండగుఁగాక విక్రమా
స్పదుఁ డగుఁగాక సాహసమపారముకల్గినఁగల్గుఁగాక యె
త దనుకఁబోరు నొక్కఁడు పదాతిదళంబులు దిక్కుదిక్కునన్
జెదరెను బూరుషోత్తముఁడు చిక్కెవిరోధులకాహవమ్మునన్.
- వ. అట్లు పట్టువడిన పురుషోత్తముని తెఱంగెఱింగి యలగ్గాండరు విజయ
లక్ష్మినిగంటినని గంతు లిడసాగె. 144

పు రు షో త్త ము ని య ప జ య కా రణ ము లు

సీ. అభిమానధనశూన్యుఁడై తక్షశిలరాజు
పగవారిపాదముల్ పట్టఁడేని
రణధర్మరహితుఁడై రా జలగ్గాండరు
నమ్మించివెనువైపుగ్రమ్మఁడేని
సమరమ్ముతీవ్రమై సాగుచుండినవేళ
మదగజరాజంబు బెదరదేని
లావెల్లవిడిచి జీలమునదీపూరంబు
రెండవమార్గ మీకుండెనేని

అ. విజయలక్ష్మి యెవరివెన్నంటివచ్చునో
యెవరియంకపీఠమెక్కి నిలిచి
కులుకుచుండఁగలదో తెలియకపోవునే ?
కనులమూసి గంతగట్టఁగలరె ? 145

క. రణమునఁ బట్టువడిన కా
రణమున భూపతి నిరాదరణమున్ గనెనే ?
యణుమాత్రమైనజంకక
వ్రణుతింపంబడియె గ్రీకుపతితో వినుమా ! 146

వ. తనసైన్యాధిపతులచే బంధితుఁడై కొనిరాఁబడిన పురుషోత్తముని
జూచి యలెగ్గాండరు. 147

క. నీవిపుడు చిక్కితివి ని

న్నేవిధముగఁజూడవలయు నెఱిఁగించెదవా!

నావిని యా పురుషోత్తమ

భూవరుఁ డనె శౌర్యరసము పొంగులువాఱన్.

148

చ. నిజముగ నీవు గెల్చితివా? నేను జయించితిన్? కళానిధుల్

సుజనులు వీరశేఖరులు సూన్యతవాదులు నిర్ణయింతు ర

క్కజమగుదీక్షతోయుగయుగంబులనిల్చుచరిత్రయందు నీ

భుజబల మీ యకృత్యములఁబొందునెక్కిరి హాసింపరే? బుధుల్.

వ. ఎట్లంటివేని

150

మ. చలనంబందని వీరశేఖరుఁడు దీక్షాకంకణంబూని యు

జ్వలతేజంబుననిల్చిశత్రుపతినాహ్వనించునిక్కంబు మా

యలతోఁ జాటుగవచ్చిపట్టునొకొ? హర్యక్షంబు కుంభస్థలం

బులపై దూఁకునుగాని వాలములవైపుంజూడవాంఛించునే? 151

క. పగనైనఁ జెలిమినైనం

దగుధర్మములుండు వానిఁదలఁపక యెపుడున్

దెగఁబడి తిరుగరు వీరులు

సుగుణప్రియమైనబుద్ధి చొప్పడునేనిన్.

152

వ. సమయ సన్నాహంబులకుఁ దావీయని యుద్ధంబుల లభించు

జయంబు లపజయంబులు సమానము లని రణధర్మములు వలుకు

చుండు

153

క. అడిగినప్రశ్నకు నుత్తర

మిడకుండుటతగదువసుధనేరికి నను నీ

వడిగితివికాన నుత్తర

మిడుచుంటిని దాని వడిగ్రహించినఁజాలున్.

154

క. నీ తోడిరాజులందఱు

నేతీరుగఁజూడఁదగునొ యెఱుఁగుదువుకదా ?

యాతీరుఁజెప్పవలెనా ?

భూతలములనేలునీకు బుధులుహాసింపన్.

155

అలెఱ్ఱాండరు సిగ్గుచేఁ బురుషోత్తము వన్నానించుట

క. ఆపగిదిం బురుషోత్తమ

భూపతి వచియింప సిగ్గుఁబొంది యిదిమహా

పాపమనితలఁచి పశ్చా

త్తాపముతో శత్రురాజు తహతహపడియెన్.

156

ఉ. అ ధర్మణీతలాధిపతి యాహవనీతిఁ గళావిభూతి శౌ

ర్యోద్ధతి ధర్మపద్ధతి మహాజ్ఞలశక్తి సుధామధూక్తి నా

యుద్ధమునందుఁజూచి సమయోధుఁడితండని వాని చెల్మికే

సిద్ధపడెన్ విరోధిన్మపసింహుడు యుద్ధమునందుగెల్చియున్. 157

వ. ఆ సమయమున మగధరాజ్యంబునేలు మహాపద్మనందుఁడు శిశు
నాఁగవంశస్థుల వధించిన కారణంబునఁ దద్వంశీయుఁడగు చంద్ర
గుప్తుండు దేశమువిడిచి యజ్ఞాతవాస మనుభవించుచుండి యొక్క
నా డలగ్గాండరును గలిసికొని నందులదుండగంబుల వివరించి ప్రజల
బాధలఁదెలిపి దండయాత్రకుఁ బురికొల్పుటయు నాతఁ డంగీకరింపక
వెడలుటయు జరిగెఁ బిమ్మట నా చంద్రగుప్తుఁడును బ్రజలు నేకమై
చాణక్యుడనుతాకిక కళాధురంధరునిసాయమున సైన్యము నేర్ప
ఱుచుకొని నందుల నుక్కడంచి మగధరాజ్యంబు నాక్రమించుకొని.

చంద్రగుప్త చక్రవర్తి పాఠన

ఉ. పాలనచేసి దీక్షఁగొని భారతధారణిఁ జంద్రగుప్తభూ

పాలుఁడు ధర్మశీలుఁడు కృపాలుఁడు ధీరుఁడు నిత్యసత్యవా

ఙ్గాలుఁడు శాంతిలోలుఁడు విశాలయశశ్శరదిందుచంద్రికా

జాలుఁడు పారమార్థిక విచారసమగ్రుఁడు ప్రేమమూర్తియై.

159

వ. ఆ మృహీపతి ముర యనుసాధ్వీమణి కుద్భవించుటంజేసి మూర్ఖుఁ
డనునామంబువహించి పరరాజులదాడివలన ముక్కలుముక్కలై
యున్నభారతభాగంబుల నేక మ్మొనర్పఁదలంచిసెల్యూకసునోడించి
యాతనిపుత్రికంబెండ్లియాడి సుఖంబుండె. 160

గీ. అతనిదరినుండి చాణుక్యుడనెడి మంత్రి
యర్థశాస్త్రమును రచించె నద్భుతముగ
విష్ణుగుప్తుం డటంచు నా విబుధవరుని
నామమును వివరింతు రానాటి ప్రజలు. 161

గీ. నాటి పరిపాలనావిధానముల సంఘ
గతుల వివరింపఁగల “యిండిక”ను రచించి
గణితకెక్కినఘనుఁడు మెగస్తనీసు
రాజు సంస్థానమునగ్రీకు రాయబారి. 162

క. హితచరితుల నల్వర స్వ
ప్రతినిధులనునిల్పి రాజ్యభాగంబుల ను
న్నతదశకుఁడెచ్చె నా భూ
పతి గ్రామంబులను నిల్పె ‘బంచాయతులన్’ 163

గీ. ఆ నరేంద్రుడు తనరాజధానియైన
పాటలీపుత్రమున కొక్కకోటఁగట్టె
బ్రతిదినంబును ముత్యాలపల్లకీల
హాయిగా నల్పుచుండు విహారములను. 164

గీ. ఏలికొనఁ బశ్చిమాశఁ గాబూలువఱకుఁ
గాందహారమునుండి బెంగాలువఱకు
సారహిమగిరినుండి మైసూరువఱకుఁ
జంద్రగుప్తావనీశుండు సాంద్రయశుఁడు. 165

గీ. అ మ్మహా రాజపరిపాలనమ్మునందుఁ
 బ్రజలకేమాత్రమును లోటుపాటులేదు
 ఋణపణాదుల సత్యవీక్షణముతప్పఁ
 బత్రములుసాక్ష్యములు నిల్పఁబడవునుమ్మ.

166

గీ. ఉచితభోజనవసతు లెన్నోసృజించి
 యంగవైకల్యబాధల ననుభవించు
 ప్రజలఁ బాలించుచుండుఁ గృపామయుండు
 పావనుఁడు చంద్రగుప్తభూపాలవరుఁడు.

167

వ. పాటలీపుత్రమున నటువదిద్వారములుగల ప్రాకారమును నిర్మించి
 యగాధమైన యగడ్డనుబాదుకొల్పి ముప్పదిమంది మహామేధా
 వులతో నొకపరిషత్తునుస్థాపించి యొక్కొక్క శాఖ నైదుగురు
 చూచునట్లునియమించె. మఱియు

168

ఉ. చారుతరంబు హేమవిలసన్నవరత్నవికీలితోన్నవ
 ద్వారవిరాజితమ్ము మయవాస్తుకళాకలిత మ్మహారశ్మం
 గారసమన్వితమ్ము సుముఖప్రకటికృతదారుకల్పనా
 గారము నిల్పఁజేసె నవఖండము లచ్చెరువంద నర్మిలిన్.

169

గీ. రథ గజాశ్వపదాతిధారాశసైన్య
 రాశితోనిల్చి చక్కఁగ రాజ్యమేలి
 యంత్యదశ జైనధర్మంబు ననుకరించి
 యసువు శ్రావణబెల్లోలయందుఁబాసె.

170

ఉ. నందులనెట్టి గ్రీకులరణంబునఁబాటఁగఁగొట్టి మౌర్యరా
 జ్యేంద్రిరదిట్టఁజేసి హృదయేప్పితముల్ సమకూర్చుచున్ బ్రజా
 నందముఁ గూర్చినట్టి నరనాథశిరోమణిచంద్రగుప్తుఁ డ
 ట్లందఱవీడి స్వర్గసుఖమందిన వెంటనె పౌరులొప్పఁగన్.

171

వ. చంద్రగుప్తభూపాలునినందనుండగు బిందుసారుండు సింహాపీఠి నలం
కరించిరాజ్యంబు నేలిప్రజారంజకుండయ్యెఁ బిదప నాతనికుమారుం
డశోకవర్ధనుండుగద్దయంగొని ప్రజాపరిపాలనంబునేయుచు సామా
జ్యంబు నభివృద్ధిసేయ సమకట్టి.

172

అశోకుఁడు కళింగవీరులఁజంపి పశ్చాత్తాపముఁజెందుట

శ. అతఁడు కళింగరాజ్యరమనంద మనంబున నూహచేసి య
ప్రతిహతసైన్యసంపద నపారముగాఁ గదలించి తన్మహీ
పతులను బుధుమిత్రపరివారసమేతముగా రణంబునన్
హత మొనరించివైచె రుధిరాపగల్గెల్లడపాటుచుండఁగన్.

173

క. తదనంతరమ్ము భూపతి

కదనస్థలమును బరీక్షగావించి కడున్

హృదయావేదన నందుచుఁ

గదలిన యశ్రుదకమ్ము కన్నులరాలన్.

174

వ. పశ్చాత్తాప మందుచు దనమనంబున నిట్లువగవందొడంగె

175

ఉ. ఈ రణరంగమందుఁ బ్రవహించెడి రక్తనదుల్ మదీయ దు
ర్వారదురాశయందుఁ బ్రభవంబయినట్టివి దేశభక్తు లీ
వీరులు నన్నుగాంచిన సవిత్రినిబోలు సతీమతల్లు లిం
పారఁగఁ గన్నవారలకదా ? తలపోసిన గుండెబద్దతా.

176

ఉ. ఏ యపరాధముల్ సలిపి రీ ఘన కాయులునాకు వీరి నే
నాయముతో వధించితి జనంబుసహించునె ? రాజ్యభోగముల్
పాయనివే ? పురాధరణిపాలురు చచ్చిననాఁడువెంటఁగొం
పోయిరెవీసమైన జలబుద్బుదముల్ గద యీ శరీరముల్.

177

ఆ. ఎన్నికన్నకడుపు లీవార్తలాలించి

పగిలిబద్దలగునొ వగలసెగల

నెన్నిసేర్లు నల్ల లిఁకముందు గంగలో

గలియఁగలవా కంతములను బాసి.

178

ఉ. ఎచ్చట జూచినన్ శవములే ? వికలాంగములే ? భుజింపఁగా
వచ్చిన కాకఘూకపరివారములే ? పగఁదాల్చి వేనవేల్
పచ్చనికాఁపురంబులను బాడొనరించితి జీవితాంత మీ
మచ్చతోలంగునే ? బ్రతికి మాత్రము నేను సుఖంప నేర్తునే ?

ఉ. ఏనిపుడేలఁబోవునది యేదొస్ఫురింపదొకింత యక్కటా
మానవరాజ్యమా ! మననమా ! యధిరోహణ మాచరింప ను
న్నా నదియేది పీఠమగునా ! భవకూటమ ! యాలకింప ను
న్నా నదియేది నా విజయనాదమ ? రోదనమా ? నిజమ్ముగన్.

వ. అనిమనంబునం బరితపించుచు

181

క. తన మనమంతయుఁ గడుయా

తనసెందుచునుండ దేబెతనమూనుచుఁ బ్రా

ణనిచయమల్లాడఁగ మం

తనమునకుఁ బయానమయ్యె ధరణిపుడన్నా !

182

అశోకునకు వృద్ధమాత యెదురుపడుట

చ. వికలమనస్కుఁడై కదలి వీటికిఁబోయెడి త ద్ధరాధినా
యకునకు మార్గమందు నెదురయ్యె నొకానొకవృద్ధమాత య
య్యకలుష యంధురాలు పథమాకనిపింపక భావమా వికా
వికలయి విహ్వలింపఁ బలవించుచుఁగంతమునెత్తి యిట్లనున్. 183

క. ఈవెవ్వరవన్నా ! యు

ద్ధావని కీత్రోవ పోవునా ! యిఁక నెన్నా

శ్రీవిధి సమరంబగు నా

భూవరుఁడెపుడైన శాంతిఁబొందునె చెపుమా !

184

ఉ. మార సమానరూపు లసమానపరాక్రమదీపు లంచితో
దారులు నాకుమారులుఁ దదాహవరంగమునందుఁ బాలుగొ
న్నారలు ఘోరవార్తలు వినంబడుచున్నవి నిన్ననేఁడు రా
రైరి తపించుచుంటిఁ గడుపారఁగఁగాంచినదాననొటచే.

185

వ. మీ రటకేగి వచ్చుచుంటిరయేని

186

క. అన్నా ! యెఱుఁగుదువా ! నన్

గన్నయ్యల నిన్న మొన్నఁ గదనంబునఁ బా
ల్గొన్నారట సేమంబుగ

నున్నారా ! నీవు చూచియుండినఁ జెవుమా !

187

వ. అనుటయు

188

క. పలికిన పలుకులు చెవులకు

ములుకులవలెసోఁక తెల్ల మొగమునఁ గన్నీ

రొలుకఁగ గడగడలాడుచుఁ

బలికె నశోక ప్రభుండు పజ్జకుఁజనుచున్.

189

ఉ. ఊహలకందఁజాలని సమున్నతతృప్తివహించిలేచి దు

స్సాహసమున్ ధరించి బహుసైన్యముతో నిటకేఁగుడెంచి నేఁ

డాహావమందు నీ సుతుల నాహుతిగొన్న దురాత్ముఁ డా ప్రజా

ద్రోహియితండె ? యీతనువుతో నిఁక నెన్నిదినంబులుండునో ?

వ. అని వచించుటయు వెన్వెంటన యవ్వద్ధమాత గుండెబాదుకొనుచు

రోదన మొనర్చుచు మూర్ఛిల్లి లేచి యేడ్చుచు

191

ఉ. ఇంతటనైనఁ దృప్తినివహించితివా ! కరవాలధార వి

శ్రాంతినిగోరెనా ? మదివిచారముఁబాసినదా ? రవంత నీ

పంతము తీఱెనా ? రుధిరపానము దాహము నార్పెనా ? యశః

కాంతవరించెనా ? యిఁక సుఖంబుగ జీవితయాత్రసాగునా ? 192

ఉ. పుట్టినదాదిబిడ్డలను పువ్వులతో జతచేసిపెంచి నీ

పొట్టనుబెట్టి నీరిడితిఁ బొమ్మిఁకదుష్టుఁడ ? దిక్కులేని యీ

కట్ట తపించి నీ కరుణఁ గాటికిఁజేరును తేపా మాపా ? నీ

పట్టినపట్టుచెల్లె బహుభాగ్యములన్ దులతూగుచుండుమా ! 193

మ. సుకుమారుల్ తమమాతృభూమికొట్టకై శుద్ధాంతకాంతాజన
ప్రకరంబున్ విడనాడి యుద్ధధరణిన్ బ్రాణంబులన్ బాసి ర
య్యకలంకాత్ములు స్వర్గమందెదరు మాయానాటకోన్నాదివై
యిక నీనెత్తినిగొట్టుకొమ్ము ఖలుఁడా! యీరాజ్యసర్వస్వము

క. మారణరణహోమముతోఁ

గోరికకొండెక్కె ముదముఁగొంటి వికన్ బం

గారమునుమాత్రమే యా

హారముగాఁగొనుమ ! యితర మంటక మనుమా !

ఉ. ఈవు నిశాచరుండవని యీ సచరాచరలోకమెల్లఁ దా
భావనచేసికొన్నది కృపారహితంబయి వృద్ధిఁబొందు నీ
జీవితమున్ గనుంగొని హసించుచునున్నదిరా ! వసుంధరా
దేవి? సుఖంబు నీకుఁగలదే ? జయ మియ్యదియా ! దురాత్ముఁ

క. కొడుకులుపోయిరి యికనీ

పుడమిన్ మనఁజాలనంచుఁ బొగులుచు మూర్ఖం

బడి యా ముదుసలిస్త్రాణము

విడిచె నశోకుండు వెట్టివెట్టిగఁజూడన్.

వ. తన యకృత్యంబులకు వగచుచు ముదుసలి స్త్రాణంబులవీడుటఁజ
భయమందుచుఁ బ్రపంచమురోసి చను నయ్యశోకచక్రవ
మధ్యేమార్గమ్మున

అశోకునకు బౌద్ధభిక్షు వగుపడుట

క. అరమోడ్పుఁగన్నఁగవతోఁ

జొరవం గలిగించు జాలిచూపులతో బం

గరుచాయమేనితో నొక

కరుణామయమూర్తి యెదురుగాఁ జనుదెంచెన్.

వ. అట్లువచ్చుటయు.

ఆ ది ప ర్వ ము

చ. అతఁ డుపగుప్తనామకుఁ డటంచునెత్తిగి యశోకధారణీ
పతి పతితాత్మతోఁగదలి పాదములంబడి స్వీయఘోర జీ
వితకథ యంతయున్ దెలిపి వేఁడుచు నోమహనీయ ! నా :
స్థితికొకదారిఁజూపుఁ డిదేశిష్యుఁడనయ్యెద ముక్తి నందెదన్

క. అనవిని చిటునవ్వులతోఁ

దనయా లేలెమ్ము గతముదలఁపకు మది యా

తనవిషుము జ్ఞానధనమున్

గొనుమని యాబౌద్ధభిక్షుకుం డిటులాడెన్.

అశోకునకు బౌద్ధభిక్షువు బోధించుట

ఉ. నాలుగువేదముల్ చదివినన్ సకలాగమముల్ పఠించినన్
వేలుగడించినన్ బరుసవేదినెఱింగిన నివ్వసుంధరా
పాలనమందినన్ జపతపంబులు పెక్కులొనర్చినన్ దయా
శీలములేని మానవుఁడు చెల్లఁడు పుత్రక ! చిల్లిగవ్వకున్.

చ. మఱియు నాలకింపుము

క. కరుణారససంభరితుఁడు

పరులను హింసింపనట్టిపావనుఁడు సమా

దరపూర్ణుఁడు తృప్తింగను

నరుఁడే నరుఁడంచు నీవునమ్ముముతంద్రీ.

క. ఇతరులమేలు సహించెడి

మతిమంతుఁడు సత్యమూర్తి మఱియు సహింసా

వ్రతదీక్షాకంకణుఁడే

స్తుతికర్తుఁడు పాప మతనిచూడదు నాన్నా.

క. వినయం బనయం బెవ్వని

మనమునఁదనరారు నట్టిమానవుఁడు జగ

జనసేవితుఁ డనుకొనఁదగు

ననుమానములేదు నిశ్చయం బిది వినుమా.

క. కోపంబుఁ దాపముఁ బటా

టోపము నెవ్వండువిడువఁడో యాతని కే

దాపైయుండును నిత్యముఁ

బాప మ్మద్దానఁగల్గు బహువిధబాధల్.

206

ఉ. ఏ మనుజుండు తృప్తినివహించుచు నిత్యము విశ్వసోదర

ప్రేమసుధారసంబులను బిందునో ? యే కరుణారసాబ్ధి ని

ష్కామతపఃప్రభావమునఁగ్రాలునో ? యా మహనీయు తాకిక

తామము తాకునే యుగయుగంబుల నాతఁడునిల్వకుండునే. 207

వ. కడచిన దానికి వగవకుము

208

క. ఎఱుఁగక ముందొనరించిన

దురితమ్ములకేమి యవియతొలఁగెడి నిఁకముం

దెఱిగి యవి సేయకుండుట

పరమజ్ఞానులకు ధర్మ్యపథము కుమారా.

209

క. అనుమానము మానవునకుఁ

బెనుభూతంబండ్లు దానిఁబెనుపక విడువం

జను నట్ల నీవు గతమును

మనమునఁదలఁపక మెలంగుమా సుఖమలరున్.

210

క. గతజన్మమెల్ల సమరో

ద్ధతితో నత్యాశతో వెతంబడె నిపు డె

త్తితి వొకజన్మ మహింసా

వ్రతమున నద్దానిఁ గడపవలయును బిడ్డా.

211

వ. మఱియు నింకొక్క విశేషంబు గలదు

212

క. పాపమ్ము నణఁచుఁ బశ్చా

త్తాపము మానవున కదియదారి భవంబుం

బాపుకొనుట కిపు డది నీ

లోపలఁగన్పించె నా విలోకనములకున్.

213

చ. వదలకుమన్న ! బుద్ధభగవానునిబోధమిదేకదా ? సదా
హృదయమునందునిల్పుము జయేందిర నీకు లభించు శాంతిసం
పద లలరార రాజ్యపరిపాలనచేయుము నిత్యమున్ బ్రజా
భ్యుదయముఁగోరికొమ్ము భరతోర్వికిఁ గీరితిఁదెమ్ము దీక్షమై.

బౌద్ధభిక్షు వశోకునికి రాజధర్మమ్ము లుపదేశించుట

వ. ఇఁక రాజధర్మముల వక్కాణించెద నాలకింపుము 214

గీ. స్వమత పరమతముల నొక్క సరణిఁజూచి
ముందుముందప్రజాభీష్టముల నెఱింగి
తిరుగఁదగుఁగాక దుర్నియంతృత్వమూనఁ
దలఁచు నృపతికి దుర్గతుల్ తప్పవన్న.

215

క. ఒకవర్గముపై దయ నిం
కొకవర్గముపై నసూయ నుంచిన రాజుల్
తికమకలు చెందెద రొకా
నొకసమయంబందుఁ బౌరులొప్పరువారిన్.

216

గీ. కష్టజీవుల పిక్కఱెక్కలబలంబు
రాజ్యమునకెల్ల శ్రీరామరక్ష కాన
వారివిశ్వాసమును గాంచవలయు నొడయఁ
డట్లుకాకున్నఁ దొలఁగు సింహాసనమ్ము.

217

గీ. కష్టజీవులు కన్నీరుగార్చిరేని
వెడలుఁ దత్కంఠములలో విప్లవాగ్ని
దానినార్పఁగ నెవ్వారితరముకాదు
బ్రతుకునే భూధవుఁడు ప్రజాబలముముందు.

218

వ. అదియుంగాక 219

ఆ. గద్దెనెక్కుమాత్ర గర్వంబుఁదాలిచి
మన్నుమిన్ను దెలియకున్న రీతిఁ
బ్రజలమఱచితిరుగు పాలకవర్గంబు
మేలుఁగనునె నేలఁ గూలుఁగాని.

220

- క. నాలుగుకాలంబులు పరి
పాలించిననేమి రాజు ప్రజకుం దలలో
నాలుకవలెఁ దిరిగినఁ గల
కాలము గౌరవము నందఁగలఁడు కుమారా ! 221
- క. అని బౌద్ధభిక్షుకుఁ డశో
కునకెంతో జ్ఞానధనముఁ గూరిచి తగుదీ
వనలిచ్చి యింకఁబొమ్మని
వినయముతోఁ జెప్పి లేచి వెడలెను మిత్రా ! 222
- ఆ. పరుస మినుముసోఁకి బంగారమున్ జేయు
కరణి బౌద్ధభిక్షుకప్రవక్త
వడి నశోకచక్రవర్తిని విజ్ఞాన
మయునిజేసి శాంతమతిఁగ మార్చె. 223
- క. జడివానగురిసి పిమ్మటఁ
గడుఁదేటి పయోదమొకవికాసముతో ని
త్పడిగతి నొడయఁడు తొలి దుం
దుడుకులు విడనాడి కరుణతో వర్తించెన్. 224
- వ. తదాది నయ్యశోకచక్రవర్తి పరిపాలించిన క్రమం బెఱింగించెద. 225

అశోకుని ధర్మ పరిపాలనము

- సీ. సౌఖ్యమిచ్చున దహింసామార్గమంచు గు
ర్తించినాఁ డందు వర్తించినాఁడు
హాయిఁ గూర్చునది సత్యవ్రతంబంచు
భావించినాఁ డదియ సేవించినాఁడు
మంచిఁ జూపునది ధర్మజ్ఞాన మంచు శో
ధించినాఁ డద్దిబోధించినాఁడు
శ్రమము నీయనిది విశ్వప్రేమ యంచు నా
జ్జించినాఁ డెల్ల వర్జించినాఁడు

గీ. ఘనతఁ దెచ్చునది పరోపకారమంచుఁ
దలఁచినా డందు సతతంబు నిలిచినాఁడు
జీవితాంతము వఱకు నిశ్చింతదాల్చి
ప్రజల నేల నశోకభూపాలవరుఁడు.

226

గీ. పశువులకుఁ బక్షులకు నరప్రకరమునకు
నాయురారోగ్యభాగ్యంబు లందఁజేయఁ
దలఁచి యూరూర వైద్యశాలల నమర్చెఁ
బ్రజలుమెచ్చ నశోకభూపాలవరుఁడు.

227

క. దూరములఁ జూపు శిలల న
పారముగా నిల్పెఁ బల్లెపల్లెల సత్ర
గారంబుల నెలకొల్పె ను
దారగుణం డంచుఁ బౌరులందఱు మెచ్చన్.

228

ఆ. తాత చంద్రగుప్త ధరణీతలేంద్రుఁడు
కథియవాడ నిల్పఁగలిగినట్టి
ఘనతటాకమునకుఁ గట్టించె నేతువు
కర్షక ప్రజోపకారసరణి.

229

వ. వెండియు

230

గీ. శీతలచ్ఛాయలనొసంగు చెట్ల నాటి
లలితకళఁజూపు పాఠశాలల నమర్చి
పంట లభివృద్ధిచేయు కాల్యలస్సజించి
ప్రజలమెప్పించె దద్ధరాపాలకుండు.

231

క. లలిత లతాసుమదళఫల
కలితారామములఁ బెక్కుగల్పించి మహా
ర్షుల కాశ్రమముల నెన్నో
నిలిపె మహాభక్తినూని నృపుఁడు కృపాత్మా.

232

నీ. కట్టబట్టలులేక కంటనీరిడువారి
 కందజేసెను నూతనాంబరములఁ
 బొట్టకూటికిలేక పొగులుచుండెడివారి
 కర్పించె మధురపక్వాన్నరాశిఁ
 జెట్లనీడలవసించి తపించువారల
 కమరించిపెట్టె గేహములుపెక్కు
 వెట్టిచాకిరిబాధ విలపించువారికి
 దయతోడఁజూపె స్వాతంత్ర్యపథము

గీ. పట్టుపట్టి ప్రజలబంధించి బాధించు
 చెట్టకులపుగుట్టు నెట్టివైచి
 మానధనముఁగూర్చిమన్నించె సమదృష్టి
 సాకె ధర నశోకచక్రవర్తి.

233

నీ. కదలి గంతిడు నదీనదజలంబులఁగూర్చి
 పంటకాల్వలనిండబాటఁజేసి
 పటులోహదారుసంపద వృద్ధిగావించి
 తఱచుగాఁ గృషికసాధనములొసఁగి
 యార్జితద్రవ్యసాహాయ్యంబు నొడగూర్చి
 పొలమంతటికి బలంబలరఁజేసి
 గిరుల బంజరులఁబుల్లరిపన్నులనుద్రోసి
 పశుసంతతికి మేత ప్రబలఁజేసి

గీ. యన్యమతములఁగని తూలనాడఁబోక
 యభ్యుదయమార్గములకుఁ దా నడ్డురాక
 ప్రజలబిడ్డలఁబోలెఁగాపాడి యశము
 దిగ్విగంతాలనిల్పె ధాత్రీధవుండు.

234

క. పొరవరు లంత మాంసా

హారమును బరిత్యజించునట్లుల శాకా

హారములఁగొనెడి రీతులఁ

గూరిచె శాసనము హింస కూడదటంచున్.

235

చ. కవులను గారవించె బుధకాండమునెల్లనుతించె గాయక

ప్రవరులనాదరించె జనపాలురన్న హాముఁబెంచె బౌద్ధవుం

గవులకు నాశ్రయమ్ములిడెఁ గమ్మనిరూపున ధర్మచక్రమున్

భువిపయినిల్పె దీక్షఁగొని భూపతి యెంతపవిత్రశీలుఁడో. 236

వ. నానాదేశంబులకుఁ బ్రవక్తలనంపి ధర్మప్రబోధములు చేయించె.

శిలాఫలకములపై బౌద్ధధర్మమ్ముల సువర్ణాక్షరములతోఁ జెక్కించి

నిలిపె.

237

గీ. అ య్యశోకుని ధర్మచక్రాంకమిపుడు

రమ్యముగనిల్చియుండె భారతపతాక

నమ్మహాపాలనమ్ము ప్రత్యక్షమైన

నాఁడు ప్రజలందఱకు మహానందమొదవు.

238

వ. అశోకుని యనంతర మాతని సంతతివారు రాజ్యమేలిరని నాగా

ర్జునపర్వతము దరి వెలసిన శిలాశాసనముల వలనఁ దెలియనగుఁ

గడపట

239

నంశులు - కణ్వులు

ఉ. ఆతనివంశజాతుఁడు బృహద్రథుఁ డిమ్మహి కీశుఁడై మహా

పాతకుఁ బుష్కమిత్రుఁడను పాణుని మంత్రిగ స్వీకరింప దు

ర్శితికిఁజిక్కి యాతఁ డవసీతలనాధుని జంపె సైనిక

వ్రాతముఁజూడ రమ్మని నెపమ్ము ఘటించి కృతఘ్నుఁడైకటా. 239

వ. ఆయనయే సంగవంశస్థాపకుఁడు బృహత్పీయారాజునకుఁ జట్టమగు

మేనాండరు నోడించి కీర్తిఁగాంచె నశ్వమేధయాగ మొనరించెఁ

గొంతకాల మాతని వంశము వారుర్వివేలిరి.

240

ఆ. సంగవంశభవుఁడు సదమలశీలుండు

దేవభూతి యనెడి భూవరుండు

చివరివాఁడు మంత్రిచే హతుఁడైపోయె

నతనితోడ వంశ మంతరించె.

241

వ. ఆ మంత్రియే వాసు దేవనాముఁడు కణ్వవంశస్థాపకుఁడు.

242

మ. అలనాఁడే విలసిల్లె బ్రాహ్మణమతం బత్యద్భుతంబొప్ప ను
జ్వలమైదేశమునా క్రమించె మనుశాస్త్ర ప్రజ్ఞ యాచార్యవ
ర్యుల పీఠంబులు రాచగద్దయల నుట్టూఁగించె దుర్వాదముల్
బలముంగొన్నవి నిండిపోవుచుఁ బ్రజాబాహుళ్య మం దంతటన్.

వ. పిమ్మటఁ గొంతకాలమునకు

243

మ. విలసన్మూర్తులు యుద్ధవీరులు జగద్విఖ్యాతచారిత్రు లాం
ధ్రులు తత్తాణ్వలఁబాటఁద్రోలివిబుధేంద్రుల్ మెచ్చఁగా మూఁడువం
దల యేండ్లలిరి వారిజీవితచరిత్రల్ గద్యపద్యాత్మకం
బులు కాకున్కి సమీక్షసల్పి విశదంబుల్ చేయలే రెవ్వరున్. 244

వ. మఱియు నొక్కవిశేషంబు తెలియఁదగు నదేమన బాక్త్రీయనులు
పార్థియనులు సిథియనులు కుషానులు నలగ్గాండ్రార్జించినరాజ్యముఁ
బంచికొని రానురాను హిందువులైపోయిరి. యటుపిదప వెలసిన
గుప్తరాజ్యమునంగల విశేషంబుల విశదీకరింతు వినుము. 245

గుప్తరాజులు - స్వర్ణయుగము

చ. పలువురు గుప్తరాజ్ఞాను లపారకృపాసముపేతులై ధరా
వలయమునేలిపోయి రది స్వర్ణయుగంబని పెద్దలందఱున్
బలికెద రాన్యపాగ్రణులఁ బ్రస్తుతికెక్కె సముద్రగుప్తుఁడన్
విలసితమూర్తి శౌర్యనిధి వీరవరేణ్యుఁడు సద్గుణాఢ్యుఁడై.

246

వ. అతఁడు వత్సరత్రయంబు దిగ్విజయయాత్ర సాగించి.

247

గీ. సకలరాజులగెల్చి విశ్వంబుమెచ్చ
సశ్వమేధమహాయజ్ఞ మాచరించె
నదిమొదలు యుద్ధమనుమాట నాలకించి
యెఱుంగడయ్యెను ద న్మానవేంద్రుడౌర.

248

వ. భాషాపోషకుండు సమస్తవిజ్ఞాననిధియు నగు నా సముద్రగుప్తుని
యనంతర మతని కుమారుఁ డుచంద్రగుప్తుండును దండ్రీవోలె సకల
సద్గుణసంపన్నుండై రాజ్యము నేలె. నయ్యుగంబున.

249

గీ. కలఁడు హరిసేనుఁడను మహాకవివరుండు
రాజసంస్థానమునఁ గళాతేజ మొప్ప
త్మాతలేంద్రునిఁగూర్చి 'ప్రశస్తి'యనెడి
కావ్యమునువ్రాసె సద్యశఃకలితుఁజేసె.

250

ఆ. వినుము చంద్రగుప్తవిక్రమాదిత్యుండు
రాజసుతుఁడు శౌర్యరాశి యతఁడు
సంగరములయందు శకులను హూణుల
దతిమి కొట్టినట్టి ధైర్యశాలి.

251

వ. అ మృహాయుగంబున ఫాహియా నను చైనీయుఁడు భారతదేశం
బున కరుదెంచి నాఁటివై భవంబును గూర్చి గ్రంథములవ్రాసె.
కుమారిలభట్టు శంకరాచార్యులు బ్రాహ్మణమత బీజంబుల నాటిరి.
మహాశిల్పులనేకులు దైవశిల్పములనిర్మించిరి. మతపీఠంబులువర్ధిలె.
తదుపరి కొంతకాలంబునకు రామానుజ మధ్వాచార్యాదులు తమ
తమ మతధర్మములఁగూర్చి బోధించుట నీవెఱిగినదియ. వెండియు
నయ్యుగంబున.

252

చ. అమృతరసంబు చిందఁగ మహాకవిచంద్రుఁడు కాళిదాసు కా
వ్యముల రచించె సుశ్రుతమహాశయుఁ డద్భుత మొప్ప వైద్యశా
స్త్రమునుడివెన్ వరాహమిహిరప్రభు వవ్యయదీక్షతో ఖగో
ళమును గ్రహించి పుస్తకములన్ బ్రకటించె బుధుల్ నుతింపఁగన్.

గీ. ఉజ్జయిని పట్టణమున మహాజ్వలముగ
 స్థాపనంబయ్యె నొక్క నక్షత్రశాల
 పంచతంత్రంబును రచించి ప్రణతికెక్కె
 విబుధులం దా సమయమంద విష్ణుశర్మ.

254

వ. మఱియు దండిభవభూతిభారవ్యమరసింహభర్తృహరిబాణాది మహా
 కవు లయ్యుగంబున మహాకావ్యముల రచించిరి.

255

క. కలుములతో విద్యలతోఁ

దులదూఁగుచు నాఁడు సర్వతోముఖముగ వ

ర్ధితె దేశము కావుననే

యలఘుమతుల్ స్వర్ణయుగ మటందురు దానిన్ 256

వ. తదుపరి వచ్చిన గుప్తరాజులు దుర్బలులగుటచే నాఁటి హూణుల
 దండయాత్రలకు లోపడి పోవుట సంభవించె. నయ్యనంతరము
 తోరమాణుని కుమారుఁడగు మిహిరగుఁడు రాజగుటకుఁ బ్రయ
 త్నించుటయుఁ ప్రజలు సమ్మతించ కుండుటయు జరిగెఁ బదప. 257

క. నరసింహగుప్తుఁడను నొక

ధరణీపతి హూణవరులఁ దలపడి వారిన్

జెఱిచి సమస్త ప్రజలం

బరిపాలన చేసె ధర్మ పద్ధతు లొప్పన్. 258

వ. ఆతని కుమారుఁడగు హర్షవర్ధనుండు షోడశవత్సరప్రాయమున
 సింహాసనమెక్కుట తటస్థించె. సమస్తసద్గుణాలంకారుఁడును వీర
 యువయునుంగాన నతండు ధైర్యముంబాయక.

259

హర్షవర్ధనుని పరిపాలన

చ. అనుపమశక్తియుక్తుఁడు దయాబ్ధి పరాక్రమశాలి విష్ణువ
ర్ధనుఁడు మహేంద్రుఁడై పలువిధంబులబాధలనైచి వైరిమూఁ
కనుజెదరంగఁగొట్టి సుముఖమ్ముగ రాజ్యమునుద్ధరించెఁ ద
జ్జనపతిశౌర్యధైర్యములుసాహసముల్ కొనియాడఁగాఁదగున్. 260

ఉ. శీలవతిన్ సురూపవతిఁ జెల్లెలి నిద్ధకళావతిన్ జయ
శ్రీలలనామణిన్ జెటకుఁజేరిచి బావనుజంపినట్టి యా
మాశవదేశనాథుఁ డసమానబలుండగు దేవగుప్తుస్తా
ణాలుహరించి మించి విజయధ్వజమెత్తెఁ బ్రతిజ్ఞతీఱఁగన్. 261

గీ. తనసహూదరు రాజ్యవర్ధనునిఁ గవట
నాటకమునాడి వంగభూనాయకుండు
క్రూరుఁడు శశాంకుఁడువధింపఁ గోపమూని
వానివధియించి కీర్తిమై వసుధనేలె. 262

వ. పండితాగ్రణియగు నమ్మహేధవుండు నాగానందము, ప్రియదర్శిక,
రత్నావళి యను గ్రంథములనురచించె. బాణుఁడనుమహాకవి య
న్నరేంద్రునిగూర్చి హర్షచరిత్రాదుల రచించె. 263

గీ. ఆ నృపుండు మహాయానమాదరించి
సాధుపుంగవుఁడై సుధీసభలుగూర్చె
దన సమస్తము పేదసాదలకొసంగె
నోర్మిగూరిమి నై బేండ్లకొక్కమాటు. 264

వ. హస్తునియనంతరము మగధరాజ్యము క్షీణింపఁగొంతకాలముదేశము
గుప్తరాజులవశమై తదుపరి మొహమ్మదీయులఁజేరె. 265

క. పొదకదలుఁ దీఁగఁదీసిన
వదలెద నాఘట్టమింక వత్సా ! ముండు
న్నది ముఖ్యమైనచరితం
బదివివరించెదను దెల్గు లగపడెద రటన్. 266

శాతవాహనులు - పల్లవులు

- చ. వినుము యువాగ్రణీ! తెలుఁగు వీరులగాధలు; తొల్లి శాతవా
హనులు మహానుభావులు ధరాధిపులై దయతోఁ బ్రజావళి
గనుఁగొని వారికిన్ సుఖము కల్లఁగఁజేయుచు నాంధ్రరాజ్యపా
లనము నొసర్చియుండిరి కళాకలితంబగు వైభవంబునన్. 267
- వ. శాతవాహన చక్రవర్తులకు. 268
- గీ. ఘనయశస్శీలఁగన్న శ్రీ కాకుళంబు
రాజధానియయ్యెను; మహాతేజులైన
యాంధ్రరాజులతోఁ బేరు నందికొన్న
నేతయగు గౌతమీపుత్రశాతకర్ణి. 269
- వ. ఆంధ్ర చక్రవర్తులను ద్రలపై నొకాచిహ్నంబు లుండుటంబట్టి వారు
సముద్రాంతరవ్యాపారపరీణులని తెలియనగు. మఱియునొక సమ
యమ్మున. 270
- ఉ. చల్లనిచూపుతో మివులశౌర్యముతోఁ గ్రమచర్యతో మనః
పుల్లసరోజజాతమయి పొంగు దయాసుధతో వసుంధరా
వల్లభులై పవిత్రపథవర్తనులై ఘనులై రసజ్ఞులై
పల్లవరాజచంద్రములు పాలనచేసిరి కొన్నివర్షముల్. 271
- ఉ. అందు మహేంద్రవర్మయు మహామహుఁడౌ నరసింహవర్మ రా
జ్యేంద్రిరకేలుపట్టి సకలేష్పితముల్ సమకూర్చి యందమున్
జందముఁగూర్చి పౌరులకు సౌఖ్యముఁజూపి సమస్తసంపదల్
చిందఁగరాజ్యమేలిరి వచింపఁగ శక్యమే? నాఁటికాలమున్. 272
- గీ. బ్రహ్మశిల్పుల దీక్షాతపస్సువలన
నద్రులను నిండ్ల దైవగుహలయములు
శైవమతము విశాలాంధ్రజగతిఁబ్రాకె
నా మహేంద్రుని పాలనం బలరువేళ. 273

వ. నరసింహవర్మమహావీరుఁ రెండవపులకేశినోడించి వాతాపినర
సింహుఁ డనుపేరువహించె. గొప్పనౌకాదళంబునునిర్మించి మహా
మల్లుఁడను విఖ్యాతినార్జించె. 274

ఉ. ఆ కరుణామయుల్ స్థపతులందఱఁబిచ్చి ఫలప్రసూనముల్
చేకొని పూజఁజేసి యొకశిల్పముఁజూపుఁడటంశువేడ దీ
తొకలితాత్ములై యుగయుగప్రజచూచితరింప వేడ్కతో
నేకశిలారథంబుస్సృజియించిరి పెంచిరి కీర్తినంపదల్. 275

చోళులు - చాళుక్యులు

వ. మఱియొకకాలంబున సత్యగుణగణాలంకారులును వీరశేఖరులును
నగు చోళులు పరిపాలించిరి. 276

క. చోళధరారమణులకు

జాళుక్యనృపాగ్రణులకు సంగ్రామంబై

కాలదశవలననోడిరి

చోళులు చాళుక్యులీవసుంధరఁగొనఁగన్. 277

వ. కాని చోళులందు సుప్రసిద్ధుఁడగు రాజరాజును, దదనంతరము
వారియందు గొప్పవాఁడగురాజేంద్రచోళుఁడును యుద్ధవీరులై
ప్రఖ్యాతివడసిరి. యందుఁబ్రథముఁడు దక్షిణహిందూదేశమంతయు
జయించి తంజావూరుమున బృహదీశ్వరాలయంబుఁగట్టించె. ద్వితీ
యుఁడు గంగతీరమువఱకు జయించి 'గంగయకొండ' బిరుదు
వహించి యండమాన్ నికోబాన్ ద్వీపముల జయించి పాలించిన
వీరుఁడు. మఱియొకవేళ 278

ఉ. సంగరరంగనిర్దళితశాస్త్రపుఁ డస్త్రకళాధురంధరుం
డంగజతుల్యరూపుఁడు శతాంగమతంగతురంగవాహనో
పాంగపదాతినైన్యచతురంగబల ప్రకరంబుతోఁ గుఱో
త్తుంగుఁడు రాజ్యమేలె సుమతుల్ మదిమెచ్చి శిరంబులూఁపఁగన్.

యాదవులు - కాకతీయులు

ఉ. ఆదరణన్ గనుంగొనుచు నార్తుల నన్నలుతమ్ములట్లు మ
ర్యాదలసంచరించుచు ధరాతలనాయకులై బలాఢ్యులై
యాదవరాజులొక్కసమయంబుననేలిరి సర్వమానవుల్
మోదమునంద ధర్మబలమున్ గొని గద్దియనెక్కి దీక్షతో. 280

వ. మఱియుక సమయంబున హూసలులుపరిపాలించిరి. భక్తులగుట
వారనేక దేవాలయముల నిర్మింపఁజేసిరి మహాశిల్పులు, సకల
విద్యాధురంధరులగు జక్కనాచార్యులును దనకనాచార్యులును
వారిచే సన్మానింపఁబడిరి. 281

మ. వరణీయోరుచరిత్రులై రణకళాపారీణులై వెరిభీ
కరులై సర్వహితక్రియాచరణదీక్షాదక్షులై శైర్యధై
ర్యరమాభూషణులై జగజ్జననుతోద్యత్కిర్తివిస్తారులై
పరిపాలించిరికాకతీయనృపతుల్ ప్రజ్ఞానవిద్యానిధుల్. 282

వ. ఇంకనొక కాలంబున. 283

ద్వివిధ పాండువులు

క. ఇరుతెగలవారు పాండువులు

పరిపాలించిరి ధరాధిపతులై మధురా
పురి రాజధానిగా సు

స్థిరమతులొప్పారఁ జెక్కుచెదరని కీర్తిన్.

284

క. పాలించినా రొకానొక

కాలంబునఁ జేరు లను వికాసనికాయుల్

మేలొడ గూర్చుచుఁ బ్రజలకు

(శ్రీ) లలరన్ దేశమందుఁ జెలిమిన్ బలిమిన్.

285

వ. వెండియు విజయనగరాధిపతులును మఱికోందఱు మహారాజులును
రాజ్యమేలుట నీవెఱింగినదియ. కావున నిక మొహమ్మదీయదండ
యాత్రల క్రమంబు వివరింతునాకర్ణింపుము. అపుడు.

286

క. అంతఃకలహంబులతోఁ

బంతంబులతో విరోధభావమ్ములతో

గంతులిడుచున్న మనభూ

కాంతులు రాజ్యంబులేలుకాలమ్మగుటన్.

287

వ. హైందవరాజులు పరస్పరాసూయలఁ బెనంగులాడుచుండి రను
వార్తలు జగంబునఁ బ్రాకె. నానమయమ్మున.

288

గీ. తలుపుతొలఁగిన గృహముఖద్వారమట్లు

కంచెచెదటిన ఫలభూమికరణిఁదోఁచె

నంతుదొరుకని సిరులతోనలరుచున్న

భరతఖండము సర్వప్రపంచమునకు.

289

వ. దుర్దశలుసమకూరునప్పుడన్నియు నట్లుకూడివచ్చునని పెద్దలువచి
చుచుందురు. విధివిధానము నెవ్వరునుతప్పిచరింపనేరరని నీవు
నెఱుంగుదువు. దానికి వగఱంబనిలేదు. కానఁదదుపరికథాక్రమంబు
వినుతు నాకర్ణింపుము.

290

గజనీమొహమ్మద్ దండయాత్ర

చ. నిరుపమశౌర్యరాశి గజనీమొహమ్మద్ మనదేశమెంతయో
సిరి నలరారునంచు గురుజీవమణుల్ నవరత్నరాసులీ
ధరవిలసిల్లునంచు ధనధాన్యనిధుల్ ఖనిజాదిసంపదల్
విరివిగఁజిక్కునంచు శరవేగముతోఁబయనించె నీదెనన్ 291

క. ఆరంభించెదొలుత లా

హోరుపయిదాడి నయగుణోజ్వలుఁడొనా
భూరమణుని జయపాలుని

క్రూరతతోగెల్చి కొల్లగొట్టె ధనంబున్

292

వ. మఱియు భద్రంబుగదాఁచిన పోడశ మణిహారమ్ములఁగైకొని చను
టయు నప్పరాభవమ్మున కోర్వఁజాలక జయపాలమహీంద్రుండు
రాజ్యంబును దనకుమారుఁడగు నానందపాలునకప్పగించి యసువు
లంబాసె. 293

క. తనవంతు కప్పమీలే

దనునెపమున సైన్యముక్తుఁడై రెండవ దా
డినిసాగఁజేసె భటియా

జనపాలునిపైని గజనిసాహెబుదీక్షన్

294

మ. పటుదర్పప్రతిభాధురంధరుఁడు శుంభద్విక్రమోపేతుఁడొ
భటియారాణ్మణి సైన్యముగొనిరిపున్ బంధింపనుంకించె నం
తటయుద్ధంబతితీ వ్రణయ్యె భయదధ్వానంబుమిన్నంటి
క్రటముల్ కక్కదలంగి ఖడ్గశరశస్త్రజ్వాలలు మోయిగఁగన్

వ. అ మృహారణంబున గజనీమొహమ్మదు సైన్యంబు బలహీనంబై
వెన్నుంజూపఁదొడంగె. అంతఁ దురుష్కభూపాలుఁడు పాటఁ
జొచ్చిన తనవాహినినినిల్పి మక్కావైపుతిరిగి ప్రార్థనచేసినట్లభిన
యింపుచు భగవంతుఁడు మనపక్షంబుననుండె నీకరండని సైనికుల
నాహ్వానించి మరల రణంబునకుఁదలపడె. 295

ఉ. ఆ రణరంగమందు భటియానరపాలుఁడు పోరిపోరి వే
సారఁదొడంగె సైన్యములునత్వవిహీనములయ్యె శత్రువే
మీరి జయంబుఁగాంచి బలిమిఁధనరాసుల రత్నరాసులన్
జారుసువర్ణరాసుల వెనుగొనిపోయె ముదంబుఁజెందుచున్ 297

శా. దాడిన్ జేసె ధనాశచేఁగదలి ముల్తాన్ చేరి యబ్దుల్ పటి
లోడ్డిపై గజనీవిభుండు లయకాలుంబోలివిచ్చేసి పో
రాడన్ జూచెడిశత్రువుంగనుచు నత్యాందోళితస్వాంతుఁడై
యోడెన్ లోడి వినముఁడైయొసఁగె నెన్నోరత్నభండారముల్.

వ. పిదపఁ గాష్గరురాజగు హీరటుపైదూఁకి యతనినిర్జించి తానార్జించిన
రాజ్యంబునొకమతభ్రష్టుండగు హైందవుని కప్పగించి చనియె. అట్లు

క. పదునెనిమిదిసారులు దాఁ
గదలించెను సైన్యములను గడపటియుద్ధం

బదనముగసాగె మొహమద్

కదనంబుఫలించె రాజగణములుబెవరన్ 300

గీ. కోట్లకొలఁదిగ ధనమునుగొల్లగొట్టి

ఘన కనకవస్తువాహనగణమునంది

యర్చకులనెట్టి సోమనాథాలయమును

బ్రద్దలొనరించి రత్నసంపదలఁగొనియె. 301

క. చింతింపనేల మనభూ

కాంతుల కానాఁడు తలలుగలియక పరభూ

కాంతులకు లొంగిపోయిరి

యంతఃకలహంబులేరికై నన్ దగునే. 302

ఘోరీమొహమ్మదు దండయాత్ర

వ. మఱికొంతకాలంబునకు

303

క. అదనంబుగ ఘోరీ మొహ

మదు సైన్యముఁబ్రోనొనర్చి మదఘీంకృతులన్
గదలిచనుదెంచి భారత

సదనమునాక్రమణచేయ సంసిద్ధపడెన్.

304

వ. ప్రథమమున జరుపుదండయాత్రను డిల్లీరాజేంద్రుఁడగు పృథ్వీ
రాజు తనసైన్యములఁబంపి యణఁచివేయుటయు నతండు పగబూని
మరలసైన్యముతోఁ జనుదెంచుటయుజరిగె. నప్పుడు

305

క. ఘోరీ మొహమద్ భారత

ధారణిపైదూఁకుచుండు తరుణంబునఁ బృ
థ్వీరాజ్యచంద్రుల మది

నారంభమ్మయ్యె వైర మత్యుగదశకా

306

వ. తత్కారణం బెఱింగించెద నాకర్ణింపుము.

307

గీ. రాణిసంయుక్త జయచంద్రరాజతనయ
తనమనంబునఁ బృథ్వీరాజును వరించె
నతనిశౌర్యంబు ధైర్యసాహసములెఱిగి
రూపసంపదలరసి యారూఢభక్తి.

308

గీ. తనవిరోధిని పృథ్వీరాజునువరించె
దనయసంయుక్తయంచుఁ జిత్తముననల్లి
సమ్మతింపకతండ్రి దేశముల కెల్ల
వార్తలందించె సుత స్వయంవరమటంచు.

309

రాణినంయుక్త పృథ్వీరాజును వరించుట

వ. కాని పృథ్వీరాజు నాహ్వనింపఁడయ్యె. నట్లాహ్వనింపకుండుటయ
కాక పృథ్వీరాజువిగ్రహంబును వికృతాకారముగనిర్మింపఁజేసి
స్వయంవరసభామంటపద్వారంబున ద్వారపాలకునితెఱంగున నెల
ఖొల్పె. 310

చ. సకలధరాధినాయకులుఁ జక్కనిరాజకుమారులంత వే
దికల నలంకరింపఁ జనుదెంచిరయంబున రాజపుత్రి మా
లికఁగొనిపోయి సుంతయుఁజలింపక జంకక పృథ్వీరాజ రూ
పకమగు విగ్రహంబుపయిపైఁబడవేసె సభాముఖమ్మునన్. 311

ఉ. అంతకుముందువచ్చి ధవళాశ్వముతోనిలుచుండి నాఁటి వృ
త్తాంతము మెఱుంగుఁచుండెను రహస్యముగా నొకమాఱురూపుతో
గాంతుఁడుపృథ్వీరా జతఁడు గ్రక్కున రాజకుమారిఁగొంచు న
త్యంతముదమ్ముతోబయనమై పురిఁజేరె బుధుల్ సెబాసనన్ 312

వ. నాఁటినుండి జయచంద్రుఁ డతనిపైఁ పగఁబూని యతనివంచింపఁ
దలంచి ఘోరీమొహమ్మదున కండయైనిలిచి చతురంగబలముల
సాహాయ్యమునంపె నంత 313

మ. కదలెన్ సేనలఁగూర్చి నాల్గుదిశలంగ్రమ్మించి ఘోరీమొహ
మ్మదు పృథ్వీధరణీతలాధిపునఁగంపన్ రాజపుత్రుల్ మహా
కదనంబందెదిరించిపోరిరొకదీక్షన్ శత్రుసైన్యంబులన్
దుదముట్టించిరి పారఁజొచ్చిరియరాతుల్ గుండియల్ జాఱఁగన్. 314

పృథ్వీరాజు యుద్ధము

వ. రిపుసైన్యంబట్లు పాఱుచుండుటనెఱింగి 315

ఉ. అన్యధరాతలేశ్వరుని కండగనిల్చి యతండుసూపుదా
ర్జన్యముపైఁచి తోడు నిజసైన్యమునంపెఁగదా కనోజురా
జన్యుఁడు సిగ్గులేనిజయచంద్రుఁడు ఘోరిజయించెనేనినే
ధన్యుఁడనొదునంచు నెడఁదన్దలపోయుచుమందభాగ్యుఁడై. 316

వ. అ త్రైతంగైతింగి

317

మ. కరవాలంబుధరించి నేత్రముల రక్తజ్వాల లుప్పొంగ సం
గరరంగంబునఁ బేరుగాంచినతురంగంబెక్కి హుమ్మించు ము
ష్కరనేనానివహంబునన్దుమికి దీక్షన్ బోరిచెండాడె నే
వెటపుంజెందక శత్రుసైన్యమును బృధ్వీరాజు రుద్రాకృతిన్. 318

చ. సమరమునం బలాబలవిచక్షణచేయుచుఁ బృధ్వీరాజు ధ
ర్మముగఁజరించునయ్యెడ నరాతు లరీతుల సంచరించి రా
సమయమునందక్ర మ్మె జయచంద్రునిసేనలు ఘోరయుద్ధ మ
క్రమముగ సాగె శాత్రువులగర్వమమాంతమురేఁగెఁ బట్టునన్.

మ. సమరంబం దమరప్ర తాపమునునిశ్శంకమ్ముగాలేపి స
క్రమశౌర్యంబునుజూపి హైందవపవిత్రక్షాత్ర రేఖాసమూ
హములన్ భాసిలి పృధ్వీరాజు రిపుసంహారమ్ముఁగావించి ఘో
రముగాఁబోరుచు నవ్యయంబుఁగనె వీరస్వర్గమార్గంబునన్. 319

వ. ధనేశ్వరరణరంగంబునం దట్లుజరుగుటయు వెన్వెంటనె 320

రాణి సంయుక్త యుద్ధమునఁ దండ్రిని డూషించుట
ఉ. శక్తివెలుంగఁబోరి రిపుసంహారణంబొనరించి కత్తికిన్
భుక్తి నొసంగి ప్రాణపతిపోయె నటంచుఁ జలించి రాణిసం
యుక్త తురంగమెక్కి రభసోద్ధతి సంగరమందుదూఁకె వీ
రోక్తులుమింటినంట బహుళోజ్వలశౌర్యము పొంగుచుండఁగన్.

చ. సమరమునందుదూఁకి రిపుసైన్యము నుక్కడఁగించుచున్న యా
సమయమునందె తండ్రి జయచంద్రుఁడుకన్పడె నంత రాణియా
కుమతినిఁజూచి కన్గొనల గుప్పుననిప్పులురాల వీరకం
ఠముఁగదలించి భీకరనినాదముతో వచియించె నిట్టులన్. 322

ఉ. లగ్నొడగూడునంచు నుబలాటముతో రిపుఁజేరిలొంగి సి
గ్గెగులవీడి భారతమహిజనపౌరుషమంజురేఖలన్
బుగ్గినొనర్పనెంచినకుబుద్ధివి ? నాహృదయంబునిగ్గనన్
భగ్గులమండు దేశ పరిపంధివి నీవొకమానవుండవే. 323

ఉ. కచ్చెవహించి పెద్దమొనగాడనటంచుఁదలంచి పోయి? యీ
ముచ్చుల కండవైనిలిచి మోసముఁజేసిమమున్ వధింపఁగా
వచ్చినద్రోహి! దివ్యమగువంశము నీజననంబుచేతఁ బె
న్నచ్చధరించెఁ బాపముసుమా! నినువేకువలేచిచూచినన్. 324

ఉ. నేనొకవీరశేఖరుని నిర్మలకిర్తిని నశ్రుశశ్రువి
ద్యానిధిఁ బెండ్లియాడుటలురా? యవమానమునీకు, భారత
స్థానమునందుఁబుట్టి రిపుజాతికిఁజాకిరివాఁడవౌటయే
మానవిహీన! నీకుబహుమానముపొమ్ము జగంబునవ్వెడిన్. 325

క. ఇదియాపంతము శ్రీలకు

హృదయంబులులేవటంచు నెంచితివో? నీ

మదియందు విశ్వవిశ్వముఁ

గదలించెడు జాతియిదియ కనుమిఁకనైనన్. 326

చ. అని యనిదూఁకి శత్రునివహామ్ముల నుక్కడఁగించి రక్తవా
హినులనుబాటఁజేసి హృదయేశ్వరుపంతముఁదీర్చి దుందుభి
ధ్వనములు మ్రోఁగ వీరవనితామణియంచునమస్తనిర్జరాం
గనలునుతించిమెచ్చికొనఁగన్ బతిఁజేరె సురాలయంబునన్. 327

ఉ. ఏరికిసాముమైనిలిచి యీ ఘనకార్యమొనర్చిభారతా
చారమునేలఁగూల్చి జయచంద్రుఁడు చంకలఁగొట్టికుక్కెన్
వారె విరోధులై కదలివచ్చి పయింబడివానిఁజంపి రౌ
రార! వచింపఁగూడదుగదా? పెరివారికి నింటిగుట్టులన్. 328

ఖిల్తీయులు, తుగ్గకులు, నయ్యదులు, లోడియులు

క. కుతుబుద్దీననువానిని

ప్రతినిధిగానిల్పి ఢిల్లీపట్టణమునఁ దా

మృతుఁడయ్యెఘోరి, కాపున

నతఁడే సుల్తాననంగ నధిపతియయ్యెన్. 329

క. బానిసయై బ్రతుకుటచే
వానికి సుల్తానుపదవివచ్చినఁ గుతుబు
ద్దీను నతనిపుత్రాదుల
బానిసవంశస్థులంచుఁ బలికిరి విబుధుల్. 330

క. పోయిరి వా రటుపై ఖి
లీయులు సుల్తానులైరి చిత్రంబుగ న
ల్లాయుద్దీనను ప్రముఖుఁడు
హాయిగసింహాసనంబు నధిరోహించెన్. 331

అ. అతఁడు దండయాత్రలత్యద్భుతంబుగా
సాఁగఁజేసె ధరణిసంగ్రహించెఁ
గాకతీయు లోరుగలునేలుచుండఁగ
వారినఁచి కొనియె వసుధనెల్ల. 332

వ. అతనిసేనానియగు మాలిక్ కాఫరునకుఁ దెలంగాణము, మైసూరు,
ద్వారసముద్రము వశమయ్యెఁ బిదపఁ దుగ్లక్ వంశీయులు సుల్తాను
లైరి. కడపటితుగ్లక్ సుల్తానుకాలమున సామర్థ్యండునుండి తెమ్మా
రనునాతఁడు దండెత్తివచ్చి ఢిల్లీనాక్రమించికొని తన ప్రతినిధిగ
సయ్యద్ ఖజ్రాకానునుంచె వానియనంతరము లోడివంశీయు లీనేల
నేలిరి వారిలోఁ జివరసుల్తా నిబ్రహీంలోడి 333

మొగలుసామ్రాజ్యము

క. ఆ లోడినోడించెను
చౌలత్థానునిరహస్యతంత్రముచేఁ గా
బూలధిపతి బాబరుభూ
పాలుఁడుచెలరేఁగి పానిపట్టురణమునన్ 334

క. గోరీమొహమద్ యుద్ధము
ప్రారంభంబగుట మొదలు బాబరువఱకీ
భారతదేశస్థితి తా
ర్నాటయ్యెను హైందవాళిమనుగడ చెడియన్. 335

క. పాలించిరిపో ? భారత
శీలమ్ములఁ జెఱుపనేల శిల్పమ్ముల గ
గోలుగ నుగ్గొనరించుట
లేల పరమతంబులన్ సహింపమిఁగాదే. 336

క. నిలిపి బెదరించి మతమునఁ
గలిపికొనిరి హైందవులను గమ్మనిసిరులన్
దొలఁగించిరి దేవాలయ
ములబ్రద్దలొనర్చి రత్నములఁగొనిరన్నా. 337

క. జుట్టునకు బొట్టునకు సరి
గట్టించిరి స్త్రీలఁ జెఱుపఁగలిగిరి, కూలం
గొట్టిరి గుడు లచ్చటనే
కట్టించిరి స్వీయమతము క్రాల మశీదుల్. 338

క. కొందఱురాజులు వ్రుందిరి
కొందఱు సామంతులైరి కొందఱు వలసన్
జెందిరి నాఁటి నవాబుల
క్రిందనిలువరాదటంచుఁ గీరితికొఱకై. 339

చ. బాబ రాష్ట్రనులఁగెల్చి పంజాబువీరారులఁజేపట్టి రాజ్యమేలెఁ దద
నంతరము హుమాయూన్ సింహాసనమెక్కెఁ గాని 340

గీ. ఆ హుమాయూను పిదప బీహారునేలు
ఘనుఁడు షెర్ ఖానుతోనోడి కదలిపోయి
పర్షియాభూమిపాలుని బలముఁబొంది
యందికొనియెను ఢిల్లీ సింహాసనమును. 341

అగ్బరుచక్రవర్తి పరిపాలనము

చ. అతని కుమారుఁ డగ్బరు ధరాధిపతిత్వము స్వీకరించి యు
న్నతదశనుఁగూర్చి పాలనమొనర్చి యశంబుగడించె మాల్యభూ
పతినిజయించి రాజ్యమునపారముగావెలిఁగించి సర్వస
మ్మతముగసంచరించె నసమానపరాక్రమ విక్రమంబులన్. 342

క. అతని నెదిరించె దుర్గా
వతియను గాండ్వానరాణి వదలక సమరో
ద్ధతిఁజూపి పోరి కీర్త్య
న్నతులంగనె భరతవీరనారాయనంగన్. 343

ఆ. అతఁడు దండయాత్ర లాచరించును గాక.
యధిక రాజ్యకాంక్ష నలరుఁగాక
పాలనమున ధర్మపద్ధతులనుగూర్చి
హైందవైకతా బలార్థియయ్యె. 344

చ. సతము మతార్థసారములఁ జక్కఁగఁగ్రోలి ముదంబుఁజెంది యే
కత నెలకొల్పి హైందవులగౌరవమున్ గణియించి మంచిప
ద్ధతులనుగూర్చి విశ్వవిహితంబుగ రాజ్యమునేలి నాఁటిపం
డితకవిగాయకాళిదేస నెయ్యముచూపియశంబుఁజేకొనెన్. 345

వ. అగ్బరు తనరాజ్యంబును బదునైదు సుబాలుగ విభజించి పౌజ
దారుల నియమించి జిల్లాలనెలకొల్పి యున్నతాధికారులనియమించి
న్యాయశాఖలనిర్మించి వానిని బ్రత్యేకాధికారుల కప్పగించి
యార్థికశాఖకు వజీరునుంచి తోడన్ మల్లుమంత్రి సహకారముతో
సర్వేచేయించి భూమిశిస్తునిర్ణయించి యవమానకరములగు
జిజియామున్నగు పన్నులఁదొలగించి భగవద్భక్తితో రాజ్యంబు
చేసె నటుపిమ్మట 346

జహంగీర్, షాజహాన్, ఔరంగజేబ్, ప్రముఖులు

ఉ. భారతదేశమేలెనట్లుపై ఘనుడగ్బరుపుత్రుడౌ జహంగీరు జగంబునెల్లదలక్రిందొనరించిన గ్రీసు డచ్చివ్యా పారముసాగెనప్పుడు కృపామయ! యాతనివెన్న షాజహాన్ ధారణినేలె నయ్యదియె తాజమహల్ నెలకొల్పుకాలమున్. 347

గీ. సాహజసౌందర్యవతి ప్రియజాయయైన
తరుణి సుగుణాలబరణి ముంతాజిపేరు
శాశ్వతంబుగనెలకొల్పి షాజహాను
చెలుపుగులుకంగఁ బ్రకటించుశిల్పమదియ. 348

క. ఆ రాజుకుమారుండే
క్రూరుం డౌరంగజేబు గుణనిధిఁదండిన్
గారాగారమునందిడి
తారాజ్యమునేలె నన్నదమ్ములనణఁచెన్. 349

గీ. అన్యమతచింతనం బింతయైనలేక
పాపమనిజంకుఁగొనక నిర్భయతఁదాల్చి
యన్నివిధముల నన్యులనణఁచివైచెఁ
బన్నులవిధించె నెన్నెన్నొ పట్టుఁబట్టి. 350

గీ. ఆలయమ్ములుతాఱుమాత్రై మశీదు
లవతరించెను బాధించిహైందపులను
దనమతమ్మునఁగలిపి యుద్దండుడగుచు
రాజ్యమునువృద్ధిచేసె నౌరంగజేబు. 351

చ. హితులనులెక్కసేయఁడు సహింపఁడు హైందవజాతిమేలు నా
శ్రీతులనుగౌరవింపఁడు చరింపఁడుధర్మమునందు సుంతయున్
మతసహనంబుఁజూపఁడు సమత్వమెఱుంగఁడు దేశమెల్ల దు
స్థితిఁబడె దుష్టపాలనమిసీ, యని నాఁడుతపించెనెంతయున్. 352

వ. అట్లు భారతరాజ్యంబును గడగడలాడించు మొహమ్మదీయుల
నెదుర్కొని జీవితాంతమువఱకుఁ బోరిన మన వీరనాయకుల చరి
త్రంబుల వినుతు 353

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు

క. త్రిజగ ద్వీరుండుమహా
భుజబలుఁడౌ విజయనగరభూపతి తత్త
ద్రజనీచరులన్ జెండుచు
విజయధ్వజమెత్తెఁ దెల్పువీడువెలుంగన్. 354

క. పలుకు వెలఁదిఁదలవాకిటఁ
గలిమిపడఁతినింట మంచుగటుకుమాటిన్
దలఁపునఁ గీరితిచెలిది
క్కులనిల్పినతేడతండు గుణనిధి వినుమా. 355

ఉ. మానవనాథసింహుఁ డసమానబలంబున బీజపూరుసు
ల్తానులఁబాటఁగొట్టి సువిధానములన్నెలకొల్పి దుందుభి
ధ్వజము మ్రోగుచుండ బలవద్రిపుసేనజయించి మించి వి
ద్యానగరాదులందు విజయధ్వజముల్ వెలయించెదీక్షమై. 356

గీ. స్థపతిచంద్రుల మానసాబ్జములఁబుట్టి
తరలిచనుదెంచి ప్రణవనాదములమధ్య
శిలలపైఁ దాండవమొనర్చె శిల్పలక్ష్మి
యన్నరేంద్రునిభక్తిచే హంపియందు. 357

గీ. ఆ నరేంద్రవతంసునాస్థానమందుఁ
గదలిఁ కళఁబట్టి కాలికిగజ్జెఁగట్టి
పత్తమాంకృతానేక భావగతుల
సల్పెఁ దాండవ మాంధ్రభాషాలతాంగి 358

ఆ. అగ్రహారమందె నందలంబులనెక్కె
భద్రగజమునెక్కి పాటఁబాడెఁ
గాంచెఁ బుష్ప, రత్న. కనకాభిషేకముల్
కవికులంబు రాజుకరుణవలన.

359

ఉ. పాకమునారి కేళమని పల్కినఁబల్కునుగాక కావ్యమా
లోకనమాచరించుకవిలోక మనర్గళసర్వశబ్ద ధా
రాకమనీయమంచన ధరారమణుండురచించె నాంధ్రశో
భాకరమైనపాత్రము నఖండకళాంచిత విష్ణుచిత్తమున్.

360

సీ. పండించె నేరాజు బ్రహ్మపూజలొనర్చి
యమరాంద్రసీమ శిల్పములపంట
నందించె నేరాజు హస్తాంజలులముంచి
కవిశేఖరులకు బంగారురజము
కురియించె నేరాజు వరరసోన్మదితుండై
ధాత్రిపైఁ గావ్యరత్నాలధార
మెఱయించె నేరాజు కరవాలముధరించి
యాహవంబున రణవ్యూహకళల.

361

గీ. స్థాపనమొనర్చెనేరాజు సకలదిగ్గి
గంతసీమల నిజయశఃకాంతిచయము
నాతఁడే యాంధ్రవాణీపదాబ్జభక్తుఁ
డాంధ్రభోజుఁడు కృష్ణరాయప్రభుండు.

362

ఉ. ఆతనిఖడ్గధారకెరమైరి దురాక్రమణాభిలాషులై
పాతకులెందఱో వివిధభండనరంగములందు నాంధ్ర వి
ఖ్యాతికివన్నెఁగూర్చిన యఖండబలాద్యుఁడు కృష్ణరాయ భూ
నేతగదాయటంచు గమనించె సమస్తబుధప్రపంచముల్.

363

సీ. తన మహాకవి తాళుధారాప్రవాహముల్
 సాహిత్యకల్పవృక్షములఁ బెనుపఁ
 దన మహాకరుణాంబుధారాప్రవాహము
 లాశ్రితానీక సన్యములనేదఁ
 దన మహాదానంబు ధారాప్రవాహము
 కవిజనాంగాభిషేకములు సలుపఁ
 దన మహాకరవాలధారాప్రవాహము
 లరిశౌర్యదావాగ్ని నార్పివేయ.

గీ. క్షీర, హీర, పటీర, నీహార, పూర,
 శౌరదా, చంద్రికా, దర, శర సమాన
 ధవళయశమును దిద్దిగంతములనిలిపె
 నాంధ్రభోజుఁడు కృష్ణరాయప్రభుండు.

364

రాణాప్రతాప సింహుఁడు

ఉ. అందఱవోలె నగ్బరునకంది భయంబునవియ్యమంది రా
 జ్యేందిరనప్పగించి కడుహీనత జీవితయాత్రసల్పి నా
 హైందవకీర్తిమాపనగునా! యని మున్నుప్రతాపసింహుఁడై
 న్నందగు శౌర్యమూనుచు రణంబునఁదాఁకె దురుష్కసైన్యమున్.

మ. అతఁ డత్యద్భుతశౌర్యరాశి యొకనాఁడా? యొక్కయేఁడా? బలొ
 ద్ధతితో ముమ్మరసేన డీకొని జయధ్వానంబుమిన్నంటఁగా
 శతయుద్ధంబులొనర్చి సద్యశము నాచంద్రార్కముగఁగాంచి భా
 రతమాతృణముఁదీర్చువీరుఁడుగదా! రాణాప్రతాపుండనన్. 365

ఉ. భండనరంగమందు రిపుబాణముకంటికిఁదాఁకి గ్రుడ్డునన్
 గండలురాలినన్ దనువుగాయములన్ సనిచెడ్డ విక్రమో
 ద్ధండత వైరిసైన్యముబడాబదలెచనఁ బోరు రాజమా
 ర్తాండుఁడు శూరశౌండుఁడు ప్రతాపుఁడు హైందవవీరుఁడగదా.

ఉ. శౌండాక యుద్ధరంగ మతిఘోరముగావిషమించి యెన్నియో
గండములావరింప గిరిగహ్వరసీమలసేనఁజేర్చి బ్ర
హ్మాండముదద్దరిల్లఁ బునరాహవమున్ బ్రకటించి వైరులన్
జెండి యశంబుఁగొన్న నృపసింహుఁడు సద్గుణరంహుఁడీతఁడే. 368

చ. ఇరువదివేలసైన్యమున కేమహానీయుఁడో? విందుఁగూర్చి యా
దర మొనరించెమెచ్చుచుఁ బ్రతాపనృపున్ బదిరెండువత్సరా
లరమఱిలేనిడెందమున నాకరుణానిధిదేశభక్తి కం
దఱమును శ్రద్ధదోషఁగఁ గృతజ్ఞతఁజూపుట ధర్మమాఁగదా. 369

ఉ. తమ్ముఁడుతప్పుజేసినను దండనచేసి పవిత్రరాజధ
ర్మమ్ముసముద్ధరించిన ధరారమణుండు ప్రతాపసింహుఁడే
యమ్మ వరాలగర్భమున నామహానీయునిగాంచి పూర్వపు
ణ్యమ్ములుజాపెనోకద! మహాసతులుందురు సర్వభూములన్. 370

ఉ. పట్టినపట్టువీడక సెబాసన నిర్వదివేలసైన్యమున్
గట్టిగనిల్పి పైఁబడినగండములన్నిటిదాఁటి వైరులన్
జుట్టి తెగించిపోరి వెనుచూపక పూర్వపురాజధానిఁజే
పట్టినదిట్ట ధర్మపరిపాలకుమెత్తుఁ బ్రతాపసింహునిన్. 371

శివాజీచక్రవర్తి శౌర్యదైర్యములు

ఆ. ఆ తురుష్కనృపుల యనివార్యశౌర్యంబు
బలపరాక్రమములు భారతాంబ
నలమటింపఁజేయు నపు డుద్భవంబందె
ఛత్రపతి శివాజీచక్రవర్తి

372

మ. సమరక్రీడలనాఱితేరిన శివత్మోపాలమాళిప్రతా
పము నొక్కింతవచింతు నీకుగుణవీప్తా! య మ్మహారాష్ట్రసిం
హముశౌర్యాన్నిధుటచ్చటల్ కురియ సందంభించి గర్జించి యు
ద్ధమునన్దూఁకె జవంబుఁబెంచి రిపుమాతంగంబు లల్లాడఁగన్.

ఉ. ఈ నరనాథసింహునిజయింపఁదలంచిన బీజపూరును
 ల్తాను సమస్తసాంఘిక బలంబునుగోల్పడి జంకికొంకి స
 న్నానమొనర్చి యాశివుస్వతంత్రతకుందలయూఁపె నందు న
 ట్టైననుజుట్టుపట్టుటయు నందకయుండినఁగాళ్లువట్టుటల్. 374

ఉ. రంగదరాతిభంగచతురంగబలంబులనప్పగించి యా
 రంగు సెయిస్తానానునిదురంబునకంపె శివాజిబట్ట నా
 సంగతి గుర్రెఱింగి నిజసాహసవహ్నులురేఁగ మత్తమా
 తంగముపై హరీంద్రమువిధంబున దూఁకె మరాటసింహమున్. 375

మ. రణరంగంబనినంత హుమ్మనుచు రౌద్రస్ఫూర్తిమై వీరకం
 కణమున్దాలించి ఖడ్గమున్గొని తురంగంబెక్కి రత్తారుణే
 షణవహ్నుల్చెలరేఁగఁగా విజయదీక్షౌదక్షతన్ శత్రుమా
 రణహూమంబునుపక్రమించె శివనారాధించి శౌర్యోద్ధతిన్. 376

ఉ. ఘోరరణంబునందెదురుకొన్న తురుష్కులఁజుట్టుముట్టి సం
 హారమొనర్చి యందలినిరాయుధులన్ విడనాడి ధూర్తులన్
 బాఱఁగఁగొట్టి పూహములబ్రద్దలొనర్చి భయంకరార్భటిన్
 సూరతుకొల్లగొట్టి జయిసుందరినందె శివాజినేర్పునన్. 377

వ. తదుపరిజరుగు నయ్యుద్ధమునకు నౌరంజేబుఁ తనకుమారుఁడగు
 ముల్లజ్జమునుసేనాధిపతియగు జస్వంతసింహు నంపుటయు వారుపరా
 జయమందుటయు విని మరలఁ దద్రణంబున శివాజి బలంబునెఱింగి
 సంధి యనునెపంబున ఛత్రపతిని ఢిల్లీకిఁబిల్పించి కపటనాటకమాడి
 బంధింప నపూర్వశక్తియుక్తులతో నతండు తప్పించుకొనివచ్చి 378

గీ. మరలయుద్ధముఁబ్రకటించి మారణాస్త్రు
 సాధనంబులపెంపుతోపైనికాళి
 కోటలన్ గ్రమ్మికొనఁజేసి ఘోరయుద్ధ
 మాచరించుచు నౌరంగు నదరఁగొట్టె

గీ. రణమునందాఁగలేక యారంగజేబు
రాజబిరుదమునొప్పి శివాజితోడ
సంధికొడఁబడి సిగ్గున సైన్యములను
గోటకుంజేర్చికొనె నాఁటిపోటుమాని.

380

శా. ఆనాఁ డాధరణీశునామ మొక సింహస్వప్నమైపోయె దు
ష్టానీకద్విరదప్రపంచమున కన్నా ! యేకపత్నివ్రత
స్థానం బాతఁడువీడఁబోఁడు రిపుకాంతా మొహమున్ బాప నీ
వే నాతల్లివియైన మెత్తుననిచెప్పెన్ లోక మాహా ! యనన్. 381

గీ. స్వామి ధీమన్మణి సమర్థరామగురుఁడు
ప్రకటితతపఃప్రభావుఁ డార్యప్రియుండు
పావనాత్ముఁడు మన భత్రపతిశివాజి
కాత్మబలమిచ్చినట్టి మహామహుండు.

382

శా. జ్ఞానాంభోధి తుకాన్వవాయుజుఁడు సాక్షాద్బ్రహ్మతేజస్వి సం
స్థానాచార్యుఁడు దైవశిల్పముఖవిద్యావేది సంధ్యాద్యను
ష్ఠానాసక్తుఁడు యోగసత్వమయదీక్షాకంకణోద్భాసి బ్ర
హ్మనందుండు శివాజి భత్రపతి కత్యంతాపుండ్రై వర్తిలెన్. 383

వ. తుంగభద్రానదివటకువ్యాపించిన తనరాజ్యమును బదునాలు
ప్రాంతములుగ విభజించి మేధావుల కధి కారములొసంగి యష్టస్రధాన
పద్ధతిననుసరించి పరిపాలనము సాగించుచుఁ బరమతసహనంబుఁ
దాల్చి గ్రామపంచాయతినెలకొల్పి బీజపూర్ గోల్కొండలంగల
చౌత్ సర్దేశిపన్నులయందధికారమంది సుఖంబుగ హైందవరాజ్య
లక్ష్మిని నిల్పిపోయె. నీక జహంగీరుకాలమ్మన మనదేశమున కే
తెంచిన వారి చరిత్రలవినుము.

384

క. ధనకనకరత్నరాసుల

ననయం బలరారునంచు నాలించికదా

మనదేశముపై నందఱుఁ

గనువేసిరి పూర్వ మన్యఖండనివాసుల్.

385

వాస్కోడిగామా భరతఖండముఁజేరుట

క. దూరంబనికొందఱు నిది

భారంబనికొంద టొరుల బాధించుట నా

ఘోరంబనికొందఱు రా

రైరి ప్రయాణంబు సేయరైరి భయమునన్.

386

చ. మనదేశంబునుజేర యోజనలతో మార్గంబుగుర్తించె మున్

వనధిక్షదాఁటుచుఁ బోర్చుగ్గీ సుజనుఁడౌ వాస్కోడిగామా యతం,

డన సామాన్యుడుకాఁడు వర్తకముచే నాబాలగోపాలమున్

దనవశ్యంబొనరించుకొంటకు విచిత్రప్రజ్ఞనార్జించెడిన్.

387

ఆ. ఆదిఁ గల్గికోట కరుదెంచి యందు వ

సించి వర్తకమునుబెంచిపెంచి

పిదప బందుగులను బిల్పించికొని కొల్ల

గొట్టసాగె ధనము కోట్లకొలఁది.

388

క. పాపంబు పెరిగినటు త

ద్వ్యాపారముపెరిగె లాభ మత్యుచ్చదశన్

దీపింపసాగె దానిని

గాపాడుట కొక్కకోటఁగట్టె ధృఢముగన్.

389

ఆ. వానికెదురునిల్చి వర్తకంబొనరింపఁ

దదితరులు మఱేరుఁ దలఁపరైరి

కారణంబు నరయఁగా నేరిశక్యంబు

గడచిపోయెఁ గొంత కాలమిట్లు.

390

డచ్చివారు పోర్చుగీసువారి వర్తకముతగించుట

వ. అదియట్లుండ ఖండాంతరంబున స్పెయినువారికిఁ బోర్చుగీసువారిక గలహంబుసంభవించుటయు నందు స్పెయినువారుగెల్పుటయుఁ దత్కారణంబున జంకక డచ్చివారిం దరుదెంచి వ్యాపారంబు సాగించిరి.

391

గీ. మచ్చరముఁబూని చెచ్చెర డచ్చివారు

తరిమి రా పోర్చుగీసువర్తకులనెల్ల

దైవబల మంతరించినఁ దత్క్షణంబ

తాఱుమాటగు నెవ్వనిదశలుగాని.

392

వ. ఇట్లభివృద్ధినందుచు నత్యధికధనార్జనఁజేయుచు.

393

చ. అతులితశౌర్యమూని యెవరడ్డమువత్తురుమాకు వచ్చినం

బ్రతుకరు మాబలం బన నపార మజేయమటంచు నెంచి గ

ర్వితమత్తులై సతంబువిహారింపఁ దొడంగిరి ముందువచ్చుదు

ర్గతులగ్రహింపఁజాల రవురా ! మదబంధితులై నమానవుల్.

394

ఉ. ఎవ్వరుగూడస్వార్థపరులే మనసంపదఁగొల్లకొట్టఁగా

నివ్వసుధాతలంబు నలయింతురు వారికివారికేల యీ

చివ్వులు లేనిపోనినిరసింపులు తత్కథలన్దలంచుచో

న వ్యదయించుచుండు సుజనంబులకెప్పుడు మిత్రరత్నమా.

395

ఉ. ఆయెడ డచ్చివారి నొకయాహవరంగమునందెదిర్చి యాం

గ్గేయులుఫ్రెంచివారు దలక్రిదొనరించిననాఁటినుండి యా

గ్గేయులు డచ్చివారి నదలించి చలింపక వర్తకంబులన్

జేయుట కీ ధరాస్థలముఁజేరిరి వారధిదాఁటి దీక్షమై.

396

ఆ. వచ్చి వారు పెంచువర్తకమహిమచే
 డస్సి డచ్చివారి డాంబికంబు
 త్రాటినెక్కువాని తలఁదన్నువాఁడొకఁ
 డుండునన్నసామ్య మొప్పుఁగాదె.

397

అంగ్లేయులకు ప్రెంచివారికిఁగలహము

చ. అది మొదలాంగ్లవర్తకుల కత్యధికార్థముచిక్కె సర్వసం
 పదలొడఁగూడెఁ బల్లియలుఁబత్తనముల్ సహకారమిచ్చె నం
 చెదలఁదలంచి సర్వముగ్రహించి దురాశవహించి వెంటనే
 కదలిరిఫ్రెంచివర్తకు లఖండకళాకలితుల్ కుయుక్తితో. 398

క. ఇరుతెగలవార లొక రొ
 క్కరిమించఁగ బేరమాడఁగల్గిరి యార్జిం
 చిరి కోట్లకొలఁది ధనముం
 బురముల రత్నములఁ గొన్ని భూభాగములన్. 399

వ. ఇట్లు కొంతకాలంబు చన్నపిదప ఐరోపాఖండమున నింగ్లీషువారి
 కిని ఫ్రెంచివారికిని రణంబుసాగెఁగాన నిచటనున్న యారెండుతెగ
 లవారికి నపుడు పోరేర్పడె. 400

చ. అదియ మొహమ్మదీయులకు హైందవకోటికి మధ్య వైరముల్
 కదలి భయంకరంబయినకాలము, రాజులు రాజు లుద్ధతిన్
 గదనమొనర్పందీక్షఁగొనుకాలము, బంధు విరోధజాలముల్
 గదుముచు వెన్నుపైఁబొడుచుకాలము వైరులచేతిగాలమున్. 401

గీ. సమరమందు విరోధిని సంహరింప
 నాంగ్లేసేనలనొక్క రాజాశ్రయించు
 నదిగ్రహించి విరోధి రాజాశ్రయించు
 ప్రెంచిసైన్యాధిపతులఁబూజించి మిగుల. 402

ఆ. ఎవ్వరెవరిపట్ల నేతెంచినను గాని
సత్యమునకు వారు స్వార్థపరులు
లంచమీయకున్న మంచాలనెక్కని
వారి తెగకుఁజెందు వారు వారు.

403

గీ. భారతస్రాంతములఁ బాడు పాడొనర్చు
నాంతరంగిక కలహమ్ము లాహవములు
నన్య దేశీయులకు మహాహ్లాదమిచ్చు
కమ్మకమ్మని కల్ప వృక్షములయ్యె.

404

వ. అట్లు యుద్ధములయందు సాహాయ్యంబొనర్చుచుఁ గట్నంబు లను
పేరఁగొన్నిభూభాగంబుల హరించుచుండిరి. తుదకు ఫ్రెంచివారికి
నాంగ్లేయులకు వైరంబధికమయ్యె.

405

ఉ. పంతమనంతమై యుభయపక్షములన్ జెలఁరేగె జెప్పరా
నంతవిరోధముల్ పెరిఁగె నాహవముల్ సమకూరె జంకు ర
వ్యంతయులేక పోరిరి దురాగ్రహముల్ ధరియించి శాంతి కిం
తంతయుఁదావొసంగక తదాంగ్లవశీక్రమముఖుల్ పరాసులున్ .

406

క. వారలలో వారలకట్టు
వైరంబులు పెరిఁగికోపవహ్నులురేఁగెన్
బోరేర్పడె నందోడిన
వారై యవమతినిబుల్లవడిరి పరాసుల్.

407

గీ. ఆ పరాభవదావాగ్ని కాఁగలేక
తమపురంబులనెల్ల భద్రములఁ జేసి
తరలిపోయిరి ఫ్రెంచివర్తకులు నాఁడు
విధివిలాసము నెవరు తప్పింపఁగలరు.

408

ఈస్టిండియాకంపెనీవారు

వ. అంతట నాంగ్లేయులు మనదేశమున.

409

క. మా యోషాయంబులతో

నాయారాజ్యములఁజొచ్చి యట బేరంబుం

జేయఁదొడంగిరి తుద కవి

మాయవి యనిరకట ? ప్రజ లమాయకులగుటన్. 410

గీ. తండ్రికొడుకులలో విరోధములఁబెంచి

యన్నదమ్ములు కలహమ్ములాడఁజేసి

తీర్పుచెప్పిరి మధ్యవర్తిత్వమూని

నడుమ మార్జాలమర్కటన్యాయమునను. 411

క. ఆ రోజులలోనేకద

వారన్ హేస్టింగు తొలిగవర్నరు హింసన్

గూరిచి స్వార్థపరుండై

భారతదేశమును దుఃఖవారిధిముంచెన్. 412

ఉ. మా నియమాలదాఁటి రనుమాటలతో జనరక్షణంబులన్

మానిరటన్నసాకుగలమాయలతో నిజ దత్తముఖ్యసం

తానముఁగానరన్నవచనంబులతో నదలించి కొన్నిసం

సా నములాక్రమించిరి స్వసైన్యబలంబునుజూపి వర్తకుల్. 413

చ. సమయము గుర్తెరింగి యొకసంధికొడంబడుచుంట స్వీయకా

ర్యమునెఱవేరినంతన నిరాదరణంబునుజూపుచుంట భం

గమునకుదారిఁదీయుట మొగంబులఁజూడకపల్కుచుంట త

త్కుమతులవృత్తి ధర్మమునకున్ దలలొగ్గరు స్వార్థతత్పరుల్.

క. తమసైన్యంబుల సంస్థా

నములన్ గీల్కొల్పి యనుదినముఁ దగునాహ

రము సమకూర్చుండని నియ

మములన్ నెలకొల్పి రవి యమానుషచర్యల్. 415

లండన్ ప్రభుత్వవిచారణ

క. వ్యాపారు లిచట రాజ్య
స్థాపన మొనరించి రన్నసడిఁగని లండన్
భూపాలక వర్గం బతి
కోపంబువహించి పండ్లుగొఱుకుచు నుండెన్. 416

క. వారంపు ననదులం గొని
మీరము మీయాజ్ఞ ననుచు మేమును మీ వ్యా
పారులమని వినయంబుగ
భారతఖండముననిల్చి పల్కిరి వణిజుల్. 417

వ. అక్కాలంబున వారన్ హేస్టింగుదౌర్జన్యంబుల విచారించి ప్రభు
త్వమువారు వానిచేఁ దప్పునొప్పించిరి కాని లాభమేమి వానిని
శిక్షింపరైరి. 418

చ. అలుక వహించి పైఁబడి దురాక్రమణంబొనరించుచుంట తత్
స్థలములనెల్ల నుబ్బుచుఁబతాకలనెత్తుట సైన్యజాలమున్
నిలిపి యమాయిక ప్రజ ననేక విధంబులవంచుచుంట కా
వలయును నిత్యమున్ ధవళవర్తక సాంఘిక సభ్యకోటికిన్. 419

మ. క్రమ మొప్పారవసించుచుండెనని యా కాశీపురాది ప్రదే
శములంగల్గినకర్ష కావళికి నష్టంబెంతయోగూర్పఁగాఁ
గమతంబుల్ తొలఁగించి దాస్యతమమున్ గల్పించి రా వర్తక
ప్రముఖుల్ స్వార్థపరాయణుల్ సుగుణదీపా ! ధర్మమేమయ్యెనో.

చ. పనిఁగొని సైన్యమందుఁగల భారతవీరులకెల్ల నల్పవే
తనములనిచ్చుచుంట తమదాసులవోలె నిరంతరంబుఁ గ
న్గొనుట నమస్తమాన్యతలఁగూల్చుట తూల్చుట లేనిపోని పె
త్తనములదాల్చి బెత్తముల నందుట యాంగ్లనిత్యకృత్యముల్.

గీ. హైందవధరాధిపతుల సింహాసనములు
 ధీరులగు ఘాదుషాల బల్ దేవిడిలు
 నాంగిలేయులక్రూరకృత్యములచేతఁ
 దొలఁగిపోయిన వేమంచుఁదెలుపువాఁడ.

422

ఆ. బయటికిడ్చి పట్టిబాధించి యెడ్చెడి
 శీలవతుల సిగ్గుఁజెఱచిరకట
 యువకులెందఁ బప్పు దురిశిక్షలందిరో
 తెలుపనలవికాదు ధీవిశాల.

423

వ. మఱియు భారతీయులకు మొహమ్మదీయులటకనిష్టంబులగు గో
 సూకరమాంసమిళితములగు తూటాల వారినోళ్ళతోఁబగులు
 దీయించుటయు నధికారులఁబురికొల్పి యక్రమముగఁ బన్నుల
 సేకరించుటయు నెదురాడినవారలఁ జిత్రిహింసల పాలుసేయుటయు
 శ్రీల నవమానపఱచుటయు జరుగుచుండె.

424

క. వలలోపలఁజిక్కిన చే
 పలవలెఁ బుత్రకులు పరులబంధనముల సి
 ల్లులుపడుటగాంచి కన్నుల
 జలములరాల్చినది దేశజనయిత్రి ? కటా.

425

గీ. భారతసవిత్రి పుణ్యగర్భమునఁబుట్టి
 బలపరాక్రమములయందు బ్రథితిగాంచు
 వీరులకు నాఁడు దాస్యాంధకారమలమె
 విధివిధానము నెవరు తప్పింపఁగలరు.

426

గీ. లార్డుకెవు పాలించుకాలమ్మునుండి
 నడుమ డల్ హాసికాలంబు గడచువఱకు
 నాంగ్లవణిజు లొనర్చు నన్యాయములకు
 నంతులే దవి వర్ణింపనలవికావు.

427

ప్లా సీ యు థ ము

క. మొదట నెదిరించె బ్లాసీ

కదనంబున సేననిల్పి ఖడ్గధరుండై

పొదలిసురాజద్దాలా

మదిజంకక కైపుదొరను మార్కొనిదీక్షన్.

428

వ. అంతకుముందు స్వామిద్రోహియు నతని సైన్యాధిపతియు నగు ముజ
ఫర్ ఖా నను దుర్మార్గుఁడు రహస్యముగ శత్రువర్గంబునఁ జేరి మహా
యుద్ధసమయమున సేనలఁదొలఁగించికొని యదృశ్యుండయ్యె. 429

క. పరులకువశుండై మీర్జా

ఫరు తొలఁగినకతన నాటిబవరంబున గె

ల్చిరియాంగ్గులు హితులై యా

యిరువురు పోరాడుచో జయింతురె చెపుమా.

430

వ. అయ్యది పదునేడువందలయేఁబదియేడవవత్సరమున జరుగుటయు
నం దాంగ్గులుగెలుచుటయుఁ బిదప దేశంబున. 431

ఉ. హాయి తొలంగిచన్నయది యాపదలెక్కువయయ్యె భారత

స్థాయి నశించె ధూర్తజనదారుణకృత్యములై లగ్గలంబు

పోయె జనంబులెల్లఁపగఁబూనిరి యెప్పుడొశౌర్యమూని యాం

గేయులఁబారఁద్రోలఁ బరికించుచునుండిరి క్రుద్ధచిత్తులై,

432

క. హైందవులు మొహదీయులు

నందేకపవధా లంబులైరి జయంబున్

గందుమను భ్రమలఁబొందిరి

ముం దడుగిడసాఁగి రొక్కముఖముగ దీక్షన్.

433

రహస్యవిప్లవ సందేశము

ఉ. ఆశ జనించునట్లు జనులందఱకున్ భరియింపరాని యా
వేశముపొంగునట్లు పటు విప్లవపూరితమా రహస్యసం
దేశమునందఁజేసిరి యిదే కడసారిప్రయత్నమంచు మీ
దేశమునందికొండు వెనుదీయకుఁడంచు గభీరవాక్కులన్. 434

ఉ. పౌరుషరేఖలన్ వఱలు భారతధారణినుద్భవించి యీ
ఘోరపరాభవాన్నిఁబడి కుందఁగనేటికి లెండురం డహూ
వీరవరేణ్యులార యిఁకవిప్లవమాత్రకు ధైర్యలక్ష్మితోఁ
బేరుఁబ్రతిష్ఠనందుఁ డరిభీకరులై జయభేరిమ్రోఁగఁగన్. 435

చ. రవరవలాడు మీతరుణరక్తము నీరయిపోయెనే ? సదా
కవకవలాడఁగాఁ బిటికికండలు పెంచితిరొక్కొ శౌర్యమే
లవ మయిపోయెనా నరములన్ జవసత్వము లంతరించెనా ?
యువజనులార ! సిగ్గుచెడియుంటిరె ? వైరులక్రింద దేబెల్లె. 436

గీ. మానవతులైన మిమ్మవమానపఱచి
యెంతహింసించిరో శత్రులెఱుఁగరొక్కొ
సాయమిడుఁడమ్మ ! విప్లవసమరమందుఁ
దల్లులార ! మహాదయావల్లులార ! 437

వ. మఱియు 438

సీ. వర్తకులార ! మీవ్యాపారములనెల్లఁ
బాడుచేసినవారిఁ బాఱఁగొట్టఁ
గర్వకులార ! మీకాయకష్టమునెల్లఁ
దొలఁగఁదీసెడివారిఁ ద్రోసివేయఁ
గార్మికులార ! మీగౌరవశ్రీనెల్లఁ
గాలరాచినవారిఁ గూలనెట్ట
ధనవంతులార ! మీతలలువంగువిధానఁ
బన్నుఁబెంచినవారి వెన్నుపొడువ

గీ. రాజవరులార ! మిమ్ముఁ బరాభవించి
కులుకుచుండిన పగవారిఁ గ్రుంగఁదీయ
సమయ మరుదెంచె మాకు మీ సాయమిచ్చి
విప్లవరణంబునకుఁ దోడు వెడలిరండు.

439

5. కమలమునంపుచుంటి మద్దిగైకొని వాసనచూడుఁడయ్య ! యీ
సమరమునందుఁబాలుగొన సమ్మతిఁజూపినయట్లు దోచు నా
కమలముతోడవచ్చు నొక కమ్మనితొట్టియ కొద్దికొద్దిగా
నమలుఁడు సోదరైక్యము ఘనంబుగఁ జాటినయట్లు కన్పడున్.

గీ. అని రహస్యముగాఁబంప నందఱట్లు
నేయఁదొడఁగిరి విప్లవశ్రీ వెలుంగు
సమయమున నాఁటిభారతసైనికులకుఁ
గబురుఁబంపిరి గుప్తంబుగాఁగ నిశను.

441

సిపాయికలహము

క. పదునెనిమిదివందలయేఁ
బదియేడవవత్సరమునఁ బఱగెడి మే ము
ప్పదియవదినమున విప్లవ
ముదయించెను బద్మబాంధవోదయవేళన్.

442

గీ. మహికి దివికంట దశదిశల్ మాఱుమ్రోఁగ
దడిసి ధారాధరంబులు దద్దరిల్ల
శత్రువులగుండెలల్లాడ సకలభరత
ధరణిఁజెలరేఁగె విప్లవధ్వనమొకటి.

443

6. భారతరాజ్యలక్ష్మి యొకబానిసయై పలుబాములంది క
న్నీరువెలార్చుచుంట గమనించినవీరులు వీరకామినుల్
ఘోరరణంబునందు రిపుకోటినెదుర్కొని నిర్భయమ్ముగన్
బోరిరిదీక్ష నాచరితముల్ వివరించెద నాలకింపుమా.

444

చ. రణకళఁజూపి భారతధరాగరిమమ్మునునిల్పి వీరకం
కణములఁదాల్చి శాతసితఖడ్గములన్ ధరియించి దీక్ష వీ
క్షణములవైరివీరులదెసన్ గురియించుచు దూఁకిరప్పరో
గణము లదృశ్యరూపములఁగాంచి ముదంబువహింప నయ్యెడన్.

చ. పరన్మపపాలనంబునణఁపం బనిఁబూని పవిత్రభారత
స్థిరతరశౌర్యధీతులఁజమ్ముచు సాహసవిక్రమార్కులై
నటకిరి శత్రువీరుల రణంబున విప్లవదండయాత్రలన్
జరపిరి యాంగ్లసైనికులు సంగరరంగము వీడిపాటఁగన్. 446

క. ఆనాఁటి కవాతున, మన
సేనానివహంబు వారిసేనయు భయద
ధ్వానములురేఁగబోరిరి
మానప్రాణములు సరిసమానము లనుచున్. 447

ఉ. మీరటుదుర్గమందు మితిమేతినశౌర్యదవాగ్నిరేఁగఁగా
భారతసైనికుల్ తిరుగుఁబాటొనరించి విదేశవీరసం
హారమొనర్చి హస్తిపురినాక్రమణంబొనరించి భీకరా
కారములొప్పఁ గోటనరికట్టిరి కొట్టిరి నెట్టి రాంగ్గులన్. 448

శా. ఆనాఁడేపురికొల్పిసైన్యముల శౌర్యజ్వాలతోఁగానుపూర్
స్థానంబం దెదిరించె శత్రువులఁబీష్వాబాజ సత్పుత్రుఁ డా
నానాసాహెబు వీరసింహమన నన్నా ! చీల్చిచెండాడె దీ
క్షానైశిత్యముఁదాల్చి భారతజయస్తంభంబునెత్తింపఁగన్. 449

గీ. అపుడె ? లక్ష్మీసిఘాయీ లనంతశౌర్య
ధైర్యములఁబెంచి రిపుబలోద్ధతినడంచి
రా సమయమంద దేశమందన్నిదిశల
విప్లవజ్వాలలెగసి విన్వీధి నంటె. 450

ఉ. మేటిఫిరంగులన్నియు నిమేషములో మటుమాయమయ్యె పో
రాటము మించిపోయె విజయస్వనముల్ మినుముట్టుచుండె నా
ధాటికి వైరికోటలు బదాబదలైపడిపోయె భీతిచేఁ
జాటుమఱుంగులన్ నిలువసాగిరి యాంగ్లవణిక్ష్మమూపతుల్. 451

రూస్సిలక్ష్మి శౌర్యసాహసములు

- ఉ. భారతవీరవిప్లవమపారముగాఁబయనించి శత్రుసం
హారమొనర్ప మారణమహారణ హోమామముఁజేయు నాఁటి న
త్పేరుషగాథలోఁ బ్రముఖపాత్రధరించిన రూస్సిలక్ష్మి దో
స్సార మనంత మవ్యయ మసాధ్య మభేద్యము మిత్రసత్తమా.
- ఉ. ఆయుధమున్ ధరించి ధవళాశ్వమునెక్కి శరీరమున్ దృఢ
ప్రాయముగాఁదలంచి తనభారతశౌర్యనిరూపకక్రియా
ప్రాయముకోరి ఖడ్గరణపాండితిఁజూపి యశఃప్రభన్ జర
స్థాయిగనిల్పు వీరవనితామణి యాయమ నెన్నశక్యమే ? 453
- చ. ఇరువదిమూఁడువత్సరములే ? మనరూస్సికిఁబ్రాయమింతగాఁ
పరిమితమైననేమి నవపౌరుషరక్తముపొంగిపాట సం
గరమున దూఁకి శత్రుజనకాండము నుక్కడగించి భారత
స్థిరతరశక్తిఁజూపిన సతీమణి యామెగదా నిజంబుగన్. 454
- చ. తడఁబడఁబోక ధూర్తజనధాటి నెదుర్కొనువీరకృత్యముల్
చెడుగుడులాట లాభయదసింహకుమారికి వైరిగుండియల్
దడదడలాడు నామె దరిదాపులకేఁగఁ దదీయశక్తియా ?
యొడిసెలతాతిదెబ్బ యననొప్పును వైరియుమెచ్చు దత్సతిన్. 455
- వ. అవ్వీరకాంత. 456

- చ. బ్రతికినయంతకాలమును బాలనచేసె స్వకీయరాజ్యముం
 బతివలె ధర్మమార్గమును బాయదుఁ స్వార్థపరుల్ ప్రభుత్వపుం
 బతనమొనర్పఁ గుటఁగొనుపట్ల బలోద్ధతిఁ జూపి వైరులన్
 హతులనొనర్చెఁజాలును జయాపజయంబులు దైవచిత్తముల్. 457
- వ. మఱియుఁ గుంవరసింహాదివీరులును దాంతియాతోపీ ప్రముఖులును
 నాటివిప్లవంబునఁ బ్రముఖపాత్రములవహించిసైన్యాధిపతులైయాంగ్ల
 సైన్యంబుల గడగడలాడించిరి యమ్మహాభయంకరవిప్లవమ్మున నిరు
 తెగలవీరులు మడిసిరి. 458

విప్లవాపజయము, తత్కారణములు

- క. ఆ తిరుగుపాటునందు వి
 ఘాతములెన్నెన్నో జరుగుకతనఁ దుదిదశన్
 లాఁతులుగెల్చిరి భారత
 జాతికిఁ దలవంపులును విషాదముఁ గలిగెన్. 459
- క. కారణములఁదెల్పెద మన
 భూరమణులు మొదటలొంగిపోయిరి యాంగ్లే
 యారాధనఁబడి విప్లవ
 మారంభించుటకుఁ బూర్వ మతిభయవశులై. 460
- క. క్రిమియాయుద్ధము చైనా
 సమరం బొగ్గుటయు నచటిసైన్యము మనపై
 దుముకుటయుఁ గారణములై
 సమసెను విప్లవము దేశసైన్యముచెదరన్. 461
- గీ. తంతివార్తాదిసౌకర్యతతులు మనకు
 లభ్యములుగామి నొకాబలంబు వారి
 కధికముగనుంట నీలు సైన్యములు సమయ
 మునకు నందుట విప్లవమ్మునకు దెబ్బ. 462

ఆ. అస్వతంత్రులగుచు నాంగ్లేయవరులచే
బానిసలుగ నిల్పఁబడినవారు
మంత్రులగుట వారు మానభిమానముల్
విడిచియుంటఁ జెడియె విప్లవంబు.

463

వ. మఱియు ధనికు లిందుఁబాల్కొనకుంటయు నందందుఁగల కొందఱు
సిపాయీలు తటస్థులైనిల్చుటయు మారణాస్త్రంబులు కొఱఁతపడు
టయు నాహారాదిసౌకర్యంబులుతఱుగుటయు నింగ్లాండుసైన్యం
బులు లక్షలాదిగదిగుటయుఁ గారణంబులై విప్లవంబడుగంటె. 464

ఆ. నీలుసైన్యమిచట నిల్చి దుందుడుకొప్పఁ
జేసినట్టి నాఁటిచిత్రవధలు
తలఁచికొన్న మనసుదగ్ధమైపోవును
నేఁటివఱకుఁగూడ నిక్కువముగ.

465

వ. ఆ దళమునందలి మొనగాంధ్రు

466

క. నమ్మించి విందుకొఱకై
రమ్మని యొకచోటఁజేర్చి రాపాడుచుఁ బ్రా
ణమ్ములఁదీసిరి మనసై
న్యమ్మునఁగల నాయకులు నిరాయుధులఁ గటా.

467

ఉ. కొందఱగు ప్తమార్గములఁ గొందఱఁజేక టికొట్లలోపలన్
గొందఱసందుగొందులను గొందఱఘోర వనాంతరంబులన్
గొందఱగుట్టలందు మఱికొందఱవీధులయందు ధూర్తులై
మందఁగఁజేసి రెంతటియమానుషకృత్యములో గ్రహింపుమా.

ఆ. స్త్రీలఁజెఱచి తరుణసింహుల నురిదీసి
వీరవరులఁ జెట్ల వ్రేలఁగట్టి
చిత్రచిత్రవధలఁ జేసిరి తత్కథల్
తలఁచినంత గుండె తలఁడిలు.

469

ఉ. అంతిమవేళఁగల్గెడి జయాపజయంబులకేమికాని ర
వ్యంతయుజంకఁబోవరు మహాహవసీమల భారతీయు ల
త్యంతపరాక్రమాధ్యులు దురాక్రమణంబున కోర్వరన్న సి
ద్ధాంతము వైరివీరుల హృదంతరవీధులఁదోఁచె నమృడన్. 470

గీ. పోరి రొకదెస స్వాతంత్ర్యమును హరింపఁ
బూని రొకదెస స్వాతంత్ర్యమును హరింప
ధర్మమెవ్వరిదో విబుధప్రవరులు
తరతరంబులదాఁక గుర్రెలుఁగఁగలరు. 471

శ్రీ విక్టోరియారాణి - భారతపట్టాభిషేకము

గీ. ఎలిజబెతురాణి యనుమతి నిటకువచ్చి
సాహులార్జించుకొన్న రాచటికమెల్ల
నదరి విక్టోరియారాణి కగ్గపడియె
భారతీయులనాఁటి విప్లవముచేత. 472

గీ. ఆమె పట్టముఁగట్టికొన్నప్పు డలహా
బాదుపురమునజరుగు దర్బారునందు
భారతీయులకొఱకొక్క ప్రకటనంబుఁ
జేసె శాంతిని మివులఁగాంక్షించి యిట్లు. 473

గీ. భారతప్రజలార ! మాపక్షమందె
వర్తకులపాలన మొనర్చు వసుధయెల్ల
భావి మాచేతఁబాలింపఁబడును గాన
నమచుకొనఁదగు నింక నే నుడివినట్లు. 474

క. మీరండలు నన్నును నా
వారసులను భక్తిగౌరవమ్ములఁ జూడం
గోరెద నేనిల్పినయధి
కారుల నియమముల దాటఁగారాదు సుమా. 475

వ. తొల్లి సంస్థానాధీశ్వరులకు జరిగిన యొడంబడికల మన్నించెద నిఁక
ముందు రాజ్యంబునుబెంపక రాజులగౌరవించెద. 476

క. కులమతభేదంబుల మదిఁ

దలఁపక జాతులనఁబోక తత్తద్విద్యా

బలములఁగని యుద్యోగం

బులనొసఁగెదఁ గరుణఁదాల్చి ప్రోచెదమిమ్మున్. 477

క. మీ వంశాచారంబుల

నేవిధముననైనఁ జెఱుపనెంచను మతదీ

తొవరిష్టుల హేళన

గావింపను నాకు నదియకావలయుఁగదా. 478

గీ. హంతలగువారిశిక్షింతు నచటనచట

విప్లవమ్ములుసాగించు వీరవరులఁ

దప్పకక్షమింతు దండయాత్రలకు దిగిన

వారిదండింతు ధర్మంబువలయు మనకు. 479

వ. ప్రథమరాజప్రతినిధిగ బార్లెస్ జాన్ వైకౌంట్ కానింగును బంపు
చుంటి నతండు మదీయాజ్ఞానువర్తియై మిమ్ముఁబాలించు వివిధ
న్యాయస్థానాధికారులును తదితరులు నిఁకముందు నాయాజ్ఞల
మెలఁగఁదగు మాప్రజలవలె మిమ్ములను బాలింపఁదలఁతు శాంతి
చేకూటినయనంతరము భారతపరిశ్రమల నభివృద్ధిపఱతు నన్యమత
వైరుధ్యంబుఁజూప హృదయపూర్వకముగ మీ యభివృద్ధిఁగోరెద,
నదియ మామేలని తలంచెద, నిదినిక్కమని వివరించి యారాణి
భారతదేశంబును బాలించుచుండె. 480

న వ భా ర త ము

స భా ప ర్వ ము

రాజితలక్షణవి

స్తారా ! భారతకుమార ! సాత్విక పథ సం

చారా ! వినుమర్ధిన్ నవ

భారతకావ్యమునఁగల సభాపర్వంబున్.

1

క. వెతలం బడిపడి మన భా

రతఖండం బంత బ్రిటనురాణికి వశమై

న తెఱంగెఱింగితివిగద

గతపర్వమునందు; మీఁది కథనిఁక వినుతున్.

2

గీ. నాఁటి విక్టోరియాపాలనంబునందుఁ

జెప్పికొనఁదగుమార్పు వచ్చినదికాదు

కాని హాయిగఁగాలంబుగడచిపోయె

నిరువదేఁడులు రణభయం బింతలేక.

3

రాజప్రతినిధుల పాలనములు

క. రాజప్రతినిధులఁట గుణ

రాజితలఁట యప్పుడపుడు రాసాగిరి.నీ

రాజనము లందికొని మన

తేజమ్ములనెల్ల గ్రుంగఁదీయుటకొఱకై.

4

క. ఆ యమ్మ చెప్పినదియే

మో ? యెవరెఱుఁగుదురు సాత్త్వికోక్తులు మాయో

పాయమ్ములు వైస్త్రాయుల

కాయుధములు నాఁడు యవజసాగ్రణి ! వినుమా.

5

క. ఆదాయాదులపైఁ బ్రతి
పాదించిరి పన్నులెన్నో ప్రజలకు హృదయా
వేదనలు గలుగఁగ దమ సం
పాదన పెరుగంగ నాఁటిపాలకు లకటా.

6

క. ఎగుమతులన్ దిగుమతులన్
దెగఁబడి సుంకమ్ములను విధించిరి విజ్ఞుల్
నగుదురని సుంతతలఁపక
వగలాడిగవర్నరుల్ యువమణీ ! వినుమా.

7

ఆ. చీలఁదీసి ప్రజలఁబాలించు విద్యలో
నాటితేరినట్టివారు వారు
భరతఖండమందుఁబాటె నమ్మంత్రము
కుల మతాదు లిందు బలిసియుంట.

8

వ. ఆ యాంగ్లేయ ప్రభువులు.

9

గీ. ఎంతకష్టించి చదివిన నేమిఫలము
భారతీయుల కున్నతపదవులీయ
రెంత ప్రభుభక్తిఁజూపిన నేమిఫలము
భారతీయుల గౌరవింపంగఁబోరు.

10

రాణి వాగ్దానభంగములు

క. ఆనాఁడు రాణి మన క
త్యానందముకల్గునట్టు లాడినమాటల్
మేనులు పొంగఁగ నిడు వా
గ్దానమ్ములు చూచుచుండఁదార్మాటాయెన్.

11

క. పొలములపై జలములపైఁ
గలుములపైఁ బెత్తనంబుఁగైకొని ప్రభువుల్
విలువలకుమించు పన్నుల
నిలిపిరి సాధించికొనుటనేర్చిరి వేడ్కన్.

12

క. మనకోటల మనపేటల

మనమూటలఁ బట్టుబట్టి మాటలతోఁ గై
కొనసాగిరకట ! విత్తా

రనపరులను మంచిచెడు విచారములున్నే.

13

క. మనదేశంబున వెలువడు

ఖనిజంబులఁ గనకరత్నగణములనెల్ల
గొనిపోఁగడఁగిరి ఘనసా

ధనములతో మెఱయు నవవిధానంబులతో.

14

వ. వారు చతుర్విధస్వాతంత్ర్యములహరించుచుఁ గఠినశాసనంబుల నెల
కొల్పుచుఁ బాలింపఁదొడఁగిరి. యింతకుము న్నాదొరలు. 15

సీ. అన్యోన్యసహకార మభిలషించెదమన్న

పలుకు లాకాశపుష్పమ్ములయ్యెఁ
బరమతంబులజోలి కరుగబోమని పాడు

పాటలన్నియు నేలపాటులయ్యె
నన్యజాతీయత నణఁపబోమని చెప్పు

మాటలన్నియు నీటిమూటలయ్యె
నాహ్లాదమొడఁగూర్తుమని చేయువాక్తృదా
నములెల్ల శశవిషాణమ్ములయ్యె

గీ. భారతాభ్యుదయంబ మాభాగ్యమంచుఁ

బలుకుపలుకులు కలఁదోచు కులుకులయ్యె
మర్మములునిల్చె సత్యధర్మములు క్రుంగె
నకట ! యానాటి యాంగ్లపాలకులయందు.

16

సీ. ధనమానరక్షణార్థంబె ధైవను గాని
 యందనీయరుగదా ! యాయుధములఁ
 బాఁడిపంటలనిచ్చు పశులమేపుటకైనఁ
 దిరుగనీయరుగదా గిరులదరులఁ
 గట్టనట్టముల వక్కాణించికొననైనఁ
 జనవునీయరుగదా సముఖమందు
 సంస్కరణ క్రియాచర్చలకైనను
 జరుగనీయరుగదా సంఘసభలఁ

గీ. బాశములవోలె శాసనప్రతిగూర్చి
 కంఠములకుబిగించి పైఁ గట్టిబూని
 పాలనము చేసిరాంగ్లభూపాలవరులు
 భారతప్రజ నేమంచుఁ బలుకువాడ.

17

క. ఉపకారముఁజేసెద మను
 నెపమున ద్రవ్యంబు లాగ నేర్చిరి యాయా
 యుపకారంబులలోపల
 నపకారం బిమిడియుండు నాలోచింపన్.

18

వ. మఱియు.

19

క. ఏ శాఖలలోఁజూచిన
 నాశలు పొడగట్టఁబోవ వన్నింటను మా
 యాశాసనములుమాత్రము
 పాశములై కానిపించుఁ బ్రజ నుగ్గాడన్.

20

క. ఒకతటిఁ గర్నకులను వే
 తొకసమయంబందుఁ గార్మికోత్కరమును నిం
 కొకతరుణమందు వణిజులఁ
 దికమకలొనరించి క్రుంగఁదీసెదరు దొరల్.

21

క. తనధనముఁ దనబలంబును

దనకనకముఁ దనపశస్సుధాధారల నం

దను లనుభవింపకుండుటఁ

గని భారతమాత యెంతకలవరపడెనో.

22

వ. అది యట్లుండె నింక సాంఘికోపద్రవంబులఁగూర్చి వివరింతు
నాకర్ణింపుము. 23

సాంఘిక దుష్టాచారములు

క. నడుమంత్రపు టాచారము

లడుగడుగున నిల్చిపొల్చి యడ్డములై పైఁ

బడి ప్రజలచెలిమినెల్లన్

జెడఁగొట్టెన్ బలముఁగొని యిసీ! పడఁగొట్టెన్.

24

చ. కులమతవర్గవాదములకుం గుటియయ్యె జనంబు కావునం
గలహము లుద్యవించెఁ గడగండ్లుజనించె నమాయికప్రజన్
వెలుపలనుంచుచట్టములు వేలుదయించెఁ బవిత్రభారత
స్థలమపవిత్రచిహ్నములఁదాల్చెఁ గుబుద్ధుల తంత్రనైపుణిన్.

25

వ. మఱియు నొక్క యెడ ధర్మం బధర్మంబగుటయు వేటొకయెడ నభ
ర్మంబు ధర్మంబగుటయు దురాచారంబు లనేకవిధంబుల వ్యాపించు
టయుజరిగె. 26

క. అల్లాడుచుండెఁ దనగృహ

కల్లోలంబులనుజూచి కడుడస్సి దయా

వల్లరి భారతి, యాపైఁ

దెల్లదొరలదుండగములు దిగులుంబెంచెన్.

27

గీ. కలిమిలేములఁ గష్టసుఖములు నిలువఁ

జాలునే! శుకకృష్ణపక్షంబులట్లు

మాటుచుండుట సహజంబు మానవాళి

యోపిక వహించుచో మేలునొందఁగలదు.

28

భారత వైతాళికులు

వ. దాస్యాంధకారంబునంబడి తపించుచు మూఢాచారంబులఁ జిక్కి
పలు తెఱంగుల విచ్ఛలవిడిసంచరించు సంతానంబునుగాంచి తహతహ
లాడుచుదిక్కుగానక భారతసవిత్రిక్రంగిక్యశించునాసమయంబున. 29

మ. మనసంఘంబును సంస్కరించి వెలయింపన్ సత్యవిజ్ఞాన సం
జనితానందముఁగూర్ప దేశమున కుత్సాహంబుఁగల్గింపఁ బా
వనమూర్తుల్ కరుణారసాబ్ధులు దయావర్ధిష్టులుద్యద్యశుల్
జననంబందిరి వారి జీవితకథాసారంబుఁ గ్రోల్చగడున్. 30

చ. అనుపమ శేముషికలితుఁ డభ్యుదయప్రతిభాసమన్వితం
డనఘుఁడు నిత్యసత్యరతుఁ డబ్ధిగభీరుఁడు భవ్యమార్గవ
ర్తనుఁడుఁ గళాకలాపుఁడు విరాజితతేజుఁడు రామమోహనుం
డను కరుణాబ్ధియేర్పఱచె నాదటబ్రహ్మసమాజ మిమ్మహిన్. 31

చ. ఇహపరసౌఖ్యమూలముగ్రహించి యచంచలదీక్షఁబూని తా
నహరహమున్ శ్రమించి జలయానమొనర్చి విదేశమేగి దు
ర్గ్రహకృతపాపశాసనపరంపరలన్ దెగటార్చుటంగదా
సహగమనాదికృత్యము లసహ్యములైచనె నొక్కపెట్టునన్. 32

గీ. మూఢవిశ్వాసజలరాశి మునిఁగిమునిఁగి
ప్రాణములవీడు భారతప్రజలకపుడు
నావయైనిల్చి ప్రాణదానమ్ముఁజేసె
రామమోహనరాయ ధర్మప్రబోధ.

33

క. మహిళాసంతతి నణఁచెడి
సహగమనప్రముఖ దుష్టశాసనములతో
మహినిండిపోయెనని మదిఁ
తహతహపడు ప్రథమ ధర్మతత్పరుఁ డతఁడే.

34

క. ఆ యమలాత్ముని యోచన
 లాయనభావమ్ము లున్నతాశయములుఁ ద
 ద్ధీయుతుని సంస్కరణలిడు
 నాయువు నారోగ్యమును మహాభాగ్యమ్మున్. 35

గీ. పత్రికాగ్రంథరచనా విపద్దశాళిఁ
 దొలఁగఁజేయింపఁగా నెదన్దలఁచి న్యాయ
 వాదులను నిల్పిపోరించె వాంఛలలరఁ
 బుణ్యపురుషుఁ డతం డాంగ్లభూమికేగి. 36

క. ఆతండు ఫ్రెంచిసాక్షా
 స్వాతంత్ర్యపతాకనరసి జై జై యని ని
 ర్భీతిగఁబలుకుటవలనన్
 స్వాతంత్ర్యమునకుఁ బునాదిసాగించెఁగదా. 37

వ. బ్రహ్మసమాజంబు నెలకొల్పిప్రజావిహితధర్మంబు లుపదేశించుచు
 విజ్ఞానబీజములనాటుచు జీవితాంతమువఱకు దేశ సేవ నేమరక ప్రజా
 త్సేమంబుఁగోరె. 38

గీ. రామమోహనుని యనంతరంబు సత్య
 చరితుఁడైనట్టి కేశవచంద్ర సేనుఁ
 డమ్మహామార్గమున విహార మ్మొనర్చె
 దీక్షతో సంస్కరణల బోధించుకొఱకు. 39

గీ. పాలుగుడిచెడి బాలికాబాలకులకుఁ
 గంకణమ్ములు సూత్రముల్ కట్టివెచ్చి
 హైందవుల ధర్మ మిదియంచు నన్యతమాడు
 దాంభికులగెల్చి విజయధ్వజంబు నెత్తె. 40

గీ. ప్రాయముల గురైఁగి వధూవరులభావ
లగ్నతలనుగ్రహించి కల్యాణములను
జేయుటయె ధర్మశాస్త్రముల్ చెప్పుననుచు
వినర మొనరించె విజ్ఞానవేత్తలొప్ప.

41

క. ప్రేమకు మతమని కులమని
మోమోటమిలేదు హృదయములు కలిసినచో
కోమలులు కోడెగాండ్తును
సేమంబుగఁ బెండ్లియాడఁ జెల్లునటనియెన్.

42

క. చదువులుసాములు హైందవ
సుదతులునేర్చుటకు నడ్డుజూపెడి మాయా
స్పదశాసనముల నెల్లన్
వదలించెన్ సభలనిల్చి వాదించి ధృతిన్.

43

క. మంచికేఁజెడ్డకు మహిళల
మంచింపఁదలంచు పూర్వవచనంబుల ఖం
డించుచు సత్యంబును బో
ధించి నిరూపించినట్టి ధీనిధి యతఁడే ?

44

ఆ. పతి యధర్మములను బాటింపఁగూడదు
సతి యటంచుఁబలుకు స్వార్థపరుల
యాటఁగట్టివైచె నానాఁడుకేశవ
చంద్రసేనుఁ డార్యసత్తముండు.

45

వ. మఱియు మహిళాస్వాతంత్ర్యమునందలి ధర్మాధర్మంబులు చర్చించి
సత్కృత్యంబుల శ్రీ పురుషులు స్వాతంత్ర్య మనుభవింపఁదగునని
సత్యంబు వెలువరించె.

46

క. పౌరపాటుఁజెంది కథలో

వరుసన్ దప్పించితిని యువమణీ! నే నీ

కెఱిగించిన ఘనులు మహా

పురుషులు విబుధులు కళాప్రపూర్ణులు ధీరుల్.

47

భారతపురాతన వైతాళికులు

ఉ. ఆ మహితాత్ము లుద్భవమునందక పూర్వమునందె కొండవీ

డ్సీమ జవించె రెడ్డికులశీతమయాఖుఁడు రాజతమ్ముఁడై

వేమనయోగించుఁడు కవిప్రవరుం డభిరామశిష్యుఁ డా

ధీమహితుండు కన్గొనియె దెల్లముగాఁ బరిపూర్ణతత్త్వమున్.

48

క. ఆ యోగి లోకమునఁగల

మాయల ఖండించి సత్యమార్గముఁజూపెన్

దీయని పద్యంబులతో

హాయిగఁగూర్చుండి విబుధు లానందింపన్.

49

చ. అరమరలేనిభావముల నందఁగఁజేయుచుఁ దొల్లినంఘసం

స్కరణలఁజేసిచూపిన యఖండకళానిధి యంధకారబం

ధురమగులోకమున్ గరుణతోసవరించిన పుణ్యమూర్తి యే

చరితలనైనఁజూడము నిజమ్ముగ నంతటిధైర్యశాలినిన్.

50

గీ. ఆటవెలఁదుల సాంగత్యమాచరించి

ప్రజలచే దూషణలఁబొందె బ్రథమదశను

నాటవెలఁదుల సాంగత్యమాచరించి

ప్రజలచే భూషణమ్ములు పడసె బిదప.

51

గీ. మతములన్ గల్గు మాయలు మర్మములును

గులములన్ గల్గు తెరచాటుకూటములును

నొక్క మొగిఁ దేలిపోయె నయ్యోగివరుని

దయ విరియఁబాటు పద్యరత్నములవలన.

52

వ. వెండియు నొకమహామహునిగూర్చి వివరింతు. వేమన వెనుకఁ గొంత
కాలంబు గడచినపిమ్మట. 53

గీ. భారతసవిత్రకనకగర్భంబునందుఁ
బ్రభవమందె మహాత్ముఁడు బ్రహ్మగురుఁడు
కందిమల్లయ్యపల్లియందు నిలిచి
దయనొసఁగె నాత్మబోధసుధారసంబు. 54

క. ఆ లలితబుద్ధి వ్రాసిన
కాలజ్ఞానంబునందుఁ గన్పట్టెను ని
క్కాలమున జరుగుచుండెడి
మేలుంగీడులును బ్రజ భ్రమించుచుఁజూడన్. 55

సీ. అస్పృశ్యతాభంజకాశయమ్ములఁజూపె
మాలకక్కన్నపై జాలిచూపి
మతసామరస్యసంపద నిరూపణచేసె
సిద్ధన్నతోఁ జెల్మినేయనేర్చి
కులదురోన్మాదమున్ దొలఁగించుటను జూపె.
నల రెడ్డియచ్చమ్మ చలిదినంజి
కీర్తిహేతువు స్వయంకృషియన్న నుడిఁదేల్చె
గడఁగి నిల్విన యయఃకర్మశాల

గీ. స్త్రీజనోద్ధరణాసక్తిఁ దెలిపె నాతఁ
డర్థినెలకొల్పు మహిళాకళాలయమున
నమ్మహాత్ముని సంజేశమాలకించి
కన్నులనువిప్పిచూచె లోకమ్ము నాఁడు. 56

రామకృష్ణపరమహంస

ఆ. అవతరించె బిదప నాబాలగోపాల
మును దరింపఁజేయఁ బుణ్యమూర్తి
పరమపావనుండు కరుణాబి విజ్ఞాన
పరుఁడు రామకృష్ణపరమహంస.

57

గీ. వంగ దేశమనీషియష్టాంగయోగ
సాధనుఁడు కాళికాసత్రసాదపాత్ర
భవ్యచిత్తుఁడు పరిపూర్ణభావవిదుఁడు
రామకృష్ణుఁ డతండు భారతతపస్వి.

58

ఉ. కమ్మనిబోధతోఁ గలియుగంబున మాయనణించి విశ్వవి
శ్వమ్మునకొక్కవెల్లిడి యజస్త్రముఁదాత్త్వికవాక్సుధారస
మ్మిమ్మహిఁబాటఁజేసి వెలయించి విముక్తిపథమ్ము సర్వధ
ర్మమ్ముల బోధచేసె నుపమానపరంపర శిష్యకోటికిన్.

59

క. ఆ మహితాత్ముఁడు భక్తి
ప్రేమసుధారసముఁబోసిపెంచెను జగమున్
స్వామివివేకానందుం
డా మాన్యతపస్విశిష్యుఁడై పయినించెన్.

60

స్వామి వివేకానందుఁడు

చ. కదలి యఖండదీక్ష నవఖండములన్ విహరించి భారతా
భ్యుదయము పెంపుసేయ మధురోక్తులతోఁ గమనీయభావసం
పద నలరారులేఖలఁ గృపామతి వ్రాసెను విద్యలన్నియున్
జదివినబ్రహ్మచారి మనజాతి కితండు హితుండు నెచ్చెల్లీ.

61

చ. అతులిత శేముషీప్రతిభలంది సమస్తమతప్రభాసభా
ప్రతినిధియై సుధామధురబంధురవాగ్రసధారలూర న
ద్యుతమగుబోధఁజేసె విబుధుల్ తలలూఁపి సెబాసనంగ భా
రతి నిగమాగమార్థచతురప్రతివాక్యపరంపరోద్ధతిన్. 62

ఉ. హైందవసంప్రదాయము మహామహామంచు సమస్తఖండముల్
డెందములం గదల్పఁబ్రకటించె గళధ్వనిమిన్నముట్ట స్వ
చ్ఛందయశోలతల్ దశదిశావలయమ్మున కెక్కిప్రాఁక మ
ధ్యందినభానుమండలవిధంబున సన్నుఖబింబ ముప్పఁగన్. 63

గీ. తత్కృపానిధిబోధసుధారసప్ర
వాహములుపాటు క తన విద్యజ్ఞనాళి
నంచితజ్ఞానబీజమ్ము లంకురించి
హైందవమతంబువెలసె ఖండాంతరముల. 64

ఉ. ఆ మహానీయునట్లు సుకృతాత్ములు కొందఱుపుట్టి భారత
క్షేమకరప్రబోధములఁజేసి రహర్నిశమున్ సహూదర
ప్రేమనుధారసమ్ముఁబఱపించిరి వారిమహాచరిత్రలన్
నామములన్ స్మరించి తదనంతరగాథలనెల్లఁజెప్పెదన్. 65

విజ్ఞానబీజస్థాపన ప్రయత్నములు

వ. ఇఁక దేశదాస్యాంధకారంబుంబాపదగు విజ్ఞానంబు ప్రజలకవసరం
బగుట గ్రహించి వంగరాష్ట్రంబున, బ్రిటీషిండియన్ సుఘమును
స్థాపించి రాజేంద్రలాల్ మైత్రా రామగోపాలఘోషు ప్రముఖు
లును బొంబాయిసుఘము నెలకొల్పి దాదాభాయి, నారోజి,
జగన్నాథశంకరసేతు, మంగళదాసు నాథూబాయి నారోజి పరంజీ
ప్రభృతులును, దక్షిణమున 'హిందూ'పత్రికను బ్రకటించి విజయ
రాఘవాచార్యులు రంగయ్యనాయుడు జి. సుబ్రహ్మణ్యమయ్యరు
న్యాపతి సుబ్బారాయాది వీరులును మరల వంగరాష్ట్రంబుననే

ఇండియనసోషియేషిన్ నిలిపి సారధులై సురేంద్రనాథబెనర్జీ
యానందబోసులును మహారాష్ట్రమున 'పూనాసార్వజనికసభ'
వెలయఁజేసి రావుబహదూర్ కే. యల్. సూల్. కౌన్. యన్.
చిప్లొకరాది మహామహాలును దేశసేవనొనర్పందొడంగిరి. పిదపఁ
కాంగ్రెసుపుట్టుకయు నమ్మహాసంస్థాభివృద్ధియు నెఱింగింతు వినుము.

క. కదలినవి భారతీయుల

హృదయముల వమానముల సహింపక యదియే

'మొదలై ప్రగతికిఁ గడుదో

హదమై యభివృద్ధిఁజేసె నభ్యుదయంబున్.

67

క. ఆలోచింపఁ దొడంగిరి

పాలనమునఁగలుగు లోటుపాటులనెల్లన్

మేలెట్లుకలుగునని ప్రజ

లోలోఁదలపోసె నెట్టులోయని పథమున్.

68

క. గునగునలుపెరిఁగె భారత

జనమున మనధరణి నన్యజాతీయులు పా

లనచేయుచు మనసంపదఁ

గొనిపోవుచునుండిరనుచు గూఢస్థితులన్.

69

వ. అదియుంగాక.

70

క. మేలెంచఁబోక 'లిట్టన్'

పాలించెడికాలమదియ ప్రజలందఱు గ

గ్గోలుపడఁచుండ గుండెకు

గాలములైతగిలె నపుడె కఱవులు వత్సా.

71

ఉ. అంతకుముందవచ్చినది 'ఆఫ్ గను' యుద్ధము దాన్నికై ధనం

బెంతయొ క్రుంగిపోవుట మహీప్రజకుం గడుభీతిపుట్టె న

త్యంతవిషాదఘట్టమది యా వగదాఁటు టికెట్టులంచెదన్

జుతిలసాగె లోకము వదింప నశక్యము లా విపద్దశల్.

72

ప్రజల హృదయంబుల విష్ణవజ్జ్వల లుద్భవించుట.

క. ఎన్నిక అవు లరుదెంచినఁ

బన్నులఁదగ్గింపరైరి పరభూపతు లా

పన్నులు ప్రజలని సుంతయు

మన్ననఁజూపింపరైరి మాత్సర్యమునన్.

73

క. నిలుపేదవారు తిండికి

జరుగక యాఁకటికిఁదాళఁజాలక యన్నా

తుర్నులై మలమల మాడిరి

మరణించిరి తుదకుఁ గొంతమంది వయస్యా.

74

క. వలలఁజిక్కిన పులుఁగుల

వలె హింమాప్రజలు కాలవశులై ధవళాం

గులు పన్నినబంధనముల

నిలిచిరి కీల్పొమ్మలై యనేకశ్రమలన్.

75

ఉ. పాలకులట్టులుంటఁ బయ్యిపైఁగఅవుల్ చెలరేఁగుచుంట నా

కాలము జాతిగుండియకు గాలముగా దరిలేని కష్టన

ష్టాలకుదారిదీయుటఁ బ్రజాహృదయంబులరేఁగె విష్ణవ

జ్వాలలు భగ్గుభగ్గున దిశావలయమ్మును జట్టుచున్.

76

ఉ. వేగముగా బయల్వెడలు విష్ణవమున్ గ్రహించె నున్నతో

ద్యోగమునంది భారతమహూర్వివసించిన యాంగ్లనాయకుం

డా గమనంబునాఁప హృదయంబుననెంచి విచారమొంతయో

రేఁగఁగఁజేరఁబోయె 'డఫరిన్' కడకాతఁడు గొర్నరాటచే.

77

క. ఇరువురు నాటోచించిన

సరణియెదోకాని వచ్చి సర్ హూయము దయా

కరహృదయుండై యొక యు

త్తరమున్ లిఖించెఁ గలకతా కంపుటన్.

78

వ. అయ్యుత్తరంబున నిట్లుండె.

79

క ల క త్తా కు వ్రాసి న లే ఖ

క. దేశక్షేమమునకు దీ

క్షాశపథములూని రండు జాతీయసమా

వేశము జరిపించెద మీ

యాశలు ఫలించు నిక మహాశయులారా.

80

గీ. స్వార్థరహితులు నైతికశక్తిపరులు

నాత్మనిగ్రహరతులు సత్యానుకూల

మహితచరితులు నేఁబదిమంది యందుఁ

జేరినజాలు మీ దరిఁజేరు మేలు.

81

గీ. మాతృదేశంబుపై నభిమానమింత

లేనివారలు పుడమిలో లేనివారు

మానవత్వముగల్గిన మనుజులెల్ల

స్వీయసౌఖ్యమ్మువిడి సేవసేయఁదగును.

82

ఆ. ఎవరు స్వీయసౌఖ్యమెల్లకాలంబును

గోరికొందు రట్టివారు మంచి

పాలనమున కాశపడ ననర్హులు సేవ

కొఱకురానివారు కుటిలమతులు.

83

క. అని యెన్నోధర్మంబులు

తనువులుపొంగఁగ లిఖించి తత్తణమే పం

పెను బట్టభద్రులకు ధీ

ఖనులకుఁ దద్ధర్మమూర్తి గౌరవమొప్పన్.

84

వ. అట్లుపంపించెఁగాని

85

ఉ. ఆ సభ రాజకీయముల నంటఁగ రా దటనుండు గౌర్న ర
 గ్రాసనమందఁగాఁదగుఁ దదన్యు లనర్హులు సంఘమూఢవి
 శ్వాసములన్ వదల్పఁగలచర్చలుమాత్రము సల్పవచ్చు నన్
 శాసనముల్ సృజించికొనసాఁగె మనంబున హ్యూము ధీనిధి. 86

గౌర్నర్ డఫరిన్ హ్యూం సంభాషణ

క. అపుడే వచ్చిన గౌర్నర్
 డఫరికడకేఁగెహ్యూం హుటాహుటిగ మహా
 నిపుణమతి వినిచె నాకథ
 యుపకారముఁగూర్చి యెంతయో వివరించెన్. 87

చ. వినుమిటఁ గానిపించినవి విప్లవసూచన లందుచేత నీ
 పని నెఱవేర్చుచుంటిని గృహమయ! యీసభ రాజకీయయో
 జనలకుఁ దావొసంగ దొకసాంఘికచర్చకుఁదప్పఁ దత్సభా
 సనము నలంకరించుటకు సమ్మతినిండనివేఁడె వేఁడినన్. 88

ఆ. వినుచు నవ్వి డఫరి ననె హ్యూముతోమహా
 భాగ యట్లుసేయ భావ్యమగునె?
 రాజకీయచర్చ రాకున్నఁదెలియునే
 పాలనమున లోటుపాట్లు మనకు. 89

గీ. ఆ సభాధ్యక్షులము మనమైనయెడల
 నాత్మలంగల్గుదానిమాటాడఁగలరె
 పాలితులు పాలకుల లోటుపాట్లుఁగూర్చి
 యెదుట వచియింపఁగలరె? యిదేటిమాట. 90

గీ. అచటఁగూడిన ప్రతినిధులందు నొకని
 నాసభాధ్యక్షునిగ నిల్పనగును సభను
 మానవలదన్న! నాపేరుమాత్ర మిందుఁ
 బ్రకటనముచేయవలదని పంపె నంత. 91

వ. పిదప నమ్మహానీయుఁడు తద్వృత్తాంతంబు భారతీయులకెఱుకపఱచి
పెద్దల నాలోచించి. 92

భా ర త మ హా జ న న భా ప్య య త్న ము

క. పూనానగరంబు సభా

స్థానంబని నిర్ణయించి సత్వరముగ నా

హ్వనము నంపె భారత

ధీనిధులకుఁ దదితరులగు దివ్యాత్ములకున్. 93

వ. కాని యాసమయమ్మున. 94

మ. నలుమూలల్ చెలరేఁగి క్రమ్మికొనెఁ బూనాపట్టణంబంతటన్.

గలరా జాడ్యముకాన నచ్చటిసభా కార్యంబులకనిల్పి యు

జ్వలతేజోమయమై కళాకలితమైవర్ధిల్లు బాంబాయిలో

వెలయన్ జేయఁగ నిశ్చయించిరి సమావేశమ్ము మోదమ్ముగన్.

గీ. దివ్యమతులైన గోకులుతేజపాలు

రా సభాప్రతినిధుల కాహ్లాదమొసఁగఁ

దమ కళాశాలలనొసంగి ధర్మబుద్ధిఁ

బ్రకటనమొనర్చి రుత్సాహభరితులగుచు. 95

క. ఆరాత్రి చేరఁగల్గిరి

గౌరవధనులున్ యశఃప్రకాశులు విద్యా

పారీణులు ధీరాత్ములు

భారతనాయకులుఁ దత్సభాప్రతినిధులై. 97

వ. ఆహ్వనసంఘము తమతమకేర్పఱచిన వసతుల స్వీకరించి యెల్లి
జరుపనెంచు సభాస్వరూపములఁజర్పించి హాయిగ విశ్రమించిరి.
సభాభవనంబలంకరింపఁబడియె. 98

ఉ. ఈ యమితాంధకారమున నెన్నఁడెఱుంగని నిద్రవోవ నా

దాయముకొల్గొట్టిరికదా యెవరోమును భారతీయులా

రా! యికనైన మేలుకొనరా యనిపిల్చినయట్లు కొక్కొక్కో

కోయని కూయసాగినవి కుక్కుటముల్ మధురారవంబులన్. 99

వ. మఱియు.

100

సీ. కదిసి లోకమునిందు కాటుఁజేఁకటిపటా
 పంచలై దిగజాటుపట్టునందు
 సముచితోత్సాహమెచ్చఁగఁ జక్రవాకముల్
 కదలిగంతిడఁబోవు కాలమందు
 దమ సువర్ణసహస్రదళములన్ వికసింప
 జలజముల్ యత్నించు సమయమందు
 సర్వజీవులకు హెచ్చరిక లిచ్చుటకునై
 వేఁగుఁజుక్కజనించు వేళయందుఁ

గీ. దఱచి యమృతంబుఁదీయఁగా దధిఘటాల
 దరిసి కవ్వమ్ములాడెడి తరుణమందుఁ
 గూర్మినందనులను మేలుకొల్పసాగె
 భవ్యగుణగణసముపేత భరమాత.

101

వ. చరిత్రయందుఁ బ్రసిద్ధినందు నాసభకుఁ బ్రతినిధులుగ 'త్రైమాసి'
 ధ్యానస్రకాశ 'మహారాష్ట్రకేసరి' నబాజీబాకార్, ఇండియన్
 మీరన్, నాసీమ్, 'హిందూక్రిబ్యూన్' ఇండియన్ యూనియన్
 ఇండియన్ స్పెక్టేటర్, హిందూప్రకాశ్, హిందూక్రెసెంటు, పత్రి
 కాధిపతులును సిమ్లానుండి వ. ఓ. హూయం, కలకత్తానుండి
 నరేంద్రనాథసేన్, డబ్ల్యు. సి. బెనర్జీ, పూనానుండి డి. సి. ఆప్టే,
 జి. జి. ఆగార్కార్, లక్నోనుండి దాదాభాయి నారోజి, గంగా
 ప్రసాదవర్మ, కె. టి. తెలంగాన్, ఫిరోజిషామెహతా డి. ఇ.
 వాచా, బి. యన్. మలబారి, బొంబాయినుండి యన్. సుబ్రహ్మ
 న్యాయ్యరు, పి. ఆనందాచార్యులు, జి. సుబ్రహ్మణ్యాయ్యరు
 యం. వీరరాఘవాచార్యులు మొదలగువారరుదెంచిరి. మఱియు
 నాఁటిసమయము ననుసరించి ప్రతినిధులుగఁ జేరనేరని మహామహు
 లనేకులువచ్చిరి. అందు దివాన్ బహద్దరు, రఘునాథరావుగారును,
 మాసనీయమహాదేవ్ గారును శాసనసభాధిపతియగు జస్టిస్ రెనడే

గారును బహుగ్రంథకర్తయగు పండిత లాలాభాజినాథ్ గారును,
కె. సుందరరామ్, ఆర్. జి. భండార్కర్ గారలును గలరు. ప్రేక్షక
జనముతోడను వివిధాలంకరణములతోడను భారతమహాసభాభవ
నము కన్నులపండువై భాసిల్లుచుండె.
102

ప్ర థ మ భా ర త మ హా జ న స భ

గీ. బాలసూర్యోదయంబు సభామహూద
యంబు నొకసుముహూర్తంబునందె కలిగె
నంధకారము చటులదాస్యాంధకార
మణఁగిపోయెడి శుభకాల మరుగుదెంచె.
103

క. ప్రతినిధులు వివిధకళా
ప్రతిభానిధులెందతో సభావేదికపై
నతిముదముననుండిరి భా
రతజన సభ యవతరించె రమ్యాకృతులన్.
104

వ. అయ్యది పదునెనిమిదివందలయెనుబదియైదవ సంవత్సరమున డిసెం
బరునం దిరువదియెనిమిదవదినము. అమ్మహాసభాధ్యక్షపీఠము నలంక
రింప డబ్లియు. సి. బెనర్జీపేరును హ్యూము సూచించె నద్దాని
సుబ్రహ్మణ్యయ్య రనువదించుటయుఁ దెలంగాన్ మహాశయుఁ
డామోదించుటయు జరిగె.
105

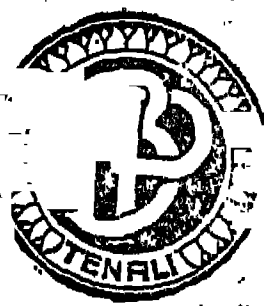
మ. పరమాహ్లాదముతో సభాప్రతినిధుల్ ప్రార్థింప నుత్సాహియై
కరతాశధ్వను లుల్లసిల్లఁగ సభాంగంబెల్ల నుప్పొంగ సు
స్థిరసంకల్పవిహారి ధీరుఁడు బెనర్జీ మందహాసముతోఁ
బరివేష్టించెఁ దదగ్రపీఠమున శుంభత్పౌఢి దీపింపఁగన్.
106

వ. పిదప నమ్మహానుభావుండు సభాగౌరవప్రతినిధ్యములఁగూర్చి ముచ్చ
టించుచు సభాసంకల్పములు నాలుగనియు నందొకటి సామ్రాజ్య
వివిధ భాగములవసించి మనదేశసాభాగ్యమునకు శ్రద్ధవహించి
పాటుపడువారందఱకుఁ బరిచయముగల్గించి మిత్రత్వంబుఁజేకూర్చు

టయు. రెండవది దేశాభిమానులయందుఁ బ్రత్యక్షస్నేహసంభావ
ణలఁగల్గించి జాతిమతరాష్ట్ర దురభిమానముల వదలించి చిరస్మర
ణీయమగు రిప్పన్ ప్రభుపాలనమునఁ బ్రారంభమైన జాతీయైక్యతాభి
ప్రాయములఁ గేంద్రీకరించి వృద్ధిజేయుటయు. మూడవది ప్రధాన
సాంఘిక సమస్యలపై విద్యావంతులుఁ బ్రముఖులగు భారతీయులు
పూర్ణముగఁ జర్చించి యవ్వారియభిప్రాయముల నధికారయత
ముగఁ బ్రకటింపఁజేయుటయు నాల్గవది దేశీయరాజకార్య ధురంధ
రులు నేటినుండి రాజ్యోపు సంవత్సరమువఱకుఁ బ్రజాశ్రేయము
నకునై చేయఁదగిన కార్యక్రమము నిర్ణయించుటయు నైయున్నవి.
ఇక నాటి ప్రథమ భారతమహాజనసభ జరిగిన తీర్మానముల
గూర్చి వక్కాణింతు. అందొకటి భారతపరిపాలన విధానమున
మంచిచెడ్డలఁ బరిశీలించి యోజించుటయు రెండవది యిండియా
కొన్నిట తీసివేయింపవలెననియు మూడవది శాసనసభలలో
నెన్నికయైన సభ్యులుండఁదగుననియుఁ బ్రశ్నలువేయుటకధికారము
కలుగవలెననియు నయోధ్య, పంజాబు, పశ్చిమోత్తరరాష్ట్రముల
నెలకొల్పవలెననియు శాసనసభలలో నధికసంఖ్యాకుల వ్యతిరేకాభి
ప్రాయముల విచారించుటకుఁ గామన్సుసభలో నొకసంఘముండుట
మంచిదనియు. నాల్గవది ఐ. సి. యన్. పరీక్షల నేకకాలమున జరుపు
నట్లును తద్విద్యార్థుల వయఃపరిమితి హెచ్చింపవలెననియు. నైదారు
తీర్మానములు సైనికవ్యయముల యోజింపఁదగుననియు. నేడవది
బర్మారాష్ట్రమును విచారింపవలయుననియు. నెనిమిదవది పై తీర్మా
నములన్నిటి రాజకీయసంఘములకుఁ బంపవలెననియుఁ గోరికొను
చున్నవిగా జరుపబడియున్నవి. యాసభఁ జరుగుతీర్మానముల
నందఱేకగ్రీవముగ నామోదించి రెండవ సభాకాలంబిదియని నిర్ణ
యించిరి.

ఉ. ఆసభ హాయిగాజరుగుటాది మహాపురుషుల్ కృపాత్ములు
 ల్లాసపయోధిఁదేల మరలన్ జరిపించుఁడటంచు లేఖలన్
 వ్రాసిరి చూడఁగాఁగదలివచ్చెదమంచుఁ బ్రజల్ ప్రయత్నముల్
 చేసికొనంగ నెంచిరి విశేషమనీషలఁబెంచి ప్రేముడిన్. 108

క. యువచూడామణి యిపుడే
 వివరించినగాథనెల్ల వింటివి యింకన్
 వివరింతు నహింసా వి
 స్లవజాతీయోద్యమ ప్రభావచరిత్రన్. 109

Acc. No.
 6016
 294.592
 NEU
 20-3-00

ప్రతులకు :

కన్నె కంటి వీరభద్రాచార్యులు,

మోరంపాడు పోస్టు
జి

పల్నాడు తాలూకా * గుంటూరు జిల్లా